

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 6 (86) / 2020
2 том



**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 6 (86)

2 том

Київ 2020



Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилюк Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ниценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтєн Інгаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлису Азербайджанської Республіки (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растислав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словачька Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

| | |
|---|----|
| Kuchevska Iryna, Marchenko Valentyna MANAGING THE MARKETING POTENTIAL OF AN ENTERPRISE TO ENSURE ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT | 9 |
| Кухтіна Єлизавета Романівна, Писаревський Ілля Матвійович ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЬНИМИ КОМПЛЕКСАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ | 13 |
| П'ятка Наталія Степанівна МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНВЕСТИВАННЯ | 18 |
| Слабка Вікторія Олександрівна ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ..... | 22 |
| Стеблюк Наталія Федорівна МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ | 27 |
| Яценко Маріанна Сергіївна, Белобров Олександр Дмитрович, Лихащенко Катерина Олександрівна ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ | 32 |

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

| | |
|--|----|
| Strelchuk Alyona REFLECTION OF THE PROBLEM WITH MULTICULTURALISM IN PROVIDING THE RIGHT TO FOOD..... | 38 |
| Антонова Анастасія Михайлівна, Івашковський Дмитро Валерійович СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ТА СТАН ПЕНІТЕНЦІАРНОГО КОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ..... | 40 |
| Бірук Анна Сергіївна СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ КАРАНТИНУ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД..... | 43 |
| Борисенко Анна Іванівна КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА | 49 |

Запорожець Анастасія Андріївна
АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА
ДО ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ..... 54

Лугіна Наталія Анатоліївна, Щербатюк Яна Богданівна
ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ У ПИТАННІ ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЇ..... 57

Матвієнко Владислава Владиславівна
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ
ТА НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ: АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ..... 62

Покальчук Михайло Юрійович, Приліпко Віта Валеріївна
ОЦІНКА ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ..... 69

Чорна Вікторія Володимирівна
СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ..... 76

Шаповалова Катерина Романівна
ЩОДО ДОСВІДУ США У СФЕРІ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ
І МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ 81

Kuchevska Iryna

*Student of the Faculty of Management and Marketing
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Marchenko Valentyna

*PhD in Economics, Professor of
Department of Economics and Entrepreneurship
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

MANAGING THE MARKETING POTENTIAL OF AN ENTERPRISE TO ENSURE ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary. The article identifies that marketing potential as a component of enterprise potential plays a significant role in the whole system of its elements. Continuous stable growth of the marketing component is ensured by the value and essence of marketing in the activity of the enterprise and is revealed through its functions. The article deals with the influence of managing the marketing potential of an enterprise on ensuring its sustainable development.

The essence of the concept of marketing potential as the aggregate potential of marketing resources and the concept of marketing resources of the enterprise (that part of the resources of the enterprise, which are aimed at ensuring the fulfillment of the marketing functions of the enterprise) are considered. These concepts denote the ability of the enterprise to effectively identify, shape and fully meet the needs of consumers. The factors (internal, which are in the area of influence of the enterprise, and external, which are outside its influence), which influence the marketing potential of the enterprise are determined. Their totality can be called marketing environment, because at the present stage any enterprise, seeking to stand in competition and be among the profitable, is a party to market relations.

The directions of development of the marketing potential of the enterprise Limited Liability Company “Ukrainian Paper” in the context of the strengths and weaknesses of the company, opportunities and threats are considered. Recommendations are given to mitigate the impact of threats and weaknesses of the enterprise.

It was found that increasing marketing potential leads to an increase in sales of products, an increase in the number of customers and, as a consequence, to an increase in profits and profitability of production as a whole. Therefore, one of the important prerequisites for ensuring the sustainable development of the enterprise is to increase its marketing potential, which requires that all existing opportunities of the enterprise be familiarized and used effectively.

Key words: marketing potential, sustainable development of the enterprise, consumer needs, resource, production quality, activity of the enterprise.

Formulation of the problem. The problems of managing the marketing potential of an enterprise in the conditions of financial instability are especially important for entrepreneurs, because its presence determines the fate of the company’s existence. The rapidly changing environment is challenging managers to find ways to secure a competitive position for the enterprise as a prerequisite for survival. Therefore, when formulating a marketing strategy, the company should take a careful approach to managing its marketing potential.

Analysis of recent research and publications. Problems of managing the marketing potential of the enterprise to ensure its sustainable development were addressed by such domestic and foreign scientists as

Arzyamov A., Assel G., Atkina N., Bagrev V., Balabanova L., Bandurin A., Barancheev V., Unfamiliar S., Kotler F., Lavrenova E., Marushkov R., Merzlikina G., Onischenko V., Popova L., Rozhkov A.

The purpose of the article is to reveal the essence of the concept of “marketing potential” and to show the importance of managing marketing potential in order to ensure the sustainable development of the enterprise.

Objectives of the article:

- to define the concept of “marketing potential”;
- to identify the main factors that influence the enterprise’s marketing potential;
- to determine the process of marketing potential management at enterprises of paper industry;

– provide recommendations for improving the marketing potential of the enterprise under study.

Exposition of results. Marketing potential as a component of enterprise potential plays a significant role in the whole system of its elements. Continuous stable growth of the marketing component is ensured by the value and essence of marketing in the activity of the enterprise and is revealed through its functions.

Marketing potential means the combination of internal capabilities and external chances to satisfy consumer needs and to maximize economic benefits on this basis. These concepts denote the ability of an enterprise to effectively identify, shape and fully meet customer needs [1].

This definition allows to conclude that the marketing potential is, first and foremost, the readiness and ability of the enterprise, namely its marketing department, to perform the functions assigned to it in a timely and proper quality, to solve the outlined tasks, as well as the ability and the willingness of the marketing service to respond to the condition that will be required to fulfill the relevant functions in the future.

In addition, it is important to remember that marketing potential is the aggregate potential of marketing resources and the aggregate potential of marketing efforts of an enterprise, the effective use of which will ensure the achievement of corporate goals [2].

Marketing resources should be understood as those parts of the enterprise resources that are intended to ensure the performance of the marketing functions of the enterprise. The composition of marketing resources includes labor (qualified personnel), financial (necessary funds for marketing activities), information (data on the functioning of the relevant market and competitors of the company, etc.), innovative, time resources.

The formation of marketing potential is influenced by internal and external factors. Their totality can be called a marketing environment, because at the present stage any enterprise, seeking to stand in competition and be among the profitable, is a participant in market relations [3].

The external factors that arise behind the enterprise and, as a rule, are outside its sphere of influence include:

- imperfection of legislation in the sphere of regulation of enterprise activity
- lack of objective market information,
- lack of sustainable production and economic activity of counterparties, internationalization of enterprises [4].

Internal factors that arise within the enterprise that are related to management and staff errors include:

- unclear and confusing functional responsibilities of the marketing service,
- lack of an effective mechanism for motivating the work of the marketing department,
- low level of competence of employees of marketing department [4].

The initial step in the formation of the enterprise strategy, as well as an important stage of marketing potential management is a strategic analysis of this potential.

The purpose of this phase is to select a specific strategy from many alternatives and to formulate a whole system of strategies [5].

The importance of this phase is due to the fact that an effective strategy will allow the company to increase its sales by attracting more new customers and retaining existing ones. Therefore, the development of the strategy aims to determine the optimal directions and means necessary to ensure the greatest efficiency of the process of sales of goods. This implies a sound choice of forms and methods of marketing activities, aimed at achieving the intended end results [5].

Consider the process of marketing potential management on the example of LLC “Ukrainian paper”.

The enterprise became the winner of the national competition “Higher test” and was entered in the book “The Golden Elite of Ukraine”. The company also received the international quality certificate ISO-9001. In order to receive these confirmations of the quality of its products, the company has set itself the following tasks:

- To equip offices with modern office equipment, which facilitated faster and better organization of workflow.
- Build warehouses in all regional centers of Ukraine, which made it possible to deliver goods as soon as possible
- Get started in new areas: office paper sales, stationery sales and wholesale of detergents.
- Use in the production process modern domestic equipment that will ensure high quality products.

Today the enterprise “Ukrainian paper” delivers cash tape, fax paper, tape for ATMs and POS terminals, self-adhesive tape, perforated folded tape, universal tape of various formats, roll paper for plotters and engineering machines, blank products, format paper. Also sells phones, faxes, ATS, radios.

The production capacity of the enterprise is 2.4 thousand tons. processed paper raw materials and 500 thousand kg. detergents.

In Ukraine, this company is a leader in the production of stationery paper products.

Due to the fact that marketing potential plays an important role in ensuring the constant competitiveness of an enterprise and its products, all the factors that shape it [5] must be taken into account and improved.

In order to identify the factors that should improve the enterprise, a SWOT-analysis of Ukrainian Paper LLC was conducted. The results of the analysis are shown in table 1.

According to the table, there are strengths, such as expanding our line of business and high levels of product quality, will help the enterprise continue to achieve sustainable development in the future. On the

Table 1

SWOT analysis of Ukrainian Paper LLC

| Strengths | Weaks |
|---|---|
| 1. Introduction of new activities 2. High level of product quality 3. Established and effective system of sales of products 4. Use of modern equipment | 1. Relatively low level of marketing 2. Administrative system of values 3. Insufficient level of involvement of progressive young specialists |
| Opportunities | Threats |
| 1. Entering new markets 1. The use of recyclables in production | 1. Market entry for new players 2. The growing demands of consumers 3. Changing consumer needs and tastes |

Source: made by author

other hand, the weaknesses that have been identified, that is, the low level of marketing and the insufficient level of involvement of young professionals can negatively affect the profitability and development of the enterprise in the future.

Opportunities, such as entering new markets and using recyclables in production, mean alternatives that an enterprise could use to choose a new strategy for managing its own marketing potential. Threats in the form of entry of new players and the growing demands of consumers, changing their needs and tastes, impede the development of the enterprise and effective management of marketing potential and require appropriate measures to avoid and prevent them.

Since the factors of marketing potential influence the possibility of sustainable development of the enterprise, it is necessary to take into account their influence in forming the strategy of marketing potential management. Thus, in order to increase the marketing potential of Ukrainian Paper LLC, in order to ensure its sustainable development, it was proposed to implement a number of measures.

To improve the weaknesses of the company, you can improve the brand site of the company, make it more convenient to design and fill it with up-to-date information about the company news and its products.

The direction of improving the predictability of changing the needs and tastes of consumers is the organization of quality and timely management of loyal customer perception when launching new products.

Conclusions. Therefore, marketing potential management is an important component of the overall potential of the enterprise and the basis for its sustainable development. Marketing potential is a system of opportunities to maximally meet the needs of consumers in products (services). Increasing marketing potential leads to increased sales, increased number of customers and, as a consequence, increased profits and overall profitability. Therefore, one of the important prerequisites for ensuring the sustainable development of the enterprise is to increase its marketing potential, which requires that all existing opportunities of the enterprise be familiarized and used effectively.

References

1. Aronova V. V. (2008) Chynnyky rozvytku marketyngovoi diyalnosti na pidpryemstvi. [Factors of development of marketing activity at the enterprise] // Marketing: teoria i praktyka: zbirnyk naukovykh prats. Vol.14, PP. 32–35.
2. Balabanova L. V. (2006) Upravlinnya marketyngovym potentsialom pidpryemstva [Management of marketing potential of the enterprise]. Kyiv: Professional. (in Ukrainian)
3. Ptashchenko O. V. (2002) Udoskonaennia marketyngovogo zabezpechennia tovarnoi polityky pidpryemstva shliakom vprovadzhennia brend-saitu. [Improvement of marketing support of commodity innovation policy of the enterprise by introduction of the brand site] // Upravlinnia rozvytkom. Vol. 20 (96). PP. 101–103.
4. Telyshevskaya L. I., Komyshan O. I., and Sergeev S. S. (2012), Marketyngovi potentsial u pidvyshchenni prybutkovosti pidpryemstva. [Marketing potential in increasing the profitability of the enterprise] // Mekhanizm reguluvannia ekonomiky. Vol. 3, PP. 126–131.
5. Pidvarko O. V., Gudzh M. V. Upravlinnia marketyngovym potentsialom pidpryemstva yak zaporuka uspikhu yogo diyalnosti [Managing the marketing potential of an enterprise as a key to its success] // Proceedings of the Innovative Development and Cross-Border Security: Economic, Environmental, Legal and Socio-Cultural Aspects: III International Conference of Students and Young Scientists (Ukraine, Chernigiv, 2014). PP. 312–313.

Література

1. Аронова В. В. Чинники розвитку маркетингової діяльності на підприємстві // Маркетинг: теорія і практика: збірник наукових праць. 2008. № 14. С. 32–35.

2. Балабанова Л. В. Управління маркетинговим потенціалом підприємства: навч. посібник. Професіонал, 2006. 288 с.
3. Птащенко О. В. Удосконалення маркетингового забезпечення товарної інноваційної політики підприємства шляхом впровадження бренд-сайту. Управління розвитком. 2002. № 20 (96). С. 101–103.
4. Телишевська Л. І., Комишан О. І. та Сергеев С. С., Маркетинговий потенціал у підвищенні прибутковості підприємства. «Механізм регулювання економіки». 2012. № 3. С. 126–131.
5. Підварко О. В., Гудзь М. В., Управління маркетинговим потенціалом підприємства як запорука успіху його діяльності. Інноваційний розвиток та транскордонна безпека: економічні, екологічні, правові та соціокультурні аспекти: матеріали III міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. студентів і молодих учених. (Чернігів, 2014.) Чернігів: ЧНТУ, 2014. С. 312–313.

Кухтіна Єлизавета Романівна

студентка факультету заочного навчання

Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова

Кухтина Елизавета Романовна

студентка факультета заочного обучения

Харьковского национального университета городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

Kukhtina Yelyzaveta

Part-Time Student of the

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Писаревський Ілля Матвійович

доктор економічних наук, професор,

декан факультету менеджменту

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

Писаревский Илья Матвеевич

доктор экономических наук, профессор,

декан факультета менеджмента

Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

Pisarevsky Illia

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Management Dean

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЬНИМИ КОМПЛЕКСАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМ УПРАВЛЕНИЯ ГОСТИНИЧНЫМИ КОМПЛЕКСАМИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

RESEARCH PROBLEMS OF MANAGEMENT OF HOTEL COMPLEXES IN MODERN CONDITIONS

Анотація. У статті розглянуто стан умов, що склалися на сьогоднішній день на ринку готельних послуг, які характеризуються зниженим попитом на послуги розміщення та низькою завантаженістю готельних підприємств.

Через «мозковий штурм» фахівців, діючі заклади готельного господарства, близькі за параметрами, визначено готель-аналог «N», на прикладі якого і були проведені розрахунки для дослідження. Проведено аналіз господарської діяльності готельного комплексу «N».

Виявлено проблеми підприємства з точки зору сучасних вимог, удосконалено підходи до управління сучасним готельним комплексом, що передбачають розвиток додаткових послуг та переведення основної послуги в додаткову, за рахунок створення відгилу маркетингу для розробки заходів з розміщенням в готелі їх учасників.

Розроблено заходи, на підставі опитування фахівців, для визначення найбільш актуальних в сьогоднішній часі. Для їх впровадження у часі, всі заходи розбито на пускові комплекси, з прив'язкою до фінансових років.

Виявлені проблеми та розроблені заходи потребують удосконалення існуючої моделі управління готельними підприємствами. Модель управління готельним підприємством в своїй структурі має кілька етапів, кожен з яких вимагає проведення певного алгоритму дій. Ця модель допомагає керівникам готелів вивчати і приймати рішення щодо проблем, які виникають, концентрувати увагу на поточній діяльності.

В процесі дослідження запропоновано концептуальну модель, що передбачає в загальній сукупності послуг змінити пріоритети в системі «основна послуга – додаткові послуги» на систему «додаткові послуги – основна послуга».

Сформовано «поле рішень», де всі заходи, розбиті на пускові комплекси, приведені по роках, що дозволяє конкретизувати напрямки розвитку готельного підприємства на перспективу з їх коригуванням.

Для визначення ефективності їх впровадження, використано графік «Витрати-результати».

Управління багатофункціональним комплексом базується на визначенні черг та коригуванні по кожному року на підставі необхідності їх впровадження.

Ключові слова: готель, управління, номерний фонд, модель управління, готельні послуги, ефективність.

Аннотация. В статье рассмотрено состояние условий, сложившихся на сегодняшний день на рынке гостиничных услуг, которые характеризуются пониженным спросом на услуги размещения и низкой загруженностью гостиничных предприятий.

Через «мозговой штурм» специалистов, действующие заведения гостиничного хозяйства, близкие по параметрам, определен отель-аналог «N», на примере которого и были проведены расчеты для исследования. Проведен анализ хозяйственной деятельности гостиничного комплекса «N».

Выявлены проблемы предприятия с точки зрения современных требований, усовершенствованы подходы к управлению современным гостиничным комплексом, предусматривающие развитие дополнительных услуг и перевода основной услуги в дополнительную, за счет создания отдела маркетинга для разработки мероприятий с размещением в отеле их участников.

Разработаны мероприятия, на основании опроса специалистов, для определения наиболее актуальных в настоящем времени. Для их внедрения во времени, все мероприятия разбиты на пусковые комплексы, с привязкой к финансовым годам.

Выявленные проблемы и разработанные мероприятия требуют совершенствования существующей модели управления гостиничными предприятиями. Модель управления гостиничным предприятием в своей структуре имеет несколько этапов, каждый из которых требует проведения определенного алгоритма действий. Данная модель помогает руководителям гостиниц изучать и принимать решения относительно проблем, которые возникают, концентрировать внимание на текущей деятельности.

В процессе исследования предложена концептуальная модель, которая предусматривает в общей совокупности услуг изменить приоритеты в системе «основная услуга – дополнительные услуги» на систему «дополнительные услуги – основная услуга».

Сформировано «поле решений», где все мероприятия разбиты на пусковые комплексы, приведены по годам, что позволяет конкретизировать направления развития гостиничного предприятия на перспективу с их корректировкой.

Для определения эффективности их внедрения, использовано график «Затраты-результаты».

Управление многофункциональным комплексом базируется на определении очередей и корректировке по каждому году на основании необходимости их внедрения.

Ключевые слова: гостиница, управление, номерной фонд, модель управления, гостиничные услуги, эффективность.

Summary. The article describes the state of conditions that exist today in the market of hotel services, which are characterized by a lower demand for accommodation services and low utilization of hotel facilities.

Through brainstorming of experts, the existing institutions of the hotel industry, similar parameters are defined, the hotel equivalent of «N», for example, which were calculated for the study. The analysis of economic activities of the hotel complex «N».

Identified problems of the enterprise from the point of view of modern requirements, improved approaches to the management of modern complex for the development of additional services and the translation of basic services in additional, due to the creation of the marketing Department to develop activities with the accommodation of their participants.

Activities have been developed on the basis of a survey of experts to determine the most relevant in the present. For their implementation in time, all events are divided into start-up facilities, with reference to financial years.

Identified problems and developed measures require improvement of the existing model of management of hotel companies. Model management company in the structure has several stages, each of which requires a certain algorithm of actions. This model helps the management of the hotels to explore and make decisions about problems that arise, to focus on current activities.

During the study, the proposed conceptual model, which provides the common set of services to change the priorities in the «basic service – supplementary services» on system «services – the main service».

Formed «field of solutions», where all the events are divided into start-up facilities, given the years that allows us to specify directions of development of the hotel enterprise for the future with their adjustment.

To determine the effectiveness of their implementation used a graph of «Costs-results».

Management of multifunctional complex based on the definition of queues and the adjustment for each year based on the need for their implementation.

Key words: hotel, management, rooms, model management, hotel services, efficiency.

Постановка проблеми. Актуальність питання побумовлюється необхідністю постійного дослідження проблем управління готельними підприємствами і пошуку кращих управлінських рішень у зв'язку зі змінами у часі.

Виокремлення невизначених аспектів в управлінні готельними комплексами, а також розробка ряду заходів для їх вирішення потребують змін в побудові ефективної моделі управління [1].

Така спрямованість дозволяє розглянути проблеми управління підприємством готельного господарства, створює передумови для застосування існуючих та нових підходів управління, а також можливі способи їх комбінування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На основі робіт таких українських і зарубіжних вчених як К. Каспар, Й. Кріпендорф, Ф. Котлер, А. Кох, В. Фреєр, С. Байлик, І. Балабанов, Ю. Волков, В. Герасименко, В. Гуляєв, А. Дурович, І. Зорін, Л. Нечаюк, М. Мальська, Г. Мунін, Г. Папирян, П. Пуцентейло, Х. Роглев, Н. Телеш, В. Цибух, С. Цьохла, О. Шаблій, І. Школа, Л. Шматько та ін., що зробили значний внесок у дослідження проблем управління, розглянуто розвиток та функціонування готельного господарства в сучасних умовах. Однак, незважаючи на постійне і всебічне вивчення проблем управління підприємствами готельного господарства чимало аспектів залишаються невизначеними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне готельне підприємство надає не тільки послуги проживання і харчування, але і широкий спектр додаткових послуг. Фактично готельні комплекси в структурі індустрії туризму та гостинності виконують ключові функції, пропонуючи споживачам комплексний готельний сервіс [6].

Відомо, що під управлінням готельним підприємством розуміють сукупність системи скоординованих заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей, на пошук шляхів підвищення ефективності і якості життєдіяльності готелів в сучасних ринкових умовах за рахунок професійного менеджменту [2].

Завдання управління полягає в тому, щоб створити таку управлінську модель підприємства, яка найкраще відповідає цілям організації в сучасних умовах [5].

Серед діючих закладів готельного господарства, через опитування фахівців, було визначено групу готелів, що потребують першочергової уваги, обрано три представницьких готельних підприємства, близьких за параметрами, які мають велике значення для міста та посідають перші місця в рейтингу найпопулярніших засобів розміщення серед вітчизняних та зарубіжних туристів, визначено готель-аналог «N», на прикладі якого і були проведені розрахунки.

В готельному комплексі «N» обсяг доходів від надання послуг даного підприємства за останні роки постійно знижується. Це відбулося головним чином за рахунок зменшення завантаженості номерного

фонду. Простежується зростання витрат, пов'язаних з основною діяльністю підприємства. Це сталося за рахунок зростання всіх складових витрат. Найбільше зросли матеріальні витрати, витрати на оплату праці, на оплату комунальних послуг. Вивчення впливу окремих чинників на рівень витрат допомогло виявити резерви їх зниження, що і є невід'ємною частиною планування витрат готельного комплексу [8].

Один із критеріїв успішної роботи підприємства — ефективність використання площ (витрати та доходи на 1) [4]. Аналіз даного критерію показав, що в готельному комплексі «N» є площа, яка використовується нераціонально.

В результаті проведеного аналізу господарської діяльності та потенціалу представницького готелю, було сформовано основні напрямки здійснення, розвитку та коригування управління готельним підприємством:

1. Удосконалення планування та організація роботи готелю через критерій завантаження номерного фонду. (Пропонується створення відділу маркетингу, діяльність якого спрямована на пошук подієвих заходів на площах готелю терміном 2–3 доби з розселенням гостей в номерному фонді готелю. Наприклад, якщо готельний комплекс разом з шаховою школою організує проведення обласного, всеукраїнського або міжнародного турніру з шахів, який буде проходити в конференц залі, з можливістю проживання учасників за корпоративними цінами.)

2. Оптимізація витрат. (Зниження витрат на комунальні послуги, шляхом впровадження ресурсозберігаючих технологій.)

3. Ефективне використання площ із розрахунку витрат на 1 площі, фасадів, покрівлі та прилеглої території. (Переробити частину службових приміщень на поверхах під житлові номери. Оренда номерів під довгострокове проживання з помісячною оплатою, нежитлових приміщень, що пустують. Використання фасадів з метою розміщення реклами та можливе розташування передавальних станцій операторів стільникового зв'язку.)

4. Управління персоналом з його скороченням та поєднання функцій працівників, аутсорсінг.

Для того щоб економічне і фінансове становище готельних підприємств покращилося, необхідно впроваджувати розробку маркетингової політики, спрямовану на вивчення ринкової кон'юнктури послуг, збільшувати розмір і частку більш рентабельних послуг та впровадження нових [9]. Так як відсутність відділу маркетингу і продажів впливає на зміну фінансового результату діяльності готелю, то слід приділити більше уваги створенню даного відділу, який впроваджує та формує заходи, що дозволяє розміщення їх учасників в готелі, що в свою чергу позитивно позначиться на фінансовому становищі готельних підприємств. З кожного пункту фахівці обирають переважні заходи. Кожний захід оцінюється графіком «Витрати-результати» (рис. 1).

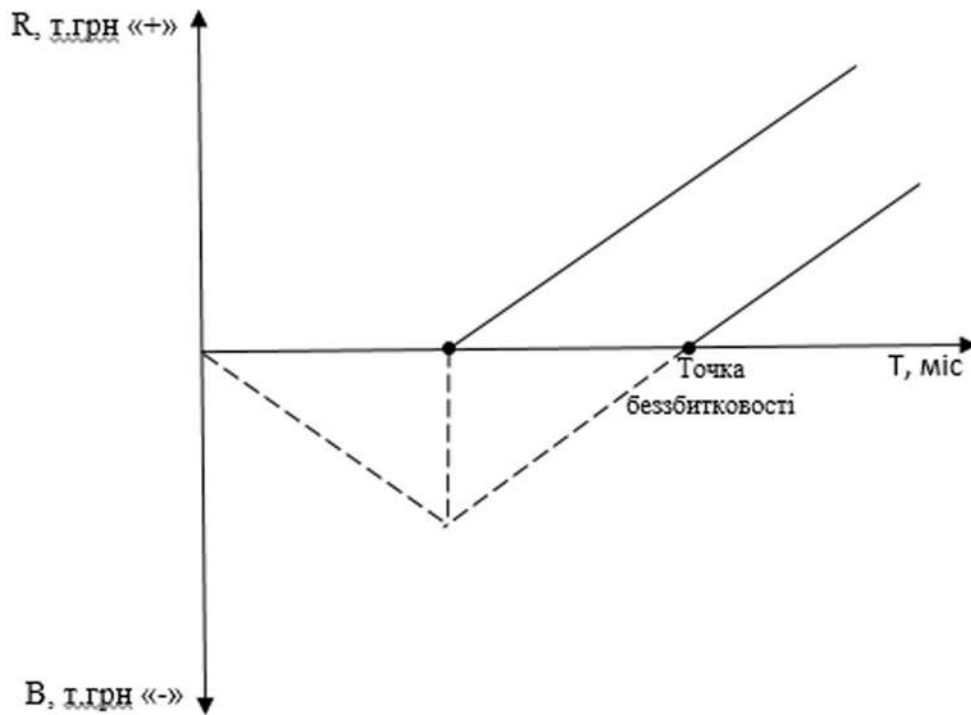


Рис. 1. «Графік «Витрати-результати»

| Напрямки управління | 2020 | 2021 | 2022 | 2023 | 2024 |
|--|--|------|------|------|------------|
| Створення відділу маркетингу | Пошук <u>подієвих</u> заходів на площях готелю з розселенням гостей в номерному фонді готелю | | | | 2-3 доби з |
| Ресурсозбереження та енергоефективність | Заміна ламп розжарювання на світлодіодні | | | | |
| | Встановлення датчиків руху у прихожих номерів | | | | |
| | Встановлення двокнопочних зливних бачків | | | | |
| Управління персоналом | Скорочення персоналу | | | | |
| | Поєднання функцій працівників | | | | |
| | Аутсорсінг | | | | |
| Ефективне використання площ із розрахунку витрат на 1м ² площі та фасадів | Переробити частину службових приміщень на поверхах під житлові номери | | | | |
| | Оренда номерів під довгострокове проживання з помісячною оплатою | | | | |
| | Оренда нежитлових приміщень, що пустують | | | | |
| | Використання фасадів з метою розміщення реклами | | | | |
| | Розташування передавальних станцій операторів стільникового зв'язку | | | | |

Рис. 2. «Поле рішень в управлінні готелем»

Після цього переходимо до комплексної моделі управління з урахуванням розподілення заходів на пускові комплекси і коригуванням фінансування і здійснення заходів за результатами фінансового року (рис. 2).

З метою підвищення ефективності процесу прийняття управлінських рішень на основі аналізу наукових праць провідних вчених, опитування фахівців була удосконалена комплексна модель управління готельним підприємством, що складається з чотирьох етапів.

Перший етап полягає в аналізі господарської діяльності та використанні існуючого потенціалу готельного підприємства. Другий етап — виявлення основних проблем управління, що дає зрозуміти в якому напрямку слід рухатися. Наступний етап — формування «поля» рішень, що дозволяє

конкретизувати напрямки розвитку готельного підприємства на перспективу. Заключним етапом управління є реалізація рішень з їх коригуванням [7]. На стадії реалізації управлінського рішення приймаються заходи для конкретизації рішення і доведення його до виконавців, здійснюється контроль за ходом його виконання, вносяться необхідні корективи і дається оцінка отриманого результату від виконання рішення [3].

Висновки. Впровадження запропонованих заходів, спрямованих на вирішення проблем управління в сучасних умовах та застосування моделі управління готельним підприємством, здійснюється як комплекс задач, в результаті якого створюється інтегрована система, що забезпечує значний економічний ефект та дозволяє збільшити коефіцієнт завантаження на 45%, а доходи на 32%, зменшити витрати на 18%.

Література

1. Байлик С.І., Писаревський І.М. Організація готельного господарства // Підручник. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. 329 с.
2. Круль Г.Я. Основи готельної справи. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2017. 368 с.
3. Мальська М.П., Пандяк І.Г. Готельний бізнес: теорія та практика. Підручник. 2-вид. перероб. Та доп. К.: Центр учбової літератури, 2019. 472 с.
4. Мунін Г.Б. Управління сучасним готельним комплексом: навч. посіб. / Г.Б. Мунін, А.О. Змійов, Г.О. Зінов'єв [та ін]; за ред. С.І. Доругонцова. Київ: Ліра-К, 2005. 156 с.
5. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва: навч. посіб. / П.Р. Пуцентейло. Київ: ЦУЛ, 2007. 344 с.
6. Роглев, Х.Є. Основи готельного менеджменту: навчальний посібник / Х.Є. Роглев. К.: Кондор, 2005. 408 с.
7. Тупкало В.М. Стратегія розвитку готельного бізнесу в Україні / В.М. Тупкало, Г.П. Вітавська // Економіка та держава, 2007. № 4. С. 43–44.
8. Управління сучасним готельним комплексом: Навч. посіб. / За редакцією члена-кор. НАН України, д.е.н. проф. Доругунцова С.І. К.: Ліра-К, 2005. 520 с.
9. Щетиніна К.І. Тенденції розвитку європейського ринку готельних послуг: дис. канд. екон. наук / К.І. Щетиніна. М., 2016. 192 с.

References

1. Baylik SI, Pisarevsky IM Hotel Organization / Textbook. Kharkiv: KhNUMG them. OM Beketova, 2015. 329 p.
2. Krul GY Fundamentals of hotel business. Educ. K.: Educational Literature Center, 2017. 368 p.
3. Malska MP, Pandyak IG Hotel business: theory and practice. Textbook. 2-view. recycling. Yes, extra. K.: Center for Educational Literature, 2019. 472 p.
4. Munin GB Management of modern hotel complex: textbook. tool. / GB Munin, AA Zmiev, GO Zinoviev [and others]; in a row. S. I. Dorugontsova. — Kyiv: Lira-K, 2005. 156 p
5. Penzenteilo PR Economy and organization of tourism and hotel business: study. tool / P. R. Puzentilo. Kiev: TsUL, 2007. 344 p.
6. Roglev, H. E. The basics of hotel management: a textbook / H. E. Roglev. — K.: Condor, 2005. 408 p.
7. VM Tupkalo, The Strategy of Hotel Business Development in Ukraine / VM Tupkalo, GP Vitavska // Economy and State, 2007. № 4. P. 43–44.
8. Management of the modern hotel complex: Educ. tool. // Edited by Corresponding Member НАН of Ukraine, Doctor of Economics prof. Doruguntsova S. I. K.: Lyra-K, 2005. 520 p.
9. Shchetinina KI Trends in the development of the European hotel services market: diss. Cand. econom. Sciences / K. I. Shchetinina. M., 2016. 192 p.

П'ятка Наталія Степанівна

старший викладач кафедри туризму і рекреації

Мукачівський державний університет

Пятка Наталья Степановна

старший преподаватель кафедры туризма и рекреации

Мукачевский государственный университет

Piatka Nataliia

Senior Lecturer of Department of Tourism and Recreation

Mukachevo State University

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-6-5912

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ

METHODOLOGY FOR ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF ENVIRONMENTAL INVESTMENT

Анотація. У статті проведено оцінювання ефективності екологічного інвестування за допомогою ієрархічної системи показників, що дозволяє здійснювати поетапну агрегацію даних рівень за рівнем. Упровадження розробленої методики у практичну сферу дозволить органам виконавчої влади усіх рівнів отримувати надійну аналітичну інформацію щодо ступеню ефективності використання фінансових ресурсів у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Ключові слова: оцінювання ефективності екологічного інвестування, система показників, дієвість, результативність, ефективність, ієрархія, агрегація даних, інтегральний індекс.

Аннотация. В статье проведена оценка эффективности экологического инвестирования с помощью иерархической системы показателей, что позволяет осуществлять поэтапную агрегацию данных уровень за уровнем. Внедрение разработанной методики в практическую сферу позволит органам исполнительной власти всех уровней получать надежную аналитическую информацию о степени эффективности использования финансовых ресурсов в сфере охраны окружающей природной среды.

Ключевые слова: оценка эффективности экологического инвестирования, система показателей, действенность, результативность, эффективность, иерархия, агрегация данных, интегральный индекс.

Summary. The article assesses the effectiveness of environmental investment using a hierarchical system of indicators, which allows for the phased aggregation of data level by level. Implementation of the developed technique in the practical sphere will allow executive bodies at all levels to obtain reliable analytical information about the effectiveness of the use of financial resources in the field of environmental protection.

Key words: assessment of the effectiveness of environmental investment, scorecard, effectiveness, performance, efficiency, hierarchy, data aggregation, integral index.

Екологічне інвестування здійснюється з метою зменшення (чи уникнення) екодеструктивного впливу на навколишнє природне середовище та запобігання недоотримання доходів в майбутньому від втрачених ресурсів.

Ступінь забруднення навколишнього природного середовища характеризує низка показників, кожен з яких є важливим та відображає стан окремих елементів. Тому система показників оцінювання ефективності екологічного інвестування складається із

упорядкованої множини взаємопов'язаних і взаємозгоджених показників, кожен з яких є важливим та відображає стан окремих елементів системи, та є складною ієрархічною структурою з низкою показників у кожній підсистемі, на верхньому рівні якої знаходяться агреговані критерії:

- «дієвість», який характеризує результативність (effectiveness) екологічного інвестування (ступінь реалізації природоохоронних заходів);
- «ефективність» (efficiency) — ефективності використання фінансових ресурсів на реалізацію природоохоронних заходів.

Розглядаючи критерії «дієвість» та «ефективність», методика базується на багатокритеріальній оцінці ефективності та результативності, яка визначається основними складовими сталого розвитку [1; 2; 3], тому в межах кожного критерію виділимо відповідні індикатори: «дієвість» — індикатори «економічного розвитку», «соціологічної розвідки», «екологічного стану»; «ефективність» — відповідні індикатори критерію дієвості трансформуються у індикатори «економічний», «соціальний», «екологічний». За кожним індикатором за критерієм «дієвість» сформовано групу показників (табл. 1).

Формування показників за критерієм «ефективність» проводимо через призму визначення поняття «ефективність» — визначення показників за індикаторами «економічний», «соціальний», «екологічний» проводимо шляхом відношення досягнутих результатів за критерієм «дієвість» до обсягу капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища за кожним індикатором. Сформувавши систему показників оцінювання ефективності екологічного інвестування, отримано множину показників оцінювання ефективності екологічного, що задаються матрицею виду:

$$[P_{ij}], i = 1, 2, \dots, R; j = 1, 2, \dots, N, \quad (1)$$

де N — кількість показників, за яким оцінюється кожен індикатор; R — кількість об'єктів спостереження, регіони України.

Матриця $[P_{ij}]$ містить показники, виражені в різних одиницях виміру, тому завдання приведення множини показників до порівнянного вигляду реалізуємо шляхом стандартизації. Однак при стандартизації деякі показники оцінювання ефективності екологічного інвестування можуть втратити своє значення, оскільки вони вважаються рівнозначними, а такий підхід дещо спотворює

Таблиця 1

Набір показників для визначення рівня ефективності екологічного інвестування за критерієм «дієвість»

| Критерій | Індикатори | Показники | Стимулятор, дестимулятор |
|--|------------------------|--|--------------------------|
| Дієвості | Економічного розвитку | Обсяг використаної свіжої води / ВВП (вдоемність ВВП), м ³ / тис.грн | →min |
| | | Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення / ВВП, т/ тис.грн | →min |
| | | Обсяг витрат на охорону навколишнього середовища / ВВП, ч.од | →max |
| | | Обсяг поточних витрат на охорону навколишнього середовища / ВВП, ч.од | →max |
| | | Обсяг витрат на охорону навколишнього середовища / загальний обсяг капітальних інвестицій, ч.од. | →max |
| | | Обсяг витрат на охорону навколишнього середовища / кількість підприємств, тис.грн | →max |
| | Соціологічної розвідки | ВВП / чисельність населення, тис.грн | →max |
| | | Кількість смертей на 1 тис. осіб / чисельність населення (коефіцієнт смертності), ‰ | →min |
| | | Обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення / чисельність населення, т | →min |
| | | Утворено відходів / чисельність населення, т | →min |
| | | Використання свіжої води / чисельність населення, тис.м ³ | →min |
| | Екологічного стану | Обсяг скидів забруднених стічних вод у водні об'єкти / загальний обсяг скидів у водні об'єкти, ч.од. | →min |
| | | Обсяг скидів забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти / кількість підприємств, тис.м ³ | →min |
| | | Обсяг утворених відходів / кількість підприємств, тис.т | →min |
| | | Обсяг утилізованих відходів / обсяг утворених відходів, % | →min |
| Обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря / кількість підприємств, т | | →min | |

Джерело: побудовано автором

реальні значення. З метою нівелювання зазначеного ефекту доцільно застосувати ієрархічний підхід — визначення коефіцієнта ієрархії k_i , який дозволить розподілити показники залежно від їх значущості та відобразитиме значення кожного індикатора. Розрахункові значення коефіцієнтів ієрархії k_i можливо визначити на основі критичних відстаней від точки Ie_{ij} до точки Ie_0 , тобто позицію i -ого значення стандартизованого показника відносно еталонних значень показників, як Евклідову відстань, а сам коефіцієнт ієрархії за формулою:

$$k_i = \frac{d_i}{d_0}. \quad (2)$$

Узагальнення значення кожного індикатора ефективності екологічного інвестування проводимо за формулою:

$$Ie_k^n = 1 - k_i. \quad (3)$$

В результаті агрегування показників за кожними індикатором по критеріях «дієвість» та «ефективність» отримано множину показників оцінювання ефективності екологічного інвестування II рівня ієрархії, що задаються матрицею виду:

$$[Ie_{ij}]Ie, \quad i=1,2,\dots,R; \quad j=1,2,\dots,M, \quad (4)$$

де M — кількість показників, за яким оцінюється кожен критерій. Агрегацію на II рівні ієрархії системи показників оцінювання ефективності екологічного інвестування проводимо за формулою середньої арифметичної:

$$E_k = \frac{\sum_{i=1}^n K_{Ie_i}}{n}, \quad (5)$$

де n — кількість індикаторів за кожним критерієм ефективності екологічного інвестування; K_{Ie_i} — вагомість кожного індикатора за відповідним критерієм ефективності екологічного інвестування, яку пропонуємо визначати шляхом співвідношен-

ня отриманих фактичних значень та еталонного значення показника заданої сукупності ($Ie_{j_{max}}$) за формулою:

$$K_{Ie_i} = \frac{Ie_{ij}}{Ie_{j_{max}}}. \quad (6)$$

В результаті агрегування показників за кожним індикатором по критеріях «дієвість» та «ефективність» отримано множину показників III рівня ієрархії оцінювання ефективності екологічного інвестування, що задаються матрицею виду:

$$[Eei_{ij}], \quad i=1,2,\dots,R; \quad j=1,2,\dots,k, \quad (7)$$

де k — кількість показників, за яким оцінюється кожен критерій.

Агрегацію на III рівні ієрархії системи показників оцінювання ефективності екологічного інвестування проводимо за формулою геометричного середнього за формулою:

$$E_{ei} = \sqrt[k]{\prod_{i=1}^k E_k}. \quad (8)$$

Визначений інтегральний індекс ефективності екологічного інвестування характеризує функцію ефективності капіталу, вкладеного природоохоронні заходи, зростання якої свідчить про те, що разом із збільшенням капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища зменшується ступінь забруднення довкілля (рис. 1).

Динаміка відображена на рис. 1 демонструє явну перевагу спадних значень інтегрального індексу ефективності екологічного інвестування над зростаючими, хоча у 2018 р. відбувся приріст. Регіональні значення інтегрального індексу ефективності екологічного інвестування продемонстровано на рис. 2.

Для дослідження взаємозв'язку інтегрального індексу ефективності екологічного інвестування E_{ei} з двома критеріями E_1 та E_2 («дієвість» і «ефективність») використано методику множинної лінійної регресії та побудовано економетричну модель, що

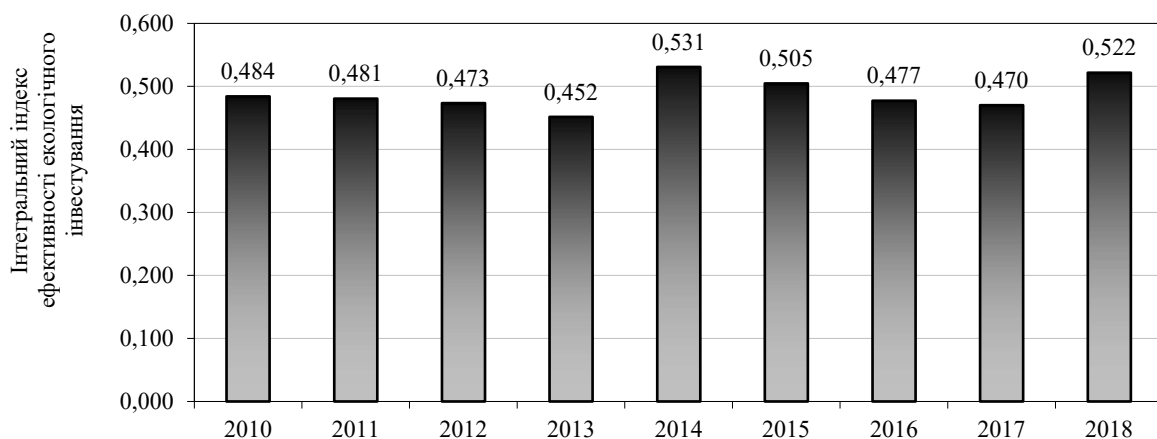


Рис. 1. Динаміка інтегрального індексу ефективності екологічного інвестування
Джерело: побудовано за результатами проведених розрахунків



Рис. 2. Регіональні значення інтегрального індексу ефективності екологічного інвестування (усередненні значення за 2010–2018 рр.)

Джерело: побудовано за результатами проведених розрахунків

характеризує залежність значення інтегрального індексу ефективності екологічного інвестування E_{ei} :

$$E_{ei} = 0,517E_1 + 0,503E_2 - 0,011. \quad (9)$$

Коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,999$, що свідчить про наявність тісного зв'язку між показниками та показує, що 99,9% дисперсії ефективності екологічного інвестування визначається впливом критеріїв «дієвість» E_1 і «ефективність» E_2 . Для збільшення рівня ефективності екологічного інвестування вагомішим є критерій «дієвість», тобто динаміка ступеню забруднення навколишнього природного середовища, а ніж приріст капітальних витрат на охорону навколишнього природного середовища. Адекватність економетричної моделі E_{ei} перевірили за допомогою F-критерію Фішера ($F > F_{кр}$). Отож робимо висновок про значимість та достовірність коефіцієнта множинної кореляції R^2 та про адекватність побудованої багатофакторної регресійної моделі ефективності екологічного інвестування.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отримані результати проведеної оцінки показують, що основний вплив на зміну інтегрального індексу ефективності екологічного інвестування чинить саме критерій «дієвість», а значення критерію «ефективність» справляють мінімальний вплив дещо зменшуючи амплітуду коливань узагальнюючого показника. Встановлено, що незважаючи на щорічні темпи зростання обсягів капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища та зменшення значень основних показників, що характеризують забруднення довкілля, формалізована ефективність екологічного інвестування приймає негативних значень. Таким чином, можемо констатувати, що ефективність екологічного інвестування негативною протягом більшої частини аналізованого періоду, що говорить про зниження її первинної функції, а саме не ефективність понесених інвестиційних витрат, які не призвели до зменшення екодеструктивного навантаження.

Література

1. Soukopova, J., Neshybova, J. (2010) Software for Methodology for the efficiency evaluation of the municipal environmental protection expenditure. URL: <http://cms.amr.webnode.cz/metodika-hodnoceni-vydaju-obci/software-pro-hodnoceni>
2. Soukopova, J., Bakos, E. (2010) Assessing the efficiency of municipal expenditures regarding environmental protection. In Environmental Economics and Investment Assessment III. Cyprus: WIT Press. PP. 107–111.
3. Soukopova, J., Struk, M. (2010) Methodology for the Efficiency Evaluation of the Municipal Environmental Protection Expenditure. 9th International Symposium on Environmental Software Systems (ISESS). Brno, Czech Republic. PP. 327–340.

Слабка Вікторія Олександрівна
студентка

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Слабка Виктория Александровна
студентка

Днепровского национального университета имени Олеся Гончара

Slabka Viktoriya

Student of the

Oles Honchar Dnipro National University

Науковий керівник:

Куценко Володимир Йосипович

кандидат технічних наук,

доцент кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

ECONOMIC SECURITY FORMATION AT AN ENTERPRISE

Анотація. У статті розглянуто методика для розроблення системи економічної безпеки на підприємстві, розглянуто основні завдання формування економічної безпеки, об'єкт та суб'єкт безпеки, розроблені заходи для забезпечення економічної безпеки. Досліджено цілі, складові, принципи управління економічною безпекою підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, стан, мета, підхід, складові, принципи, методика, тактика, заходи.

Аннотация. В статье рассмотрена методика для разработки системы экономической безопасности на предприятии, рассмотрены основные задачи формирования экономической безопасности, объект и субъект безопасности, разработаны мероприятия для обеспечения экономической безопасности. Исследованы цели, составляющие, принципы управления экономической безопасностью предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, предприятие, понятия, определения, состояние, подход, цель, составляющие, принципы, методика, тактика, мероприятия.

Summary. The article reviews the methodology for economic security system development at an enterprise, the main objectives of economic security formation, object and subject of security are examined, and measures for providing economic security were developed. The objectives, components and principles of economic security management at an enterprise are researched.

Key words: economic security, enterprise, notion, definition, state, approach, objective, components, principles, methodology, tactic, measures.

Постановка проблеми. Найважливішими завданнями для підприємства є забезпечення міцних позицій, конкурентоспроможності на ринку та досягнення цілей стратегічних розвитку. Реалізувати ці завдання можливо тільки удосконалюючи систему

економічної безпеки підприємства на основі постійного моніторингу ринкових змін, так як діяльність підприємств пов'язана з постійними ризиками та непередбачуваними загрозами. На ефективність управління впливають такі негативні чинники як:

прийняття нераціональних рішень керівництвом, політична ситуація, економічне становище країни, соціально-технологічний розвиток. Тому, систему економічної безпеки підприємства треба розглядати як невід'ємну складову успішного функціонування будь-якого економічного суб'єкту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світова та вітчизняна наука досліджує проблеми формування системи економічної безпеки підприємства. Значний внесок в дослідження економічної безпеки підприємства внесли наукові праці таких вчених, як: Б. Геєць, О. Танкен, Б. Дури, Т. Косянчук, В. Мунтіян, Л. О. Шимаєва, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, Л. Донець, Н. Ващенко, О. Ілляшенко, О. Шнипко, А. Заїчковський тощо. Однак, у своїх роботах вони висвітлювали основні проблеми, з якими зіштовхується підприємство щодо формування економічної безпеки, але під час зміни економічних умов у підприємства виникають нові завдання та проблеми, які необхідно дослідити. Для забезпечення високого рівня економічної безпеки необхідно розробити стратегію її забезпечення, сформувати основні елементи бізнес-підрозділів для досягнення фінансової безпеки підприємства та створити мережу фінансової безпеки підприємства [1–6]. Однак, за сучасних умов не існує універсального підходу до складових та сутності дефініції «економічна безпека підприємства». Від цього залежить вибір стратегії підприємства та обрана тактика, що забезпечує прийняття ефективних управлінських рішень.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування складових елементів та структури механізму формування економічної безпеки підприємства, виокремлення основних принципів та особливостей функціонування підприємств в умовах невизначеності. Забезпечення економічної безпеки підприємства можна розглядати як процес впровадження функціональних компонентів для уникнення можливих витрат, які призводять до збитків для підприємства і прагнення досягти найвищого рівня фінансової безпеки для сьогодення та майбутнього. На сьогодні ця тема актуальна тому що, зараз підприємства в Україні стикаються зі складною економічною ситуацією та в умовах стійкої нестабільності й динаміки. Відповідність фінансовій безпеці визначає цілі та завдання компанії щодо сталого розвитку [2, с. 606].

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи складові системи економічної безпеки підприємства, можна визначити, що рівень економічної безпеки залежить від того, наскільки система відповідає особливостям діяльності конкретного підприємства та наскільки дієва політика підприємства щодо формування системи економічної безпеки. За цих умов менеджмент повинен швидко адаптуватися до нових умов, бути обізнаним із законами розвитку та знаходити шляхи виживання нестабільної ринкової економіки [1, с. 240].

Система економічної безпеки підприємства — це структурований набір тактичних та оперативних засобів захисту від зовнішніх і внутрішніх небезпек та створення унікальної можливості протистояти їм, якщо така ситуація виникне повторно у майбутньому [1, с. 243].

Основними завданнями діяльності підприємства щодо формування економічної безпеки є:

1. Прогнозування рівня безпеки підприємства у разі усунення ризиків та їх компенсації;
2. Запобігання втручанню на підприємство економічних та інформаційних структур з метою розвідки інформації для конкурентів, організованої злочинності та осіб з незаконними намірами;
3. Збір інформації про джерела загроз;
4. Безпека активів підприємства;
5. Аналіз та оцінка ризиків діяльності підприємства;
6. Захист ділових банківських рахунків;
7. Гарантування захисту конфіденційної інформації та комерційної таємниці;
8. Дослідження складових економічної безпеки підприємства (затвердження безпеки вибору підприємств, які являються партнерами, клієнтами та працівниками);
9. Розробка захисту для віртуальної бази даних;
10. Забезпечення прав та інтересів підприємства та його працівників;
11. Вчасна ідентифікація співробітників, які становлять загрозу для підприємства та його економічної безпеки з боку зовнішніх факторів впливу;
12. Формування системи економічної безпеки для обробки інформації за допомогою ефективного планування та аналітичної підтримки;
13. Інтенсивний захист будівель, територій та автомобілів, а також фізичних та технічних заходів;
14. Мобільність засобів безпеки для постійного моніторингу компонентів та їх удосконалення [7].

Через загальну концепцію комплексної системи забезпечення економічної безпеки можна реалізувати генеральну стратегію економічної безпеки. Разом з тим, стратегія економічної безпеки може включати заходи, для реалізації яких необхідна регулярна, безперервна діяльність усіх підрозділів з метою забезпечення перевірки партнерів, аналізу контрактів, які укладає підприємство, розробки заходів для виконання правил оброблення конфіденційної інформації.

Мета системи економічної безпеки тісно пов'язана із завданням загальної соціально-економічної системи. Об'єктом цієї системи є стабільне фінансове становище в теперішньому і в майбутньому періодах, яке виражається в забезпеченні підприємства необхідними ресурсами, як фінанси, інформація, трудові ресурси, матеріально-технічні тощо.

Об'єктом також може бути комерційна таємниця на підприємстві та його репутація. Комерційна таємниця — це інформація, яка не являється державною

таємницею, пов'язана з процесом виробництва, технологіями, які використовує підприємство, фінансами, процесами організації та управління, розголошення якої може зашкодити підприємству та його інтересам.

Суб'єкт економічної безпеки підприємства є більш складним, оскільки його діяльність визначається конкретними зовнішніми умовам, під впливом яких функціонує підприємство [3, с. 288].

Економічну безпеку підприємства забезпечують зовнішні та внутрішні суб'єкти. Зовнішні суб'єкти характеризуються законодавчими, виконавчими, судовими органами влади, мета яких — безпека усіх учасників господарських відносин. Більше того, підприємство самостійно не може контролювати діяльність цих органів. Вони забезпечують правову основу захисту господарської діяльності та забезпечують її реалізацію. Внутрішні підрозділи включають осіб, які беруть безпосередню участь в захисті економічної безпеки конкретної компанії. Для виконання цієї функції персонал використовує тактику, яку заздалегідь погоджує керівництво підприємства.

Тактика, для забезпечення безпеки підприємства передбачає використання процедур та дій, які спрямовані на економічний захист підприємства. Залежно від рівня загрози та наслідків для підприємства цими діями можуть бути: розширення юридичних послуг у цій галузі; підвищення контролю над за-

ходами щодо захисту конфіденційності інформації; створювати додаткові підрозділи комп'ютерної безпеки; при необхідності звернення до судових та правоохоронних органів.

Для забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно застосовувати такі елементи, як: діагностичні заходи для всіх структур підприємства, розроблення певних методів, які забезпечують безпеку, засоби та механізми для контролю, фактори та критерії оцінки економічної безпеки підприємства тощо. Для забезпечення захисту на найвищому рівні необхідно розробити певну методику для підприємства (рис. 1) та дотримуватись цих пунктів [4, с. 23].

Дотримання цієї методики дає можливість встановити перелік дій для захисту, які спрямовують для підтримання постійної роботи підприємства і вдосконалення роботи в умовах нестабільної ринкової економіки, адже зовнішнє середовище для підприємства не контролює, тому в такій ситуації залишається тільки підлаштуватися під умови, які вже встановлені фактором.

Для формування системи забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно створити відповідний підрозділ, який буде відповідати за економічну безпеку. Ідея розробки та управління системою забезпечення економічної безпеки підприємства забезпечує гнучку, адаптивну та інтегровану систему [4, с. 26].

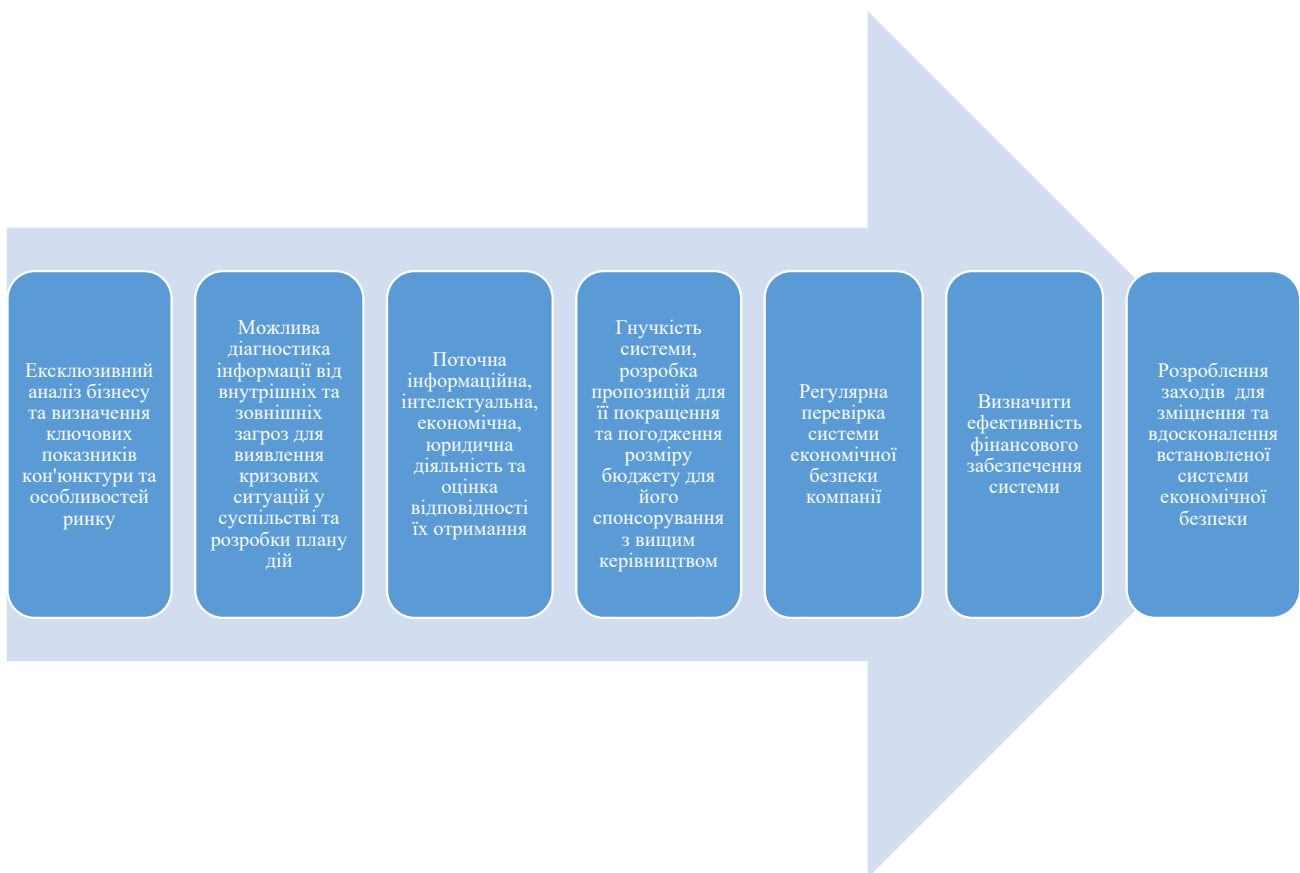


Рис. 1. Умовна методика для розроблення системи економічної безпеки на підприємстві

Джерело: складено автором на основі [4, с. 23–24])

В загальну систему економічної безпеки входять такі елементи, як: нормативно-правове забезпечення, інформаційне забезпечення, організаційно-економічне забезпечення тощо. Для безперервної роботи системи необхідно проаналізувати специфіку роботи підприємства, визначити зовнішні фактори, які не контролюються підприємством (нестабільність валютного ринку, рівень НТП, криза, інфляція, корупція, конкуренція, зміна курсу) та внутрішніх факторів (ефективність рішень, які приймає підприємство, конкурентоспроможність підприємства, порушення конфіденційності інформації, що призводить до непередбачуваної ситуації), перевірка засобів, які застосовуються в забезпеченні підприємства необхідними ресурсами, регулювання та організація роботи фірми, постійний та регулярний контроль виконаної роботи та її оцінка [5, с. 54].

Для формування системи економічної безпеки підприємства необхідно здійснювати як внутрішній, так і зовнішній аналіз. Щоб досягти високого рівня економічної безпеки необхідно, щоб було збалансоване функціонування всіх його складових. Для організації економічної безпеки необхідно проводити єдину політику та створити єдину систему заходів економічного, техніко-технологічного, правового, організаційного характеру. Заходи, які впроваджує підприємство, щодо забезпечення економічної безпеки, залежить від етапів виробничого процесу, а саме:

1. Науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи дозволяють впровадити такі заходи:

- здійснення покупки інформації у третіх сторін за необхідності;
- розробка санкціонованого доступу до результатів дослідження;
- заходи, які дозволяють захистити суб'єктів та об'єктів досліджень.

2. Виготовлення дослідного зразка:

- захист від копіювання наявної інформації через несанкціонований доступ.

3. Постановка на виробництво:

- розробка способів, які допомагають слідкувати та знищувати копії, на яких немає ліцензії для виробництва (тобто не від офіційного виробника);
- проведення контролю над акціями рекламного характеру;
- захист виробничої потужності та розробленого проекту для виробництва провідними фахівцями.

4. Отримання якісної сировини, матеріалів, напівфабрикатів:

- прийняття рішення щодо вибору основних поставальників сировини для виробництва;
- пошук альтернативних варіантів для непередбачуваних ситуацій.

5. Випуск конкурентоздатної продукції:

- дослідження виробів конкурентів для виявлення секретів та тонкощів виробництва, моніторинг обраного спектру ринку;

- на основі наявної інформації та проекту організації власного виробництва для випуску якісної продукції.

6. Маркетингова і збутова діяльність:

- моніторинг ринку, на яке підприємство планує реалізовувати вироблену продукцію;
- заходи, щодо зміцнення конкурентних позицій на ринку [7].

Як результат, система управління економічною безпекою підприємства складається з ряду засобів та заходів, спрямованих на її захист від негативних зовнішніх впливів. Основні принципи формування системи економічної безпеки поділяються на:

- принцип розвитку (допомагає підприємству швидко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі, сприяє до розвитку та удосконалення діючої системи економічної безпеки);
- принцип коригування (необхідний для того, щоб підприємство мало змогу підлаштуватись під зовнішнє та внутрішнє оточення та вчасного коригування системи, що допомагає уникнути можливих загрози для підприємства) [7];
- відповідно до принципу єдності усі служби на підприємстві повинні співпрацювати між собою, дії яких мають бути скоординовані та узгоджені між собою;
- принцип компетентності (передбачає використання висококваліфікованого та компетентного персоналу на підприємстві);
- принцип економічної обґрунтованості — означає, що витрати на заходи для підвищення економічної безпеки мають бути економічно обґрунтованими;
- принцип ефективності — моментальна реакція системи, коли відбуваються зміни навколишнього середовища та необхідно використовувати лише актуальну та перевірену інформацію;
- комплексність дозволяє визначити ступінь шкідливості факторів та розробити заходи, щодо їх уникнення;
- принцип законності — експлуатація системи управління економічною безпекою як вимагає чинне законодавство;
- принцип наступності та безперервності — система постійно має захищати підприємство, незважаючи на зовнішні умови, які впливають на роботу підприємства [5, с. 55].

Найбільшу ефективність системи економічної безпеки можна досягти лише дотримуючись цих принципів. Для розвитку підприємства необхідно виділити кошти не тільки на функціонування, а й на поточне забезпечення системи економічної безпеки. Складові організаційної структури для забезпечення економічної безпеки підприємства поділяються на:

1. Внутрішньовиробничі складові:

- організаційно-управлінська — складова, з якої починається створення та організація підприємства, передує всім процесам, які необхідні для функціонування підприємства;

- фінансова складова — необхідна для забезпечення потрібного рівня ліквідності для підприємства та прибутковості. Для цього необхідно своєчасно здійснювати грошові розрахунки, виконувати кредиторські зобов'язання. Завадити впровадити ефективне забезпечення підприємства фінансовими ресурсами може коливання курсу валюти, інфляція, правове забезпечення, прийняті закони тощо;
 - кадрово-інтелектуальна складова — передбачає прийняття ефективних управлінських рішень, підвищувати інтелектуальний потенціал підприємства, кваліфікацію кадрів, застосування системи мотивації. Відсутність кар'єрного зростання, соціального забезпечення, неправомірні рішення управлінців може бути загрозою для цієї складової;
 - виробничо-технологічна складова — включає в себе вчасне оновлення виробничих фондів основного призначення, впровадження нових технологій, максимальне використання виробничих потужностей. Загрозою в цій складовій є неефективна організація процесу виробництва, постійні порушення технологій, недостатній рівень інноваційної діяльності тощо;
 - інвестиційно-інноваційна — здійснюється через ведення інвестиційної та інноваційної діяльності. Для цього потрібно не тільки впровадити інноваційну продукцію, а й здійснювати постійний моніторинг ринку та пошук альтернативних рішень, адже нововведення не завжди може принести збільшення попиту на товар та підвищення прибутків, а й інколи навпаки, що сприяє погіршенню фінансового становища підприємства;
 - екологічна складова — характеризується зменшенням забруднення навколишнього середовища через організацію виробництва, дотримання вимог екологічного характеру до товару. Недотримання необхідного рівня екологічної безпеки негативно впливає на роботу підприємства, тому що через забруднення повітря може погіршуватись здоров'я працівників та збільшення штрафів, що має негативний вплив на імідж підприємства;
 - силова складова — захист працівників та їх майна. Складова входить до функції охорони або служби безпеки на підприємстві.
2. Комунікаційні складові:
- інформаційно-правова складова — допомагає забезпечувати всі аспекти господарювання суб'єкта;
 - ринкова складова — проведення аналізу зовнішнього середовища (можливості, загрози) та внутрішнього середовища (слабкі та сильні сторони підприємства). Головною загрозою є збільшення конкурентів на ринку [6, с. 39];
 - інтерфейсна — характерна ознака цієї складової є підвищення надійності взаємодії з партнерами підприємства та його контрагентами, адже від цього залежить стабільність роботи підприємства [6, с. 40].
- Висновки.** Отже, для забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно сформулювати спеціальну систему, яка залежить від специфіки діяльності та умов функціонування економічного суб'єкту. Відсутність уваги та заходів керівництва для забезпечення економічної безпеки послабить ринкові позиції підприємства, бо за сучасних подій постійно збільшуються загрози для підприємства, як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі. Досліджені складові економічної безпеки дозволяють сформулювати ефективний механізм для управління економічною безпекою на підприємстві.

Література

1. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. К.: Центр учбової літ., 2015. 240 с.
2. Ілляшенко О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства: дис. д-ра екон. наук: 21.04.02 / Ілляшенко Олена Вікторівна. Северодонецьк, 2016. 606 с.
3. Шнипко О. С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект [Текст] / О. С. Шнипко. К.: Генеза, 2006. 288 с.
4. Слободяник Т. М. Запровадження комплексної системи економічної безпеки та оцінка її ефективності на сучасному підприємстві [Текст] / Т. М. Слободяник // Економічний простір. 2008. № 12/2. С. 22–27.
5. Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємства [Текст] / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський. К.: Центр навчальної літератури, 2009. 54 с.
6. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 21.04.02 / Л. Г. Шемаєва. К., 2010. С. 39–41.
7. Ольшанська О. В. Адаптація системи управління економічної безпеки підприємства / О. В. Ольшанська, О. Ю. Чубукова // Ефективна економіка № 2, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3765>
8. Гринько Т. В. Фактори формування економічної безпеки підприємства / Т. В. Гринько, Л. В. Лисенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». Дніпропетровськ: Біла К. О., 2014. Випуск 8 (3). № 10/1. Т. 22. С. 85–90.

Стеблюк Наталія Федорівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровський державний технічний університет*

Стеблюк Наталия Федоровна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджменту организаций и администрирования
Днепропетровский государственный технический университет*

Stebliuk Nataliia

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Organizational Management and Administration
Dniprovsk State Technical University*

МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

МАРКЕТИНГОВЫЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ УЧРЕЖДЕНИЕМ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

MARKETING APPROACH TO MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Анотація. Досліджено особливості маркетингового управління закладом вищої освіти, що дозволяє змінити вектор управління на забезпечення високих стандартів вищої освіти як складову загальної цілі задоволення потреби споживачів у освітніх послугах. Доведено доцільність впровадження маркетингового підходу до управління вищими навчальними закладами за умов дотримання принципу орієнтації на запити і потреби споживачів, вимоги замовників, врівноваження незбалансованості між ринком освіти і ринком праці. Запропоновано п'ять етапів процесу маркетингового управління, які пояснюють системну взаємодію закладу зі споживачами, що сприяє збільшенню ступеня задоволення потреб усіх зацікавлених сторін, розвитку ефективних та взаємовигідних партнерських відносин зі споживачами.

Ключові слова: заклад вищої освіти, маркетингове управління, освітня послуга, потреба, споживач

Аннотация. Исследованы особенности маркетингового управления учреждением высшего образования, которые позволяют изменить вектор управления на обеспечение высоких стандартов высшего образования как составляющей общей цели удовлетворения потребности потребителей в образовательных услугах. Доказана целесообразность внедрения маркетингового подхода к управлению вузами при соблюдении принципа ориентации на запросы и потребности потребителей, требования заказчиков, уравнивания несбалансированности между рынком образования и рынком труда. Предложено пять этапов процесса маркетингового управления, которые объясняют системное взаимодействие заведения с потребителями, что способствует увеличению степени удовлетворения потребностей всех заинтересованных сторон, развития эффективных и взаимовыгодных партнерских отношений с потребителями

Ключевые слова: учреждение высшего образования, маркетинговое управление, образовательная услуга, потребность, потребитель.

Summary. The peculiarities of marketing management of higher education institutions are considered, which allows to change the management vector to ensure high standards of higher education as a component of the general goal of meeting the consumers' needs in educational services. The expediency of introducing a marketing approach to the management of higher education institutions under the conditions of observing the principle of customers' orientation and customers' needs, customers' requirements, balancing the imbalance between the education market and the labor market are proved. Five stages of the marketing management process are proposed to explain the system's interaction with the consumers, which helps to increase the satisfaction of all stakeholders, develop effective and mutually beneficial partnerships with the consumers.

Key words: institution of higher education, marketing management, educational service, need, consumer.

Постановка проблеми. Вхідження України в європейський освітній простір, несприятлива демографічна ситуація в країні, динамічний розвиток сектора недержавних навчальних закладів, розширення сфери платної вищої професійної освіти, зростання конкуренції на ринках праці та освітніх послуг, посилення вимог з боку споживачів до якості освітніх послуг актуалізували проблеми маркетингу в сфері освіти.

Ключовим принципом і основною метою закладів вищої освіти стає орієнтація на споживача. Їх реалізація вимагає налагодження стійких відносин ВНЗ зі споживачами, моніторингу задоволеності клієнтів освітніми послугами, їх лояльності. Моніторинг дозволяє не тільки відслідковувати ситуацію на ринках праці та освітніх послуг, оцінювати задоволеність споживачів, але і порівнювати отримані результати з їх вимогами, виявляти тенденції в зміні запитів клієнтів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання маркетингового управління закладами вищої освіти відображаються в роботах таких зарубіжних вчених та вітчизняних науковців як К. Беккер, А. Браверман, Т. Оболенська, Т. Сон, Т. Ю. Огаренко, Г. Ф. Ксендзова, І. В. Захарова, Є. Г. Ситниченко, С. М. Ілляшенко та ін. Однак незважаючи на значну кількість досліджень з даної тематики, окремі її аспекти все ж таки залишилися поза увагою науковців. Мова йде про вдосконалення маркетингового управління шляхом використання елементів маркетингового комплексу вищого навчального закладу.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення маркетингового управління закладами вищої освіти для ефективної діяльності та розвитку у конкурентному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Знання потреб і очікувань споживачів освітніх послуг дозволяє ВНЗ встановлювати і розвивати з ними тривалі взаємовигідні відносини. Це в свою чергу забезпечує закладу вищої освіти конкурентну перевагу в порівнянні з іншими учасниками ринку освітніх послуг, завдяки формуванню бази лояльних споживачів, сприяє формуванню позитивного іміджу. Тому зацікавленість ЗВО в пошуку можливостей підвищення конкурентоспроможності своїх послуг не викликає сумнівів. Виходячи з цього, можна говорити про доцільність впровадження маркетингового підходу до управління вищими навчальними закладами [2].

На думку І. В. Захарової рівень розвитку маркетингової думки у галузі освіти проходить чотири рівні розвитку [3]:

- 1) маркетинг використовують тільки для стимулювання діяльності із розповсюдження освітніх послуг, як засіб впливу на попиту або як організацію рекламної діяльності;
- 2) маркетинг розглядають як сукупність взаємопов'язаних функцій, а у ЗВО передбачені поса-

ди для спеціалістів, що відповідають за окремі напрямки роботи: управління асортиментом, дослідження ринку, зв'язки з громадськістю;

- 3) маркетинг стає основою стратегії розвитку організації, а спеціалістів залучають до її формування;
- 4) маркетинг перетворюється на філософію управління організації, визначає спосіб мислення її керівників, а управління стає орієнтованим на потреби споживача та соціальні запити суспільства.

Незважаючи на логічну еволюцію маркетингова діяльність у закладах вищої освіти досі знаходиться на стадії розвитку. Сучасне управління ВНЗ базується на принципах виробничої концепції управління, що передбачають домінування підрозділів, що здійснюють освітній процес, над іншими підрозділами закладів. На ринок виводять ті освітні програми, у реалізації яких є досвід.

Маркетингове управління, орієнтоване на управління попитом, дозволяє здійснювати [4]:

- повне задоволення потреб населення в освітніх послугах з урахуванням потреб ринку праці;
- просування освітньої організації на ринок освітніх послуг, орієнтуючись на тенденції розвитку ринків освіти та праці;
- презентацію та просування на ринок освітніх послуг;
- реалізацію соціально-економічних задач у сфері вищої освіти;
- формування «соціального» замовлення на нові освітні послуги та дослідження попиту на них для задоволення потреб студентів в освіті, роботодавців — у рості кадрового потенціалу, суспільства — у відтворенні особистісного та інтелектуального потенціалу.

Вибір курсу на маркетингове управління закладом вищої освіти дозволяє адміністрації оцінити його переваги:

- перелік та структура освітніх послуг корегуються на основі інформації, отриманої від цільової аудиторії з урахуванням її потреб;
- вартість освітніх послуг формується під впливом ринку, існуючих на ньому конкурентів та платоспроможного попиту;
- у структурі керівництва передбачена посада, яку займає спеціаліст із необхідними знаннями, навичками управлінської та маркетингової діяльності;
- здійснення активної комунікаційної політики і реклами, спрямованих на конкретні цільові групи споживачів освітніх послуг.

Маркетингове управління закладами вищої освіти передбачає не тільки традиційні підходи з урахуванням актуальних вимог ринку праці. На думку Є. Ситниченко [5] маркетинговий підхід Інформаційна основа для прийняття керівництвом ВНЗ стає більш обґрунтованою, оскільки базується на підходах не тільки управлінських дисциплін, а й економіки, соціології, статистики, психології тощо. Це дозволяє розширити межі управління обстановкою, в якій

проявляється поведінка суб'єктів ринку освітніх послуг. Маркетинговий підхід до управління закладом освітніх послуг не розділяє функції задоволення освітніх потреб як соціального блага та як ринкової послуги. Їх розглядають як єдиний процес з ринковою орієнтацією на задоволення потреб в освіті індивіда та суспільства в цілому.

При переході від традиційного управління ЗВО на маркетингове, змінюється методологія здійснення управлінської діяльності на рівні функціонування окремих структурних підрозділів та системи управління ВНЗ загалом. При існуванні маркетингової служби у структурі навчального закладу цілі її функціонування повинні узгоджуватися із загальними цілями організації, а реалізація заходів для їх досягнення має здійснюватися на засадах маркетингу усіма підрозділами у взаємодії.

Ситуація, що склалася на ринку освітніх послуг, описується епізодичним характером прийняття маркетингових рішень. Маркетингове управління знаходиться на проміжній стадії свого розвитку — у переході від нижчого рівня інтеграції у діяльність ЗВО, що передбачає використання тільки деяких інструментів маркетингу, до середнього, на якому маркетинг в управлінні використовують як одну з функціональних областей діяльності. Закладам вищої освіти потрібно спрямувати зусилля на досягнення високого рівня інтеграції маркетингової думки в діяльність, що можливе лише шляхом вдосконалення маркетингового управління.

Вищі навчальні заклади є некомерційними суб'єктами сфери освіти, основне призначення яких полягає у забезпеченні умов для підвищення освітнього рівня населення, покращення навичок та вмінь, постійного навчання протягом життя. Враховуючи це, маркетингове управління передбачає процес створення та обмін благами, які мають конкретну цінність, з окремими особами, соціальними групами, суспільством та державою для задоволення їх потреб та запитів.

Пропонуємо детально розглянути етапи створення цінності для споживача, адаптовані до специфіки вищих освітніх закладів.

1. Перший етап — розуміння ринку, споживчих бажань та потреб. В сучасних економічних умовах ринок вищої освіти розвивається відповідно до концепції та методів маркетингу з урахуванням особливостей системи збалансування попиту на освітні послуги і їх пропозицію. Потреби суб'єктів ринку освітніх послуг відрізняються, тому маркетингове управління закладами вищої освіти орієнтується на диференційований попит. Відповідно до цього виокремлюємо потреби студентів в освіті для виживання через отримання необхідних знань, навичок та вмінь, які необхідні для забезпечення захищеності у майбутньому (бажання та необхідність влаштуватися на роботу, бути фінансово забезпеченим). Приймаючи рішення про навчання для здобуття диплому про вищу освіту

студенти мають можливість бути приналежними до категорії людей з певними привілеями (студентський квиток, пільги, стажування за кордоном в рамках навчальних програм). Вміле використання отриманих теоретичних знань та практичних навичок дозволяє отримати визнання та повагу колег при прийнятті на роботу, а в подальшому — реалізувати себе в якості кваліфікованого спеціаліста.

З точки зору організацій потреби проявляються у використанні знань, умінь та навичок випускників для саморозвитку колективу, досягнення конкурентоспроможності та покращення іміджу фірми у ринковому середовищі. Потреби суспільства мають соціальний характер, який передбачає запобігання асоціальної поведінки громадян, вирішення проблеми зайнятості шляхом збалансування попиту та пропозиції на ринку праці. Використання інтелектуального потенціалу випускників закладів вищої освіти дозволяє відтворювати людський капітал для передачі культури суспільства.

2. Другий етап — розробка маркетингової стратегії, орієнтованої на споживача. Такий підхід слід застосовувати також відносно закладів вищої освіти, які є некомерційними суб'єктами сфери освіти. Сегментування споживачів освітніх послуг є передумовою успішного позиціонування закладу у конкурентному середовищі. Розподіл аудиторії на сегменти дозволяє зібрати інформацію про наміри, ставлення, фактори впливу на прийняття рішення суб'єктів ринку освітніх послуг, враховуючи їх інтереси. Для вищих навчальних закладів основними категоріями споживачів є абітурієнти, студенти, їх батьки та роботодавці. При зборі інформації для позиціонування вважаємо доцільним використовувати метод опитування — спосіб знайти відповідь на питання, які цікавлять дослідника, за допомогою відповідей опитуваних осіб на більш приватні і конкретні питання.

Опитування проводиться у багатьох випадках, коли дані не можна одержати іншим способом. Метод передбачає збір первинної інформації шляхом прямої постановки запитань людям щодо купівельної поведінки, намірів, відношень, проінформованості, мотивації, демографічних характеристик, стилю життя з урахуванням особливостей конкретних сегментів споживачів [6].

Важливим аспектом маркетингової діяльності вищого навчального закладу є його позиціонування на ринку освітніх послуг, яке дозволяє полегшити його ідентифікацію серед реальних та привернути увагу та викликати бажання скористатись пропозицією ЗВО у потенційних споживачів освітніх послуг.

3. Третій етап — побудова інтегрованої маркетингової програми для забезпечення найвищої цінності. Маркетингова стратегія організації визначає, кому вона буде надавати послуги та як створюватиме цінність для споживачів. На наступному етапі слід розробити інтегровану маркетингову програму, яка

фактично доставить заплановану цінність цільовій аудиторії. Маркетингова програма допомагає побудувати відносини зі споживачами, перетворюючи стратегію в дію. Вона передбачає використання комплексу маркетингу, який традиційно складається з чотирьох важелів («4P»): товар, ціна, розподіл і просування (у англ. — Product, Price, Place, Promotion).

4. Четвертий етап — побудова вигідних взаємозв'язків та задоволення споживачів. Ефективна стратегія управління взаємовідносинами з цільовою аудиторією, рівнем її задоволення в результаті призводить до зміцнення лояльності до постачальника освітніх послуг. В момент надання освітніх послуг споживач може не замислюватися про результат, який отримає, тобто, його буде цікавити саме процес. Для побудови вигідних взаємозв'язків мають значення як об'єктивні чинники якості: професіоналізм виробника послуги, досконалість технології тощо, так і суб'єктивні — настрої працівника, який надає послугу, його вміння зрозуміти потреби клієнта, знайти з ним спільну мову. Врахування та робота над переліченими чинниками є важливими, оскільки закладають фундамент на перспективу — студенти, які є реальними споживачами освітніх послуг, не замислюючись над цим, спілкуються з потенційними споживачами про освітній процес, тим самим формуючи їх ставлення до закладу, бажання про вступ.

5. Отримання цінності від споживачів для створення вигоди та споживчої цінності послуг. Враховуючи особливості закладів вищої освіти, а саме, некомерційний характер діяльності, їх пріоритетною зорієнтованістю є досягнення відповідних цілей. За-

клади вищої освіти створюють економічні переваги: збільшують ВВП, створюють робочі місця, сприяють регіональному та національному розвитку. Крім того, вищі навчальні заклади здійснюють соціальний ефект — формування і збагачення знань, умінь та навичок людини для подальшого працевлаштування, забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці, запобігання або скорочення безробіття, подолання бідності, створення можливості фінансової забезпеченості громадян [7]. Освітні заклади за допомогою освітніх продуктів здійснюють внесок у формування наукового потенціалу країни, залучаючи студентів до наукової діяльності.

Розглянувши п'ять етапів процесу маркетингового управління можна зазначити, що основні завдання маркетингового управління закладом вищої освіти дозволяють сформувати системну взаємодію закладу зі споживачами, сприяє збільшенню ступеня задоволення потреб усіх зацікавлених сторін, розвитку ефективних та взаємовигідних партнерських відносин зі споживачами, заснованих на лояльності та довірі.

Висновки. Епізодичний характер прийняття маркетингових рішень свідчить про проміжну стадію розвитку маркетингового управління. Її характерний перехід від нижчого рівня інтеграції у діяльність ЗВО, що передбачає використання тільки деяких інструментів маркетингу, до середнього, на якому маркетинг в управлінні використовують як одну з функціональних областей діяльності. Закладам вищої освіти потрібно спрямувати зусилля на досягнення високого рівня інтеграції маркетингової думки в діяльність, що можливе лише шляхом вдосконалення маркетингового управління.

Література

1. Неретина Е. А. Предпосылки формирования клиентоориентированного подхода к управлению взаимоотношениями с потребителями образовательных услуг высшего учебного заведения / Е. А. Неретина, Т. Г. Соловьев // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. 2011. № 2 (18). С. 161–170.
2. Ивашкова Н. И. Управление маркетингом / Н. И. Ивашкова. М.: ИНФРА-М, 2010. 176 с.
3. Захарова И. В. Маркетинг образовательных организаций: учеб. пособие / И. В. Захарова. Ульяновск: УИПК ПРО, 2014. 232 с.
4. Набоков, В. И. Маркетинговый подход к проектированию основных образовательных программ в образовательном учреждении ВПО / В. И. Набоков, О. А. Грицова // Экономическая наука в 21 веке: вопросы теории и практики: материалы V международной научно-практической конференции. Махачкала: Изд-во Апробация. РФ, 2014. № 10. С. 157–158.
5. Ситниченко Є. Г. Інноваційний характер маркетингової парадигми управління освітою. Грани. 2014. № 11. С. 49–53.
6. Стеблюк Н. Ф. Дослідження поведінки споживачів на ринку освітніх послуг / Н. Ф. Стеблюк, Є. В. Копейкіна // Економічний вісник Донбасу. 2019. № 3(57). URL: [http://www.evd-journal.org/download/2019/3\(57\)/13](http://www.evd-journal.org/download/2019/3(57)/13) (дата звернення: 17.12.2019).
7. Борисова Т. Маркетинг некомерційних суб'єктів сфери освіти України: концептуальні особливості та вектори розвитку / Т. Борисова // Журнал європейської економіки. 2014. Т. 13, № 4. С. 415–429. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2014_13_4_8

References

1. Neretyna E. A. (2011) Predposulky formyrovannya klyentooryentirovannoho podkhoda k upravleniyu vzaymootnosheniyamy s potrebyteliamy obrazovatelnykh usluh vussheho uchebnoho zavedenya [Prerequisites for the formation of a customer-oriented approach to managing relationships with consumers of educational services of a higher educational institution] Yzvestyia vusshykh uchebnykh zavedenyi. Povolzhskiy rehyon. Obshchestvennye nauky. No.2 (18). PP. 161–170.
2. Yvashkova N. Y. (2010) Upravlyenye marketynhom [Marketing management] Moscow: YNFRA-M (in Russian)
3. Zakharova Y. V. (2014) Marketynh obrazovatelnykh orhanyzatsiy [Marketing of educational organizations] Ulianovsk: UYPK PRO. (in Russian)
4. Nabokov, V. Y. (2014) Marketynhovui podkhod k proektyrovaniyu osnovnykh obrazovatelnykh prohramm v obrazovatelnom uchrezhdenyy VPO [Marketing Approach to Designing Basic Educational Programs in an IDP Educational Institution] Ekonomicheskaya nauka v 21 veke: voprosu teoryy y praktyky: materyalu V mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy. Makhachkala: Yzd-vo Aprobatsiya. No.10. PP. 157–158. (in Russian)
5. Sytnychenko Ye. H. (2014) Innovatsiyni kharakter marketynhovoï paradyhmy upravlinnia osvitoiu [The innovative nature of the educational management paradigm] Hrani. No.11. (in Ukraine)
6. Stebliuk N. F. (2019) Doslidzhennja povedinky spozhyvachiv na rynku osvitnykh posluh [Research on consumer behavior in the educational services market] Ekonomichnyj visnyk Donbasu.(electronic journal) no.3 (57). URL: [http://www.evd-journal.org/download/2019/3\(57\)/13](http://www.evd-journal.org/download/2019/3(57)/13) (accessed 17 December 2019).
7. Borysova T. (2014) Marketyngh nekomercijnykh sub'ektiv sfery osvity Ukrajinny: konceptualjni osoblyvosti ta vektory rozvytku [Marketing of nonprofit Ukrainian education subjects: conceptual features and vectors of development] Zhurnal jevropijskoi ekonomiky. (Electronic journal). No. 4. PP. 415–429. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2014_13_4_8 (accessed 27 January December 2020).

УДК 339,9:656,614.3

Яценко Маріанна Сергіївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності
Одеський національний політехнічний університет*

Яценко Марианна Сергеевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента внешнеэкономической и инновационной деятельности
Одесский национальный политехнический университет*

Yatsenko Marianna

*PhD, Associate Professor
Odessa National Polytechnic University*

Бєлобров Олександр Дмитрович

*студент
Одеського національного політехнічного університету*

Белобров Александр Дмитриевич

*студент
Одесского национального политехнического университета*

Bielobrov Oleksandr

*Student of the
Odessa National Polytechnic University*

Лихащенко Катерина Олександрівна

*студентка
Одеського національного політехнічного університету*

Лихащенко Екатерина Александровна

*студентка
Одесского национального политехнического университета*

Lykhashchenko Kateryna

*Student of the
Odessa National Polytechnic University*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ МОРСКИХ ПЕРЕВОЗОК НА МЕЖДУНАРОДНОМ РЫНКЕ

EFFICIENCY OF SEA TRANSPORTATION IN THE INTERNATIONAL MARKET

Анотація. Досліджено ефективність морських перевезень вантажів залежно від форми та методів планування і управління морськими перевезеннями.

Ключові слова: ефективність морських перевезень, вантажі, методи планування.

Аннотация. Исследована эффективность морских перевозок грузов в зависимости от формы и методов планирования и управления морскими перевозками.

Ключевые слова: эффективность морских перевозок, грузы, методы планирования и управления.

Summary. *The effectiveness of sea freight transportation was investigated depending on the form and methods of planning and management of sea freight.*

Key words: *shipping efficiency, cargo, planning and management methods.*

Постановка проблеми. Морські перевезення вантажів отримали новий імпульс розвитку в епоху глобалізації в міру посилення тісноти зв'язків між підприємствами різних континентів, зростання значення безперервних поставок сировини, технічної продукції, комплектуючих, продуктів та ін. Безсумнівно, що в подальшому розвиток процесів міжнародних морських перевезень буде пов'язаний із впровадженням нових технологій морських перевезень, контейнеризацією, що зумовлює актуальність дослідження ефективності здійснення даної діяльності.

Дослідженню питань управління та ефективності морських перевезень присвячені роботи Курочкина Д. В., Лимонова Е. Л., Нікіфорова В. С., Мойсеєва Н. К., Садикова О. І., Холопова К. В. та інших.

Збільшення обсягів міжнародних морських перевезень обумовлює необхідність моніторингу ефективності морських перевезень, що власне і визначає актуальність дослідження.

Мета дослідження — дослідити ефективність морських перевезень вантажів залежно від форми та методів планування та управління морськими перевезеннями.

Виклад основного матеріалу. В даний час все більшу популярність набирають водні перевезення вантажів по річках, морях і океанах. В свою чергу вони бувають внутрішніми і зовнішніми, тобто розрізняють наступні види:

- морські перевезення вантажів, що здійснюються при експорті та імпорті товарів;
- морські перевезення, здійснюються між іноземними портами.

Для здійснення таких перевезень використовуються судна з певними морехідними якостями, а також маневреністю. Морські перевезення розрізняють за видами плавання суден:

- морські закордонні плавання;
- каботаж, які в свою чергу включають в себе два види — великий каботаж (плавання морських

суден здійснюється між різними портами з заходом суден у закордонні порти) та малий каботаж (плавання суден в межах одного або двох басейнів).

Світова практика свідчить, що до основних особливостей морських транспортних перевезень відносять: різноманіття способів перевезення вантажів (перевезення вантажів навалом (зерно, руда, вугілля та ін.); перевезення наливних вантажів (нафта, нафтопродукти, добрива та ін.); контейнерні перевезення; перевезення великогабаритної і великотоннажної продукції; значна кількість посередників (морські перевізники працюють напряду лише з замовниками, що здійснюють значні обсяги поставок), тому інтереси вантажовласника (одержувача) представляє експедитор; більша частина перевізників зареєстровані закордоном (93,3% вантажів в Україну прибули на суднах іноземного флоту); більша частина морських портів має чітку спеціалізацію, що зумовлює певні особливості постачання товарів; значна частина транзиту в загальному обсязі вантажопотоку (біля 25%); широка географія руху вантажів [7].

Як свідчать дані статистики в Україні (табл. 1, 2), у 2018 році порівняно з 2005 роком кількість морських вантажоперевезень скоротилася у 8 разів.

Що стосується морських пасажироперевезень (табл. 1), то ситуація ще скрутніша і показник пасажироперевезень зменшився в десятки разів.

Важливо з'ясувати причину таких суттєвих змін. Вважаємо, що вона криється у ефективності здійснення морських вантажоперевезень. Нами була здійснена систематизація та класифікація показників оцінки ефективності морських перевезень (Таблиця 3).

Під час оцінки ефективності морських перевезень нами було використано параметричний та непараметричний підходи, які оцінюють відносну ефективність за допомогою оцінки результатів виробничого процесу, маючи на увазі фіксований набір входів. Вибір варіантів входу та виходу (Рис. 1) можливостей змінюються залежно від інституціональних умов.

Таблиця 1

Пасажирооборот морського транспорту за видами сполучення в Україні

| | 2000 | 2005 | 2010 | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 | 2017 | 2018 |
|----------------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|---------------|
| Усього | 57822,0 | 71273,5 | 53707,5 | 44379,8 | 17204,0 | 14254,6 | 17838,3 | 10781,8 | 2088,9 |
| за видами сполучення | | | | | | | | | |
| міжнародне | 38489,7 | 13559,6 | 19266,7 | 18891,5 | 17028,8 | 14038,5 | 17608,1 | 10514,5 | 765,8 |
| каботажне | 19332,3 | 57713,9 | 34440,8 | 25488,3 | 175,2 | 216,1 | 230,2 | 267,3 | 1323,1 |

Джерело: статистичний щорічник України [9]

Таблиця 2

Перевезення вантажів морським транспортом в Україні

| | 2000 | 2005 | 2010 | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 | 2017 | 2018 |
|-----------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| Усі вантажі | 6316 | 8575 | 4068 | 3428 | 2805 | 3292 | 3033 | 2253 | 1892 |
| За видами вантажів | | | | | | | | | |
| нафта і нафтопродукти | 344 | 10 | 249 | 189 | 77 | 71 | 53 | 32 | 30 |
| вугілля | 271 | 99 | 45 | 18 | – | 28 | – | – | – |
| кокс | 89 | 37 | – | 19 | 14 | 6 | 27 | 34 | 23 |
| руда різна | 1038 | 758 | 206 | 64 | 111 | 892 | 725 | 272 | 38 |
| будівельні | 965 | 1812 | 704 | 464 | 118 | 110 | 68 | 95 | 71 |
| хімічні і мінеральні | | | | | | | | | |
| добрива | 201 | 211 | 46 | 89 | 43 | 32 | 17 | 10 | 12 |
| лісові | 262 | 259 | 30 | 11 | 5 | 7 | 55 | 4 | 6 |
| папір | 97 | 25 | 0 | – | 3 | 3 | – | – | 3 |
| метали різні | 1003 | 2038 | 535 | 838 | 1166 | 1170 | 1077 | 1063 | 1006 |
| хлібні | 247 | 1062 | 656 | 170 | 132 | 110 | 100 | 204 | 473 |
| вантажі в контейнерах | 733 | 781 | 92 | 67 | 22 | 30 | 38 | 8 | 0 |
| інші вантажі | 1066 | 1483 | 1505 | 1499 | 1114 | 833 | 873 | 531 | 230 |
| За видами сполучення | | | | | | | | | |
| закордонного | 5241 | 6334 | 2959 | 2708 | 2383 | 2046 | 1903 | 1408 | 1207 |
| каботажного | 1075 | 2241 | 1109 | 720 | 422 | 1246 | 1130 | 845 | 685 |

Джерело: статистичний щорічник України [9]

Вони, як правило, відображають, як організаційна діяльність перетворює наявні ресурси для здійснення морських перевезень у різні ресурси для випуску; результат є конкретним вимірюванням того, що організація досягла своїх цілей.

Ці входи та результати для досягнення таких цілей чітко визначені фінансовими змінними в контексті основних показників, що представляють теоретичну область, яка підтримує використання фінансових змінних у моделях ефективності морських перевезень. Основна передумова — фундаментальні сигнали (фінансові дані) передають інформацію, яка має значення для базового економічного контексту. В нашій моделі ми також досліджували дані фінансової звітності учасників ринку морських перевезень, та встановлювали чи поточні зміни сигналів є інформаційними щодо наступних змін заробітку цих компаній. Було розроблено дві моделі для оцінки відносної ефективності ринку та відносної ефективності операційної ефективності.

Метою моделі ефективності морських перевезень вантажів та пасажирів є аналіз ступеня відносної ефективності ринку — коефіцієнт використання морських фірм. Відповідно до ефективної ринкової гіпотези прибуток і балансова вартість повинні містити значну кількість інформації для оцінки ринкового капіталу (вихідна змінна) і обидві змінні вибираються як вхідні дані в моделі.

Виходячи з цього, розроблена нами модель використовує такі показники, як прибуток (P) та балансову вартість власного капіталу (E) і як вихід ринкову вартість — власний капітал (K).

Так як українських морських компаній, які здійснюють ефективну діяльність досить мало для здійснення повноцінного аналізу, наша вибірка складається з 26 основних (провідних) міжнародних морських фірм. Дані були зібрані з Datastream у 2018 році. Datastream надає фірмові рахунки та інформацію про ринок і ставить великий акцент на точність, якість та послідовність. Широкий діапазон ринкової капіталізації (MV , TA), рентабельності (R) та капітальних витрат вказує, що вибірку складають фірми з різними економічними масштабами. Наприклад, мінімальний показник $EBIT$ вибірки становить 46 тис.дол., тоді як максимум становить 11701 тис.дол.

Нетаблична зведена статистика показує, що вибірка складається з малих та великих морських компаній. Найменша фірма у вибірці має 251 тис. загальних активів та 130 працівників, тоді як найбільша фірма має 61 544 тис. загальних активів і 117 319 працівників. Зразок складається з 15 контейнерних, 6 сипучих та 5 фірм-цистерн.

З усієї вибірки — 10 компаній торгуються на біржах США ($NYSE$, $Nasdaq$), чотири на європейських біржах (Осло, Копенгаген), три в Токіо, три в Тай-

Таблиця 3

Показники оцінки ефективності морських перевезень

| Показник | Формула | Характеристика | Значення показника |
|---|---|--|--|
| 1. Оцінка провізної спроможності | | | |
| Оцінка перевізної спроможності за видами транспортування | $P = \sum T \div \sum T$ $i \text{ іф іпл}$ $i = 1, n \text{ і} = 1, n$ | $\sum T - i = 1, n \text{ іф.}$ — фактична сума об'ємів поставок за всіма видами вантажів; $\sum T - i = 1, n \text{ іпл.}$ — планова сума об'ємів транзитних перевезень | Оцінюється об'єм перевезених вантажів за видами транспорту і видами вантажів |
| Оцінка перевізної спроможності за напрямками транспортування | $P = \sum T \div \sum T$ $j \text{ жф жпл}$ $i = 1, n \text{ і} = 1, n$ | $\sum T - i = 1, n \text{ жф.}$ — фактична сума об'ємів транзитних перевезень за напрямками транспортування $\sum T - i = 1, n \text{ жпл.}$ — планова сума об'ємів транзитних перевезень за напрямками транспортування; j — напрямком транспортування | Оцінюється об'єм перевезених вантажів за напрямками і пунктами призначення |
| Частка транзитних поставок в загальній сукупності поставок (Kt — коефіцієнт транзитних поставок) | $K = \sum T \div \sum E t n i t$ $i = 1, n \text{ і} = 1, n$ | $\sum T - i = 1, n n i$ — сума транзитних поставок за всіма видами вантажів; $\sum i = 1, n E t$ — сума поставок за всіма видами вантажів; i — вид вантажа | Показує частку транзиту, його значення для даної території в об'ємі поставок |
| 2. Оцінка часу транспортування | | | |
| Агрегований показник ефективності перевезень | $E = \sum Pr \div \sum Ct r i i$ $i = 1, n \text{ і} = 1, n$ | $E r$ — ефективність перевізного процесу; $\sum Pr - i = 1, n i$ — сума прибутку від надання транспортної послуги за різними видами маршрутів; $\sum i = 1, n C t i$ — сума витрат від надання транспортної послуги за різними видами маршрутів | Характеризує рентабельність перевезень |
| Агрегований показник динаміки фокусу маршрута | $\phi = \sum S I \div \sum S 0$ $i = 1, n \text{ і} = 1, n$ | ϕ — показник динаміки фокусу маршрута; $S I, S 0$ — відстань знову вибраного маршрута «I» і попереднього «0» | Характеризує прагнення до найкоротшої відстані при складанні маршруту |

Джерело: складено автором на підставі [7]

вані, два в Шанхаї і по одній в інших п'яти біржах (Сінгапур, Гонконг, Шанхай, Корея, Таїланд). В таблицях 4 і 5 наведені отримані результати морських перевезень згідно складеної стохастичної моделі.

Отримані значення досить високі — 0,945 та 1,087. Це означає, що два входи до моделі мають стохастичний зв'язок між екзогенними та ендеген-

ними величинами. Однак показники ефективності вищі у компаній, що займаються вантажоперевезеннями та показник рівня рентабельності вищий саме у даній групі компаній.

З даних таблиць зрозуміло, що результати ефективності лише незначно відрізняються один від одного. Морські фірми вантажоперевізники

Таблиця 4

Результати стохастичної моделі ефективності морських пасажироперевезень

| Параметри змінних | Половина нормальної | Укорочена нормальна | Експоненціальна | Гамма |
|-------------------------|---------------------|---------------------|-----------------|---------|
| In P | 0,474 | 0,475 | 0,574 | A 1,183 |
| In E | 0,300 | 0,300 | 0,106 | 0,276 |
| L | - | A 1,012 | - | - |
| K | 15,412 | 18,390 | 16,735 | 20,455 |
| Rv | 0,053 | 0,645 | 0,129 | 0,023 |
| R | - | - | - | 0,945 |
| Необмежена функція ЕВІТ | 13,456 | 13,389 | 13,498 | 16,231 |

Джерело: розраховано авторами

| | a | б | с | г | е | f | г | год | i | j | Freq. |
|------------------------------|---|---|---|---|---|---|---|-----|---|---|-------|
| Вхідні дані | | | | | | | | | | | |
| Сукупні активи | • | • | | • | • | • | | • | | • | 7 |
| Основні засоби | | | | | | | • | | | | 1 |
| Оборотні активи | | | | | | | • | | | | 1 |
| Капітальні видатки | | | | • | • | • | | • | | • | 5 |
| Ємність | | • | • | | | • | | | • | | 4 |
| Кількість кораблів | | • | | | | • | | | • | | 3 |
| Операційні витрати | | | • | | | | | | | | 1 |
| Співробітники | | • | | • | • | | | • | • | | 5 |
| Грошовий потік | | | | • | | | | | | | 1 |
| BV | | | | • | • | | | | | | 2 |
| ЕВІТ | | | | • | | | | | | | 1 |
| Прибуток | | | | | • | | | • | | | 2 |
| Сукупний капітал | | | | | | | | • | | | 1 |
| Загальний капітал акціонерів | • | | | | | | | | | • | 2 |
| Вартість проданих товарів | | | | | | | | | | • | 1 |
| Виходи | | | | | | | | | | | |
| Дохід | • | • | • | • | • | • | | | | | 6 |
| Операційний прибуток | | | • | | | • | | | | | 2 |
| Чистий дохід | • | | | | | | | | | | 1 |
| Вантажні перевезення | | | | | | • | • | | • | | 3 |
| ЕВІТДА | | | | • | | | | | | | 1 |
| ЕВІТ | | | | • | | | | | | | 1 |
| Продажі | | | | | | | | • | | • | 2 |
| МВ | | | | • | • | | | | | | 2 |
| Оборот | | | | | | | | | • | | 1 |
| Значення підприємства | | | | | | | | • | | | 1 |
| Прибуток на акцію | | | | | | | • | | | | 1 |

Рис. 1. Дані використані в програмі Статистика для стохастичної моделі

демонструють середню ефективність ринку: близько 60% — за допомогою аналізу SFA та 93% — за допомогою DEA-аналізу. Всі моделі підтверджують, що фірми-вантажоперевізники мають вищі середні показники ефективності ринку. Серед досліджуваних компаній найвищі результати діяльності мають три фірми: «Нептун», «Атлантична контейнерна лінія» та «Ханцін доставка». Оцінки ефективності вантажоперевезень названих компаній складають від 41% (SFA) до 96% (DEA) для сухих та сипучих вантажів і для контейнерних — від 66% (SFA) до 99% (DEA).

Висновки. Компанії-вантажоперевізники є більш ефективними на ринку, тоді як фірми, що перевозять пасажирів, працюють менш ефективно. Оцінки

ефективності експлуатації фірм контейнерного сектору є вищими (показані 70% ефективності експлуатації), порівняно з двома іншими секторами, які демонструють менше 50% експлуатаційних показників ефективності. Було виявлено, що контейнерні перевезення мають вищі показники діяльності згідно критерію DEA і коефіцієнт становить 0,676, порівняно з показниками сипучих перевезень, де коефіцієнт дорівнює — 0,645. Наші результати показують, що ефективність роботи морських компаній та ефективність ринку морських перевезень — це два різних показники ефективності роботи. Аналіз показав, що деякі фірми (або сектори) можуть бути високоефективними, але не ефективними на ринку того ж рівня, або навпаки.

Таблиця 5

Результати стохастичної моделі ефективності морських вантажоперевезень

| Параметри змінних | Половина нормальної | Укорочена нормальна | Експоненціальна | Гамма |
|----------------------------|---------------------|---------------------|-----------------|---------|
| In P | 0,817 | 0,654 | 0,649 | A 1,270 |
| In E | 0,245 | 0,250 | 0,248 | 0,323 |
| L | - | A 3,876 | - | - |
| K | 10,418 | 17,399 | 19,734 | 22,778 |
| Rv | 0,098 | 0,676 | 0,118 | 0,086 |
| R | - | - | - | 1,087 |
| Необмежена функція ЕВІТ | 19,156 | 20,227 | 20,776 | 20,897 |

Джерело: розраховано авторами

Література

1. Review of maritime, 2011 Report by the UNCTAD secretariat. United nations conference on trade and development. United Nations, New York and Geneva, 2011. 213 p.
2. Зеркалов Д. В. Транспортно-експедиторська діяльність [Електронний ресурс]: Монографія / Д. В. Зеркалов. Електрон. дані. К.: Основа, 2012.
3. Нагорний Є. В. Динаміка обсягів перевезень за основними видами транспорту в Україні / Є. В. Нагорний, А. В. Потапенко // Восточно-Европейский журнал передових технологій. № 6/7(42). 2009. С. 55–58.
4. Піддубняк Т. А. Впровадження логістичної концепції конкурентоспроможності порту, як основа розробки проектів у морській галузі України / Т. А. Піддубняк, І. І. Покотилів // Економічний аналіз, м. Тернопіль, 2011. С. 148–152.
5. Статистичний щорічник України за 2018 рік / За ред. О. Г. Осауленка. К.: ТОВ «Август Трейд», 2019. 560 с.
6. Степанова К. В. Проблеми та перспективи участі України у міжнародних морських вантажоперевезеннях / К. В. Степанова. URL: http://sfpk.at.ua/_fr/0/3038170.doc
7. Попель С. А., Неліпович О. В., Мотюк К. Д. Міжнародні морські вантажні перевезення: сучасний стан та перспективи участі в них України // Науковий вісник Ужгородського університету, 2013, с. 200–204.
8. Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-p>
9. Статистичний щорічник: Транспорт і зв'язок України 2018 рік / за ред. І. Петренко. К., 601 с.

References

1. Review of maritime, 2011 Report by the UNCTAD secretariat. United nations conference on trade and development. United Nations, New York and Geneva, 2011. 213 p.
2. Zerkalov D. V. Transportno-ekspedytorsjka dijalnijstj [Elektronnyj resurs]: Monoghrافیja / D. V. Zerkalov. Elektron. dani. K.: Osnova, 2012.
3. Naghornyj Je. V. Dynamika obsjaghiv perevezenj za osnovnymy vydamy transportu v Ukraїni / Je. V. Naghornyj, A. V. Potapenko // Vostochno-Evropеjskyj zhurnal peredovykh tekhnologhiy. No 6/7(42). 2009. S. 55–58.
4. Piddubnjak T. A. Vprovadzhennja loghistrychnoi koncepcii konkurentospromozhnosti portu, jak osnova rozrobky proektiv u morsjkiy ghaluzi Ukraїny / T. A. Piddubnjak, I. I. Pokotylov // Ekonomichnyj analiz, m. Ternopilj, 2011. S. 148–152.
5. Statystychnyj shhorichnyk Ukraїny za 2018 rik / Za red. O. Gh. Osaulenka. K.: TOV «Avghust Trejd», 2019. 560 s.
6. Stepanova K. V. Problemy ta perspektyvy uchasti Ukraїny u mizhnarodnykh morsjkykh vantazhoperevezennjakh / K. V. Stepanova. URL: http://sfpk.at.ua/_fr/0/3038170.doc
7. Popelj S. A., Nelipovych O. V., Motjuk K. D. Mizhnarodni morsjki vantazhni perevezennja: suchasnyj stan ta perspektyvy uchasty v nykh Ukraїny // Naukovyj visnyk Uzhghorodskjogho universytetu., 2013. S. 200–204.
8. Strateghija rozvytku morsjkykh portiv Ukraїny na period do 2038 roku. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-r>.
9. Statystychnyj shhorichnyk: Transport i zv'jazok Ukraїny 2018 rik / za red. I. Petrenko. K., 601 s.

Strelchuk Alyona
PhD Student
National University “Odessa Law Academy”

REFLECTION OF THE PROBLEM WITH MULTICULTURALISM IN PROVIDING THE RIGHT TO FOOD

Summary. *Cultural, religious, ethnic characteristics, as well as climate, locality, historical background, lifestyle and many other factors affect the order of ensuring the vital rights to multicultural societies. These societies deserve special acknowledgement of their differences within a dominant political culture. To address differences, alleviate the tensions that arise, it is very important to develop a flexible system of providing the right to food.*

Key words: *multiculturalism, ethnicities, right to food, nutrition, SDGs.*

“To leave no one behind” is the key principle underlying the 2016–2030 The Sustainable Development Goals, otherwise known as the Global Goals. “Equal existence of different forms of cultural life” — this definition reflects the essence of multiculturalism.

The Sustainable Development Goals are met by all countries in the world. The Goal 2 is “Ending hunger, achieving food security and improved nutrition and promoting sustainable agriculture” by 2030.

The right to adequate nutrition is enshrined in Article 25 of the Universal Declaration of Human Rights and is binding for one hundred and sixty states parties of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Nowadays more than thirty states have formally recognized the right to adequate nutrition in their constitutions. Several countries have separate legislation or are still in the process of developing a framework law on the right to food. On a global scale, despite the right to adequate nutrition is a legally binding human right for over seventy years, the problems of accessibility of sufficient food as well as food security problem, are not completely solved in any country.

The right to food is inclusive. It means that external food security in one country may pose a risk to another country’s population. Based on the principles of multiculturalism, the legal system should take into account the interests of local cultural groups on the one hand, and guarantee the public interest on the other. At the same time, legal norms should correspond to specific social and cultural relations in society. Otherwise, they do not fulfill their intended function and may even cause a value conflict related to the rejection of implemented rules.

Nutrition has always been one of the most sustainable factors determining the level of society develop-

ment. Until the seventeenth century food systems were invariably based on local, national cuisines, closely related to the natural conditions of a country, historical achievements and religion. Nowadays, different cultures, with different values, traditions and customs form new sociocultural process of unprecedented integration all over the world. This integration gives rise to many practical problems.

Food systems are transforming under the influence of many factors, including income growth, economic dynamism and demographic changes. Many cultures and nationalities are becoming very vulnerable. Poverty is unevenly distributed, with higher rates in rural areas compared to urban.

Political changes cause changes in the processes of cultural interaction, and vice versa. The jurisdiction of customary law should not go beyond the particular social group that formed it, and state law, in its turn, should meet the requirements of formality and neutrality in relation to the values of particular communities and regulate issues of common interest [3]. Taking into account the differences of legal systems, cultures, nationalities, traditions and in view of multiculturalism, a flexible system of providing the right to food that reflect the peculiarities of the social system, has been established.

States guarantee everyone the right to food. There are two main types of direct guarantees: for the total population and for particular groups. States parties must therefore immediately adopt the necessary measures to prevent, diminish and eliminate the conditions and attitudes which cause or perpetuate substantive or de facto discrimination in access to food on the basis of race, color, sex, language, age, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth, disability or other grounds.

The policy is based on the principles of accountability, transparency and direct public participation. In this way, states focus is on the importance of overcoming certain obstacles that prevent socialization of marginalized communities — for instance, ethnic and religious minorities [1].

To support cultural reproduction and development of cultural diversity states recognize cultural pluralism as an important feature of civil society. States are responsible to take into account the different nutritional needs of vulnerable populations and to facilitate the access to adequate food. At local and regional level it is envisaged that systematic analysis of disaggregating data may show the lack of food security, vulnerability and position of different groups in society.

It should be emphasized that everyone has the right to an individual approach to food. Income, food prices that affect the availability and affordability of food, local products, individual preferences, lifestyle, physical activity, cultural traditions, religious beliefs, as well as geographical, environmental, social and economic factors — all these factors form individual models of nutrition [2].

Food should be culturally acceptable. For example, food aid that contain products that are prohibited for its recipients due to religions, cultures and individual beliefs, as well as products that do not conform to eating habits of recipients, is considered to be non-acceptable from a cultural perspective [4].

People who eat vegan, vegetarian, raw or any other diets should be provided with access to appropriate food and right to choose.

This also applies to social groups of people formed under the influence of various factors that are local natural resources, food imported from the near or far abroad, climatic characteristics, scientific achievements, methods of processing and storage of food, the influence of religion, national features, cultural traditions of the people and state relations and others.

Moreover, the population of a particular region tends to stick to a diet, that include groups of prod-

ucts previous generations used to eat. Suspending the availability or restriction of free choice of foods that a person in a particular population consumes is one of the violations of his or her right to food. It takes decades to adapt a person to a changing nutritional structure.

A classic example of the influence of traditions on food is the divergence of views on dairy products. While in Central and South Asia, as well as Indo-European society, always consumed milk, that served as their staple food, the majority of Chinese, Japanese, and Southeast Asians are unable to tolerate fresh milk in their diet. Milk is scarcely consumed in Africa, except in some countries in the Sahel such as Kenya, Mauritania, Somalia and the Sudan, because of the very low production of milk per animal and the lack of preservation technology. African dishes are mainly include carbohydrate-rich foods.

The way of life whether settled or nomadic, have a great impact on cuisine of the same cultural group. The cuisine of the Nomadic Bedouin tribes dominated the Arabian Peninsula is somewhat different from other Arabic cuisines.

Globalization processes in the world objectively lead to the “blending” of different ethnicities and ethnic groups. In modern society different cultures influence on each other and coexist. Being on the border of different cultures, interacting with them requires individuals to respect other cultural identities.

The annual Sustainable Development Goals Report shows that climate change, rising conflicts and migration processes, slowdown in global economic growth, inequality, poverty, hunger and diseases challenge efforts to achieve global goals. Many countries urgently need assistance in achieving their goals, taking into account the integration of different cultures with their values, traditions and customs. The ways of ensuring the right to adequate food that is essential for a dignified life and is vital, should be always fair. “Fair” means attentive to the special.

References

1. John McDermott, Alan de Brauw National food systems: Inclusive transformation for healthier diets. IFPRI Global food policy report. (2020). URL: <http://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/133645/filename/133858.pdf>
2. Rob Vos, Julius Jackson, Sally James, Marco V. Sánchez Refugees and conflict-affected people: Integrating displaced communities into food systems. IFPRI Global food policy report. (2020). URL: <http://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/133648/filename/133859.pdf>
3. The Psychology of Globalization Social Identity and the Challenges of Migration and Multiculturalism. (2019). URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128121092000082>
4. The Union of Concerned Scientists The Devastating Consequences of Unequal Food Access. (2016). URL: <https://www.ucsusa.org/resources/devastating-consequences-unequal-food-access>

Антонова Анастасія Михайлівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Антонова Анастасия Михайловна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Antonova Anastasiia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Івашковський Дмитро Валерійович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ивашковский Дмитрий Валерьевич

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Ivashkovskiy Dmitriy

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Кутєпов Максим Юрійович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ
ЗАСУДЖЕНИХ ТА СТАН ПЕНІТЕНЦІАРНОГО
КОМПЛАЕНСУ В УКРАЇНІ**

**МИРОВОЙ ОПЫТ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ
ОСУЖДЕННЫХ И СОСТОЯНИЕ ПЕНИТЕНЦИАРНОГО
КОМПЛАЕНСА В УКРАИНЕ**

**WORLD EXPERIENCE IN THE RE-SOCIALIZATION
OF CONVICTS AND THE STATE OF PENITENTIARY
COMPLIANCE IN UKRAINE**

Анотація. Досліджено практичні питання та стан ресоціалізації засуджених в Україні. Співставлений процес ресоціалізації в Україні та в країнах Європи, проведена аргументація та аналіз рішень Європейського Суду з прав людини щодо ресоціалізації засуджених, та наведений комплекс заходів щодо ефективного виправлення осіб відбувших покарання.

Ключові слова: концепція реабілітації, міжнародний договір, національне законодавство, довічне тюремне ув'язнення, ресоціалізація, правові позиції, Рада Європи.

Аннотация. Исследовано практические вопросы и состояние ресоциализации осужденных в Украине. Сопоставлен процесс ресоциализации в Украине и в странах Европы, проведена аргументация и анализ решений Европейского Суда по правам человека по ресоциализации осужденных, и приведен комплекс мероприятий по эффективному исправлению лиц отбывших наказание

Ключевые слова: концепция реабилитации, международный договор, национальное законодательство, пожизненное тюремное заключение, ресоциализация, правовые позиции, Совет Европы.

Summary. Practical issues and the state of resocialization of convicts in Ukraine are investigated. Comparison of the process of resocialization in Ukraine and European countries is made, the argumentation and analysis of the decisions of the European Court of Human Rights on the re-socialization of convicts, and a set of measures to effectively correct persons who have served their sentences are explained.

Key words: concept of rehabilitation, international treaty, national legislation, life imprisonment, re-socialization, legal positions, Council of Europe.

Пенітенціарний комплаєнс — це функціонування установ, які виконують кримінальні покарання відповідно до законодавства в сфері виконання кримінальних покарань, за допомогою розробки, реалізації та дотримання певних процедур і правил поведінки із засудженими. Мета європейського пенітенціарного комплаєнсу полягає у зведенні до мінімуму ризиків, пов'язаних з можливими порушеннями вимог стандартів міжнародного рівня.

Проблематика актуальна тому, що ратифікація Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод призвели до радикальних змін в характері умов тримання засуджених. При цьому процес активного приведення вітчизняного законодавства у відповідність до рекомендацій міжнародних і європейських стандартів в галузі поведінки з засудженими багато в чому відображає лише дискретну і непослідовну реалізацію положень кримінально виконавчого кодексу, суть яких зводиться до неухильного дотримання Конституції, загально визначених принципів і норм міжнародного права і міжнародних договорів.

Особливим фактором і засобом реалізації комплаєнсу виступає практика Європейського суду з прав людини, яка показує його характер діяльності, що виражається в поступовому розширенні впливу судових рішень на коригування національного законодавства.

Необхідно зауважити, що серед іноземних вчених-пенітенціаристів поширена думка про розширення процесу судового контролю над виправними установами та різними правами засуджених як тенденція, що сприяє прогресивному розвитку сучасних держав [2; 3]. Як зазначає Д. Темперман, ЄСПЛ уповноважений стежити за дотриманням більш загальної свободи релігії або віросповідання засуджених, ніж чим прописано в стандартах м'якого права — Європейських пенітенціарних правилах і Мінімальних стандартних правилах ООН щодо поведінки з ув'язненими (Правила Мандели) 2015 року. Зокрема, Страсбурзький суд уточнює зазначені стандарти в таких областях як відвідування тюремної церкви, спілкування з духовенством, дієтичні вимоги і використання релігійних предметів в тюремних камерах

[9, с. 49–67]. На думку М. Рогана «Стандарти Ради Європи захищають так званий редукаціоністський підхід, якого дотримується ЄСПЛ ... акцент у європейській кримінальній політиці є реабілітаційним ... реабілітація була і повинна бути головною метою кримінальної практики» [7]. Визнання «права на надію» і характерний прояв комплаєнсу у європейському тюремному праві почалося з рішення Європейського суду у правах людини від 9 липня 2013 по справі «Vinter and Others v. the United Kingdom», відповідно до якого особи, що відбувають довічний тюремний термін, завжди повинні мати право на визволення і подальшу реабілітацію. У випадку якщо внутрішнє національне законодавство не передбачає можливості перегляду вироку в бік пом'якшення правового положення засудженого, пожиттєвий термін не може відповідати стандартам статті 3 Конвенції [10]. В свою чергу у справі «Murray v. The Netherlands» ЄСПЛ встановив, що ув'язнені, що відбувають довічний тюремний термін, «також повинні бути допущеними в професійній або іншій, що може бути корисною для їх реабілітації» [12].

Можна констатувати, що до теперішнього часу оформилася чітка комплаєнс — траєкторія зі сторони європейських правозахисних органів підтримки ідеї про те, що всім в'язням, в тому числі які відбувають довічний тюремний термін, повинна бути надана можливість реабілітації і перспектива дострокового звільнення. Однією із соціальних проблем, яка протягом тривалого часу була й залишається предметом для обговорення науковцями, є визначення оптимальних шляхів для досягнення мети виправлення та ресоціалізації засуджених, які звільняються від відбування призначеного їм покарання [2]. Вирішення цієї проблеми органічно пов'язано з питаннями боротьби зі злочинністю та перед усім, з її найбільш небезпечним проявом — рецидивною злочинністю.

Специфіка соціальної роботи в установах виправної системи полягає в тому, що:

- ведеться всередині соціальних організацій з високим ступенем закритості;
- її об'єктом є особи з високим індексом соціального неблагополуччя і підвищеної стресогенності;

• соціальна робота здебільшого проводиться в обстановці протиборства двох етико-правових концепцій (менталітетом «тюремного персоналу» і менталітетом «тюремного світу») [1].

Що ж представляє собою власне процес виправлення? Відповідь на це запитання можна знайти в ч. 3 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України, норма якої зазначає, що «виправлення засудженого — процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослужняної поведінки». Степанюк А. Х., у свою чергу, зазначає, що «виправлення як процес позитивних змін особистості — це, в кращому випадку, елемент правосвідомості, правового виховання, але не справжня правова категорія, що заслуговує того, аби бути закріпленою в Законі». Теза даного автора про те, що виправлення — не правова категорія, якій не місце в КВК України, спірна, оскільки в кримінально-виконавчому законодавстві України термін «виправлення» зустрічається неодноразово. Однак доволі часто на практиці виникають випадки, коли одного виправлення засуджених замало.

Як зазначає М. Ю. Кутепов, виконання та відбування кримінального покарання реалізуються в умовах режиму, встановленого в місцях позбавлення волі, який за правовою природою являє собою врегульований нормами кримінально-виконавчого права порядок виконання та відбування покарання. На жаль, на сучасному етапі розвитку системи органів і установ виконання покарань в Україні існує низка проблем,

які суттєво впливають на можливість реального здійснення ресоціалізації засуджених [5]. Дослідження серед затриманих чоловіків, жінок та неповнолітніх показало, що такі аспекти, як добросовісне поводження з персоналом, регулярні відвідування родини чи друзів, кількість годин активності, зміст денної програми та хороша взаємодія з затриманими, пов'язані з меншою кількістю справ неправомірного поведінки та меншої кількості психологічних проблем серед ув'язнених. Також є вказівки на те, що аспекти життєвого середовища під час затримання впливають на ризик злочинної поведінки після затримання.

Характерним для процесу ресоціалізації засуджених є те, що ресоціалізація знаходиться в безпосередньому зв'язку з потребами громадянського суспільства. Питання успішної ресоціалізації осіб, звільнених від відбування покарання, набуває особливої значимості, оскільки загальновідомо, що рівень злочинності в державі є однією з причин соціальної напруженості в суспільстві.

Комплексна система заходів передбачає забезпечення процесу ресоціалізації шляхом:

- створення та втілення індивідуальних програм із соціально-психологічної роботи;
- організації загальноосвітнього та професійно-технічного навчання колишніх позбавлених волі;
- надання колишнім позбавленим волі можливості займатися фізичною культурою та спортом;
- організації дозвілля;
- надання духовної підтримки та допомоги.

Література

1. Агарков А. Арабаджиєв Д., Єрохина Т., Кузьмін В., Мещан І., Попович В. Технології соціальної роботи // Запоріжжя: Мотор Січ, 2015. С. 487.
2. Oldenburg C. E., Perez-Brumer A. G., Reisner S. L., Mayer K. H., Mimiaga M. J. Human rights protections and HIV prevalence among MSM who sell sex: Cross-country comparisons from a systematic review and metanalysis // *Global Public Health*. 2018.
3. Gallez E. Foreigners and Refugees Behind Bars: How Flemish Prisons Tackle Linguistic Barriers // *The European Legacy*. 2018. P. 738–756.
4. *Monitoring Penal Policy in Europe* / ed. Ga tan Cliquennois, Hugues de Suremain. London: Imprint Routledge. 2017. P. 202.
5. Кутепов М. Проблемні питання діяльності установ виконання покарань та їх вплив на виправлення і ресоціалізацію засуджених до позбавлення волі / М. Кутепов // *Юридичний науковий електронний журнал*: 2019. № 5. С. 247–250.
6. Junod V., Wolff H., Scholten W., Novet B., Greifinger R., Dickson C., Simon O. Methadone versus torture: The perspective of the European court of Human Rights // *Heroin Addiction and Related Clinical Problems*. 2018. V. 20. P. 31–36.
7. Rogan M. Human rights and correctional health policy: A view from Europe // *International Journal of Prisoner Health*. 2017. V. 13. I. 1. P. 3–9.
8. Opioid agonist treatment Guiding principles for legislation and regulations. URL: <https://rm.coe.int/2017-ppg-15-oat-guidingprinciples-final-eng/16808b6d9e>
9. Temperman J. Freedom of Religion or Belief in Prison: A Critical Analysis of the European Court of Human Rights' Jurisprudence // *Oxford Journal of Law and Religion*. 2017. V. 6. I. 1. P. 48–92.
10. European Court of Human Rights. Case *Vinter and Others v. the United Kingdom*.
11. Boman J. H., Mowen T. J. The role of turning points in establishing baseline differences between people in developmental and life-course criminology // *Criminology*. 2018. V. 56 No. 1. P. 191–224.
12. European Court of Human Rights. Case *Murray v. The Netherlands*.

Бірук Анна Сергіївна

студентка юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бірук Анна Сергеевна

студентка юридического факультета

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Biruk Anna

Student of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник:

Кохановська Олена Велеоніівна

доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ КАРАНТИНУ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

СВОБОДА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

FREEDOM OF ENTREPRENEURIAL ACTION: CIVIL LAW REGLAMENTATION AND FOREIGN EXPERIENCE

Анотація. Поширення світової інтеграції, глобалізаційних процесів та всебічна співпраця в економічній сфері поставили для держав одним з пріоритетних завдань розвиток економіки. Підприємницька діяльність є основою сучасного економічно-розвиненого суспільства. Саме тому свобода підприємництва як принцип та власне право закріплена на вітчизняному і міжнародному законодавчих рівнях та неодноразово обґрунтована у працях вчених-цивілістів. В умовах пандемії ряд країн вводить обмеження, пов'язані з реалізацією досліджуваного права. Так як дана тема є актуальною саме у сьогоднішній день, можемо констатувати, що чіткої відповіді та достатньої аргументації щодо можливості обмеження права на свободу підприємництва у юридичній літературі ще не сформовано.

У даній статті ми розглянемо норми законодавства України, а також прийняті нормативні акти щодо протидії Covid-19, які регулюють свободу підприємницької діяльності, та їх співвідношення з першими. Також розглянемо світову практику протидії пандемії, пов'язану, зокрема, з обмеженням досліджуваного права.

Метою статті є формування власних висновків щодо свободи підприємницької діяльності, її законодавчого закріплення, можливості встановлення обмежень згідно чинного законодавства, а також щодо зарубіжного досвіду регулювання даного питання; огляд основних понять та підходів до їх розуміння в законодавстві і цивілістичній доктрині.

Встановлено, що свобода підприємництва як принцип стосується суб'єктивного права і безпосередньо пов'язана з його власне реалізацією на практиці. Право на свободу підприємництва, гарантоване Конституцією, містить обмеження у самому формулюванні конституційної норми, яка є бланкетною та не передбачає абсолютності її. Уряди зарубіжних країн, незважаючи на необмеженість принципу свободи підприємництва за європейським підходом, у свою чергу вживають необхідних заходів для боротьби з пандемією і у випадку невідповідності введених обмежень законодавству використовують право дерогації.

Ключові слова: свобода підприємницької діяльності, принцип свободи підприємництва та право на свободу підприємницької діяльності, законність обмеження права, пандемія.

Аннотация. Распространение международной интеграции, глобализационных процессов и всестороннего сотрудничества в сфере экономики поставили для государств одной из приоритетных задач развитие экономики. Предпринимательская деятельность есть основой современного экономически развитого общества. Поэтому свобода предпринимательства как принцип и право закреплена на законодательных уровнях, а также неоднократно описана в работах ученых, специализирующихся в гражданском праве. В условиях пандемии государства вводят ограничения, которые связанные с реализацией исследуемого права. Так как данная тема есть актуальной в сегодняшнее время, можем констатировать, что четкого ответа и достаточной аргументации касаясь возможности ограничения права на свободу предпринимательства в юридической литературе еще не сформировано.

В данной статье мы рассмотрим нормы законодательства Украины, а также нормативные акты касаясь противодействия Covid-19, которые регулируют свободу предпринимательской деятельности, их соотношение с первыми. Также рассмотрим международную практику противодействию пандемии по ограничениям исследованного права.

Целью статьи определено формирование собственных выводов касаясь свободы предпринимательской деятельности, ее законодательского регламентирования, возможности установления ограничений согласно действующему законодательству, а также касаясь зарубежного опыта регулирования данного вопроса; обзор основных понятий и определений по поводу их понимания в законодательстве и гражданской доктрине.

Установлено, что свобода предпринимательства как принцип касается субъективного права и непосредственно связана с его реализацией на практике. Право на свободу предпринимательства, гарантированное Конституцией, содержит ограничения в самом формулировании конституционной нормы, которая есть бланкетной и не предусматривает абсолютности действия. Правительства зарубежных стран, несмотря на неограниченность принципа свободы предпринимательства за европейским подходом, в свою очередь предпринимают необходимые меры для борьбы с пандемией и в случае несоответствия введенных ограничений отечественному законодательству используют право дерогации.

Ключевые слова: свобода предпринимательской деятельности, принцип свободы предпринимательства и право на свободу предпринимательской деятельности, законность ограничения права, пандемия.

Summary. The expansion of world integration, globalization processes and comprehensive economic cooperation have made the considerable development of the economy one of the priorities. Entrepreneurial activity is the basis of a modern economically developed society. That is why the freedom of entrepreneurship as a key principle and right is enshrined at the national and international legislative levels. Furthermore, it is repeatedly investigated by civilian scientists in their works. Today the countries, which are fell under the influence of a pandemic, impose numerous restrictions on the law which we will discuss. Thus, the topic of this article is very relevant nowadays as in the legislative literature is still no clear answers and reasonable argumentation concerning the problem of possibility to put restrictions on the right to practice free enterprise activity.

In this article we will pay our attention to the norms of Ukrainian legislation, acts about opposition Covid-19, which regulate the freedom of entrepreneurship, and their relationship with the former.

The purpose of the article is to form our conclusions about the freedom of entrepreneurship, its legislative consolidation and the possibility to establish restrictions under the valid (or current) legislation, as well as the foreign experience of regulating this issue; to overview international basic concepts and approaches regarding the understanding in law and civil doctrine.

We installed that freedom of entrepreneurship as a legal principle concerns right and is directly related to its actual implementation in practice. The right to freedom of enterprise is guaranteed by national Constitution. This constitutional norm contains limitations in the wording itself. It isn't absolute and dispatches us to others legal documents. The governments of the (если ты говоришь про конкретные страны ставь the n) European countries nevertheless unlimited principle the freedom of entrepreneurship take the necessary measures to combat the pandemic and, in the event of inconsistency with the restrictions imposed, use the derogation right.

Key words: the freedom of entrepreneurship, principle the freedom of entrepreneurship and right on the freedom of entrepreneurship, limited rights, pandemic.

Постановка проблеми. Свобода підприємницької діяльності як невід'ємне право закріплена на рівні Конституції та Цивільного кодексу, крім того визначена одним з керівних принципів цивільного законодавства.

В умовах світової пандемії виникла ситуація, коли дане право не може бути реалізоване у повній мірі: уряди країн встановлюють обмеження задля запобігання поширенню інфекції. Як наслідок прийняття нових заборон виникають чисельні дискусії з приводу їх відповідності чинному законодавству України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання свободи підприємницької діяльності неодноразово

було темою досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, як Басай В. П., Безклубий І. А., Дзера О. В., Вінник О. М., Задохайло Д. В., Кохановська О. В., Майданик Р. А., Мілецький В. П., Пашков В. М., Подцерковний О. П., Цюра В. В.. Дане питання не розглядалося в умовах карантину та введення надзвичайної ситуації, тож у дослідженні основна увага буде зосереджена на законодавчих актах, урядових та міжнародних рекомендаціях, які найповніше відображають суть поставленої мети.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для досягнення визначеної мети роботи було виділено ряд завдань, серед яких:

1. Аналіз свободи підприємницької діяльності як власне права, так і правового принципу.

2. Особливості дії досліджуваного права в умовах карантину.

3. Аналіз необхідності та законності обмеження свободи підприємницької діяльності внаслідок введення надзвичайної ситуації.

4. Розгляд зарубіжного досвіду боротьби з пандемією, пов'язаного з реалізацією свободи підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Свобода підприємницької діяльності, як одна з рушійних сил сучасного демократичного суспільства, розглядається правничими науками з двох аспектів: як правовий принцип та як конституційне право.

Під підприємництвом Мусяка В. Л. розуміє незаборонену законом ініціативну, систематичну діяльність приватних осіб (підприємців) і юридичних осіб, що базується на приватній або будь-якій іншій формі власності, спрямовану на отримання прибутку від виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг, здійснювану на власний ризик і під свою відповідальність [10, с. 5].

У Європейському Союзі сформувався власний підхід до свободи підприємницької діяльності, зокрема, ст. 43 Договору про заснування Європейського Союзу забороняє обмеження свободи провадження підприємницької діяльності громадянами однієї держави — члена на території іншої держави — члена. Під підприємницькою діяльністю, яка характеризується самостійністю, стабільністю, комерційним та транскордонним характером, розуміють виконання в усіх формах фізичними чи юридичними особами ремесла, промисловості, торгівлі та будь-якої діяльності підприємницького характеру, разом з вільними професіями [11, с. 243].

Майданик Р. А. зазначає, що відносини у сфері підприємництва згідно ст. 1 ЦК є частиною предмета цивільного права. Право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, гарантовано Конституцією, а держава у свою чергу забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності, яку можуть здійснювати як фізичні, так і юридичні особи [1, с. 130].

На думку Басай О. В., сутність принципу свободи підприємництва розкрито через принципи, закріплені ст. 44 Господарського кодексу. Це, зокрема, вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільний найм підприємцем працівників; комерційний розрахунок та власний комерційний ризик; вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків,

зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд. Принципом свободи підприємництва є основна ідея, що дозволяє і гарантує вільно ухвалювати рішення про використання власниками майна, капіталу або засобів виробництва з метою створення власного бізнесу, а також вільно організувати підприємство з урахування економічних закономірностей [2, с. 548]. Тобто під принципом свободи підприємництва розуміється суб'єктивне право, пов'язане перш за все з особливостями його реалізації самим підприємцем, а не абсолютна та безперешкодна його дія.

Стаття 42 Конституції України закріплює право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, а ч. 1 ст. 50 Цивільного кодексу уточнено конституційне право, зокрема, тим, що його має фізична особа з повною цивільною дієздатністю.

Згідно ст. 60 КУ досліджуване право підлягає обмеженню у випадку введення надзвичайного чи воєнного стану. На території України розпорядженням Кабміну від 25 березня 2020 р. № 338-р державну систему цивільного захисту переведено у режим надзвичайної ситуації, що не є тотожним надзвичайному стану (ст. 11 Кодексу Цивільного захисту України). Так чи відповідають обмеження роботи суб'єктів господарювання, встановлені постановою КМУ «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 2 квітня 2020 р. № 255 нормам чинного законодавства?

Що ж таке обмеження? Обмеження як логічну категорію дослідники визначають як логічну операцію над поняттями завдяки якій відбувається перехід від поняття з ширшим обсягом (родового) до поняття з вузьчим обсягом (видового) через додавання до змісту вихідного поняття ознак, які стосуються лише частини предметів його обсягу. Обмеження є протилежним поняттю узагальнення. Сама суть обмеження полягає у переході від поняття з більшим обсягом, але з меншим вмістом до поняття з меншим обсягом, але з більшим вмістом [3, с. 45–46].

КСУ в одному зі своїх рішень, зокрема, від 29 червня 2010 року N17-рп/2010 зазначив, що одним з керівних принципів права є принцип правої визначеності, який означає, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки. Ми можемо розуміти дане трактування як дозвіл на обмеження прав за умови відповідності їх необхідності.

У ще одному зі свої рішень, а саме від 28 грудня 2014 року № 76 VIII, КСУ наголосив на тому, що держава не може вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб, яка безпосередньо пов'язана з обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю. Тобто Суд визначив основним обов'язком держави забезпечення достатніх умов життя.

Статтею 29 Загальної Декларації прав людини визначено, що обмеження прав можливе задля встановлення загального благоденства у демократичному суспільстві. В. Мілецький виділяє три основні моделі державного добробуту (благоденства), але спільним у них всіх є основний акцент на забезпеченні гідних соціальних умов [4, с. 82].

В умовах карантину загальне благоденство може бути досягнутим завдяки зупиненню поширення інфекції та забезпечення перш за все основного конституційного права — права на життя. Таке зобов'язання держав запобігати епідемічним хворобам, лікувати їх і боротися з ними встановлено на рівні міжнародного права, зокрема, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права (ст. 12).

На думку В. Яворського прямого зв'язку між економічним розвитком та обмеженням прав і свобод не існує. Більш економічно розвинутими країнами є ті, які забезпечують громадянам високий рівень дотримання їх прав та свобод [5, с. 21].

З одного боку абсолютність забезпечення прав та свобод є основним показником правової держави, але чи не виникає дилема, наприклад, у сьогоденні, коли лише завдяки обмеженню частини цих прав можлива реалізація основних конституційних свобод? Не можна сказати, що в умовах надзвичайної ситуації існує забезпечення громадянам України високого рівня дотримання їх прав та свобод та й навіть ті ж більш економічно розвинуті країни вводять значні обмеження. Найвищою соціальною цінністю визнається життя, тому задля збереження найбільшого блага пріоритет надається охороні права на життя.

Після введення режиму надзвичайної ситуації постало питання про відповідність обмежень, пов'язаних з його введенням, чинному законодавству. Отож чи не приховується у самому визначенні права на підприємницьку діяльність обмеження? Дане право реалізується лише за умови не заборони цієї діяльності законом. Відповідно норма є загальною і відсилає до спеціальних норм, наприклад, ч. 1 ст. 50 ЦК, де вказано про ще одну вимогу — це право належить особі з повною цивільною дієздатністю.

Надзвичайна ситуація визначена п. 24 ст. 2 Кодексу Цивільного захисту України як обстановка, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, викликана, зокрема, епідемією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдати

значних матеріальних збитків. П. 3 ст. 7 цього кодексу одним з керівних принципів цивільного захисту визначено пріоритетність завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я громадян, а п. 9 ст. 8 основним завданням системи цивільного захисту визначено захист населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Знову ж таки виникає питання: у чому саме полягає захист та які конкретні дії передбачає дане положення? У Концепції захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій серед основних завдань захисту виділяється розроблення і реалізація нормативно-правових актів. Тобто норма знову відсилає до положень інших актів, прийнятих, зокрема, в умовах, що відповідають надзвичайній ситуації, яка виникла. Повертаючись до Постанови КМУ від 2 квітня 2020 р. № 255, встановлені обмеження для суб'єктів господарювання є одним з видів захисту населення, передбачених Кодексом Цивільного захисту.

Сидорець Б. В. зазначає, що втручання держави у права людини, які відбуваються у легальному та легітимному порядку задля збереження національних інтересів держави, захисту особи і суспільства та панування права, мають своїм наслідком обмеження прав людини, слід розглядати як необхідність у демократичному суспільстві [6, с. 11].

Право на свободу підприємницької діяльності, досліджуване нами, обмежене у зв'язку з введенням надзвичайної ситуації та не суперечить нормам чинного законодавства, що свідчить про легітимність дій влади.

Швеція — єдина європейська країна, яка не ввела обмежень через пандемію. Загалом, на офіційному сайті уряду країни було опубліковано 6 квітня 2020 р. Стратегію у відповідь на пандемію Covid-19, у якій наведено лише рекомендації, зокрема, про дистанційну роботу. Ніяких конкретних обмежень для громадян уряд не висунув [7].

В Італії указом Президента від 8 березня 2020 р. тимчасово припинено роботу музеїв та інших закладів культури (п. л ч. 1 ст. 1), комерційна діяльність (п. о ч. 1 ст. 1), а також діяльність кафе, ресторанів та інших закладів харчування дозволені з умовою дотримання правил карантину — забезпечення встановленої відстані між людьми, закрито ринки та великі торгові центри. Винятки щодо можливості функціонування в умовах карантину встановлено для закладів, які надають послуги першої необхідності [8].

Статтею 15 Європейської Конвенції з прав людини закріплено право на відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. В умовах пандемії ряд країн, серед яких Латвія, Республіка Молдова, Албанія, Естонія, Північна Македонія, Сербія повідомили Генерального секретаря Ради Європи про своє рішення використовувати дану статтю. ЄСПЛ у свою чергу зазначив про можливість застосування дерогації до

прав, встановлених Конвенцією, окрім визначеного переліку, який не містить положення про заборону обмеження права на підприємницьку діяльність.

Висновки. Отже, проаналізувавши вищесказане можемо підсумувати, що свобода підприємницької діяльності, як принцип цивільного права полягає у особливостях його реалізації самим суб'єктом і не пов'язаний з зовнішнім, тобто державним впливом. Даний принцип є найбільш дослідженим та обґрунтованим у сучасній вітчизняній та світовій цивілістиці і базується на міжнародних актах та законодавстві ЄС.

Як право свобода підприємництва закріплена у Конституції України та Цивільному кодексі і передбачає можливість обмеження. Зокрема, у зв'язку з виникненням пандемії урядом України було вве-

дено ряд нормативно-правових актів, які є вимушеними заходами для протидії поширенню вірусної інфекції. Ці обмеження відповідають положенням чинного законодавства та міжнародним рекомендаціям. Майже всі європейські держави були змушені призупинити безперешкодне здійснення підприємницької діяльності, визнавши пандемію або формажором, або ввівши режим надзвичайної ситуації чи надзвичайного стану.

На території України було оголошено режим надзвичайної ситуації, і так як норми Конституції та Цивільного кодексу про свободу підприємництва є бланкетними, вони відсилають до положень нормативних актів, прийнятих у зв'язку теперішньою необхідністю, що відповідно містять перелік діяльностей «заборонених законом».

Література

1. Майданик Р. А. Цивільне право. Загальна частина: підручник [для студ. юрид. фак-ту] / Р. А. Майданик; КНУТШ, Юрид. фак-т. Київ: Алєрта. ISBN978-617-566-125-3
2. Басай О. В. Свобода підприємництва як правовий принцип. URL: <file:///C:/Users/%D0%91%D0%BE%D0%B3%D0%B4%D0%B0%D0%BD/Downloads/1597-6191-1-PB.pdf>
3. Кириллов В. И., А. А. Садченко Логика: учебник для юридических вузов (издание 5-е, перераб. и доп.). Москва: ЮРИСТЪ, 2001. 430 с.
4. Милецкий В. П. Социальное государство: эволюция идей, сущность и перспективы становления в современной России / В. П. Милецкий // Политические процессы в России в сравнительном измерении. СПб.: Изд-во СПб. Ун-та, 1997. С. 79–98.
5. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016–2018) / Резюме дослідження; [С. Колишко, М. Паращевін, В. Яворський]; під заг. ред. Т. Печончик. Київ, 2018. 96 с.]
6. Сидорець Б. В. Правомірність втручання держави у права людини в Україні: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень / Боженна Василівна Сидорець // Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2015. 20 с. Бібліографія: С. 14–15 (11 назв).
7. Strategy in response to the COVID-19 pandemic Article from Prime Minister's Office. URL: <https://www.government.se/articles/2020/04/strategy-in-response-to-the-covid-19-pandemic/>
8. DECRETO DEL PRESIDENTE DEL CONSIGLIO DEI MINISTRI 8 marzo 2020. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2020/03/08/20A01522/sg>.
9. Derogation in time of emergency. Press Unit. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Derogation_ENG.pdf
10. Мусияка В. Л. Правовые основы предпринимательской деятельности / В. Л. Мусияка. Харьков: Бизнес-информ, 1995. 88 с.
11. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції [текст] підручник. / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 320 с.

References

1. Majdanyk R. A. Cyviljne pravo. Zaghaljna chastyna: pidruchnyk [dlja stud. juryd. fak-tu] / R. A. Majdanyk; KNUtSh, Juryd. fak-t. Kyjiv: Alerta. ISBN978-617-566-125-3
2. Basaj O. V. Svoboda pidpryjemnyctva jak pravovyj princyp. URL: <file:///C:/Users/%D0%91%D0%BE%D0%B3%D0%B4%D0%B0%D0%BD/Downloads/1597-6191-1-PB.pdf>
3. Kirillov V. I., A. A. Sadchenko Logika: uchebnik dlya yuridicheskikh vuzov (izdanie 5-e, pererab. i dop.). Moskva: YuRIST, 2001. 430 s.
4. Miletskiy V. P. Sotsialnoe gosudarstvo: evolyutsiya idey, sushchnost i perspektivy stanovleniya v sovremennoy Rossii / V. P. Miletskiy // Politicheskie protsessy v Rossii v sravnitel'nom izmerenii. SPb.: Izd-vo SPb. Un-ta, 1997. S. 79–98.
5. Shho ukrajinci znajutj i dumajutj pro prava ljudyjny: ocinka zmin (2016–2018) / Rezjume doslidzhennja; [S. Kolysk-hko, M. Parashhevin, V. Javorskyj]; pid zagh. red. T. Pechonchuk. Kyjiv, 2018. 96 s.]

6. Sydorecj B. V. Pravomirnistj vtruchannja derzhavy u prava ljudyny v Ukrajinі: avtoreferat dysertaciji na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata jurydychnykh nauk: 12.00.01 — teorija ta istorija derzhavy i prava; istorija politychnykh ta pravovykh uchenj / Bozhena Vasylivna Sydorecj; Ministerstvo osvity i nauky Ukrajinj, Nacionaljnij universytet «Ljvivsjka politehnika». Ljviv, 2015. 20 s. Bibliografija: S. 14–15 (11 nazv).
7. Strategy in response to the COVID-19 pandemic Article from Prime Minister’s Office. URL: <https://www.government.se/articles/2020/04/strategy-in-response-to-the-covid-19-pandemic/>
8. DECRETO DEL PRESIDENTE DEL CONSIGLIO DEI MINISTRI 8 marzo 2020. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2020/03/08/20A01522/sg>.
9. Derogation in time of emergency. Press Unit. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Derogation_ENG.pdf
10. Musiyaka V. L. Pravovye osnovy predprinimatelskoy deyatelnosti / V. L. Musiyaka. Kharkov: Biznes-inform, 1995. 88 s.
11. Maljsjka M. P. Osnovy jevropsjkoji integraciji [tekst] pidruchnyk. / M. P. Maljsjka, N. V. Antonjuk. K.: «Centr uchbovoji literatury», 2015. 320 s.

Борисенко Анна Іванівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Борисенко Анна Ивановна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Borysenko Anna

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Маслова Олена Олегівна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права № 1

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК:
ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ
ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

**УГОЛОВНЫЙ ПРОСТУПОК:
ПОЗИТИВНЫЕ И НЕГАТИВНЫЕ АСПЕКТЫ ВВЕДЕНИЯ
В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО**

**CRIMINAL DELINQUENCY:
POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS OF IMPLEMENTATION
IN NATIONAL LEGISLATION**

Анотація. В статті розглянутий інститут кримінального проступку. Окрему увагу приділено розкриттю поняття «кримінальний проступок». Детально розглянуті погляди вчених на введення даного інституту до законодавства України. Основний акцент в дослідженні зроблено на розкриття позитивних та негативних аспектів застосування кримінального проступку та його нормативне закріплення у Кримінальному кодексі України. Наголошено на проблемах, пов'язаних із визначенням змісту поняття «кримінальний проступок», криміналізацією окремих адміністративних проступків, відмовою від судимості при вчиненні особою кримінального проступку тощо. Проаналізовано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набуває чинності з першого липня 2020 року.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, злочин, кримінальний проступок.

Аннотация. В статье рассмотрен институт уголовного проступка. Особое внимание уделено раскрытию понятия «уголовный проступок». Подробно рассмотрены взгляды различных ученых на введение данного института в законодательство Украины. Основной акцент в исследовании сделан на раскрытии положительных и отрицательных аспектов применения уголовного проступка и его нормативное закрепление в Уголовном кодексе Украины. Рассматриваются проблемы связанные с определением понятия «уголовный проступок», криминализацией отдельных административных проступков, отказом от судимости при совершении уголовного проступка и тому подобное. Осуществляется анализ Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно упрощения досудебного расследования отдельных категорий уголовных правонарушений», который вступает в силу с первого июля 2020 года.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, преступление, уголовный проступок.

Summary. At the article considered the institution of criminal delinquencies. Particular attention is paid to the disclosure of the concept of «criminal delinquency». The views of scientists on the introduction of this institute into the legislation of Ukraine are considered in detail. The main emphasis of the research is on the disclosure of the positive and negative aspects of the use of criminal delinquency and its normative fixing in the Criminal Code of Ukraine. The problems related to the definition of the concept of «criminal delinquency», the criminalization of certain administrative offenses, the refusal of criminal convictions for committing a criminal offense, etc., are emphasized. The Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Simplifying Pre-trial Investigation of Certain Categories of Criminal Offenses» is being analyzed, which comes into force from the first of July 2020.

Key words: criminal offense, crime, criminal delinquency.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Прийняття Кримінально-процесуального кодексу України у 2012 році, обумовило появу визначення «кримінальний проступок» у законодавстві України, яке на сьогодні є єдиним у своєму роді. Відсутність такого визначення у Кримінальному кодексі України створює певні суперечності. Слід зазначити, що норми матеріального права повинні бути базовими для процесуальних, але у випадку з українським законодавством, ми отримуємо протилежну ситуацію. Введення поняття кримінального проступку може остаточно ускладнити тлумачення норм кримінального законодавства, зруйнувавши при цьому усталену структуру закону про кримінальну відповідальність. Проте, незважаючи на всі проблеми впровадження інституту кримінального проступку, дана мета є виправданою, адже гуманізація основного кримінального закону є невід'ємною частиною Євроінтеграції України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, вказує на нагальність проблеми та зацікавленість науковців у введенні терміну кримінального проступку до Кримінального кодексу України. Так, зокрема, загальні засади запровадження кримінального проступку досліджували у своїх працях О. В. Сачко, В. М. Тертишник, О. М. Шармар, Д. С. Азаров, П. Л. Фріс, В. І. Борисов, Н. Ф. Кузнецова, М. І. Хавронюк та інші вчені. Науковці широко розвинули дискусію щодо з'ясування необхідності запровадження кримінального проступку, вирішення проблеми співвідношення кримінального проступку, злочину і адміністративного делікту. Особливою темою для обговорення став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набуває чинності з першого липня 2020 року.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної наукової статті є визначення поняття кримінального проступку, розкриття позитивних та негативних аспектів запровадження інституту кримінального проступку в Україні. Особливу увагу приділено правовій визначеності кримінального проступку та забезпечення існуючих гарантій прав і свобод людини під час запроваджуваної процедури дізнання.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняне законодавство набуває нових змін щодня. Нещодавнім ново-

введенням в галузі кримінального права став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набуває чинності з першого липня 2020 року. Перш за все, ми визначимо, що ж передбачають такі зміни та зрозуміємо необхідність даних змін.

Запроваджуваними змінами приписів кримінального права кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини. Відповідно до ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України (у новій редакції) (далі — КК України) кримінальним правопорушенням є передбачене цим кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [3].

Деякі науковці ототожнюють поняття «кримінальне правопорушення» і «злочин». Зокрема, А. С. Шаріков, у своїх роботах, розкриваючи термін «правопорушення», аналізує тільки поняття злочину [9, с. 63]. На думку А. В. Ковальова «злочин» та «кримінальне правопорушення» тотожні поняття, адже у своїх наукових працях він змішує ці два поняття [10, с. 33]. На нашу думку, зазначений підхід науковців є спірним, оскільки поняття злочин є вужчим, ніж кримінальне правопорушення. Більш того, згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» злочин та кримінальний проступок є видами кримінального правопорушення.

Т. Ю. Титова визначає, що «кримінальне правопорушення — це протиправне винне діяння особи, що носить суспільно небезпечний характер, що посягає на встановлений порядок суспільних відносин, протиправна, винна дія або бездіяльність суб'єктів права. Злочин є складовою частиною поняття правопорушення» [11]. Дане визначення є більш широким порівняно з тим, яке надається в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», але в той же час цілком відповідає загальним ознакам поняття правопорушення.

Згідно із ч. 1 ст. 12 КК України (у новій редакції) кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини. Злочини у свою чергу поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі [3]. Кримінальним проступком, згідно з но-

вою редакцією статті 12 Кримінального кодексу України, законодавець визначає «передбачене цим кодексом діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі» [3]. Фактично інститут кримінальних проступків формується за рахунок злочинів невеликої тяжкості.

Н. Ф. Кузнецова під кримінальним проступком розуміє «умисне чи необережне малозначне за своїм характером і ступенем суспільної небезпеки діяння», і виділяє наступні види покарань, що можуть застосовуватися до осіб, що його вчинили: «максимальне позбавлення волі на строк до одного року або інше, більш м'яке покарання, або в санкції повинна бути передбачена альтернативна форма відповідальності: кримінальне покарання чи заходи суспільного впливу» [7, с. 167].

П. Л. Фріс і І. Б. Медицький вважають, що «кримінальні проступки не можуть каратись суворіше, ніж позбавленням волі на строк до трьох років. Вони не повинні тягнути за собою судимість» [7, с. 167].

М. І. Хавронюк, проаналізувавши положення кримінальних законів держав континентальної Європи, доходять висновку, що до злочинів відносять діяння двох категорій. До першої категорії належать діяння, які визнавалися злочинами в усі часи існування євразійської цивілізації та які посягають на найважливіші цінності. До другої категорії відносять порушення, скоєння яких опосередковано посягає на найважливіші цінності, у зв'язку із чим вказані діяння і визнаються «de-jure» злочинами, але «de-facto» злочинами не є. Вказану категорію діянь М. І. Хавронюк іменує quasi- злочинами тобто «якби злочинами». Саме злочини невеликої тяжкості необхідно трансформувати у кримінальні проступки [8].

Найбільш влучне визначення поняття «проступок», на наш погляд, надане в ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) «Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність». Дане визначення, може бути використане для закріплення поняття «кримінальний проступок», але з певною деталізацією та зазначенням особливостей даного виду правопорушення.

На нашу думку, визначення поняття «кримінальний проступок» повинно підкреслювати проміжний характер кримінального проступку, як виду діяння, який знаходиться між поняттями «злочин» та «адміністративне правопорушення». Отже, кримінальний проступок — це протиправна, винна (умисна або необережна) дія або бездіяльність, яка характеризується невеликим ступенем суспільної небезпечності й за яку КК України передбачає відповідальність.

Правознавці висловлюють різні погляди на введення поняття кримінального проступку до КК України, адже це спровокує низку неабияких змін до інших нормативно-правових актів, в тому числі й до Конституції України. Дивлячись на такі розбіжності, слід уважніше розглянути позитивні та негативні сторони таких змін до КК України.

Серед негативних аспектів у науковій літературі цілком слушно наголошується на тому, що процес легалізації аналізованої категорії відбувається «задом наперед» — у межах процесуального, а не матеріального права. На думку Д. С. Азарова, можна припустити, що Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК України) писався із запасом, ніби на виріст. Його автори, очевидно, вважали, що категорія «кримінальний проступок» у матеріальному праві з'явиться неминуче, а тому вирішили наперед визначити поняття «кримінальний проступок» в КПК України [1, с. 129]. По-друге, окрему увагу слід звернути на те, що у Конституції України вживається саме термін «злочин» і немає жодних згадок ані про «кримінальні правопорушення», ані про «кримінальний проступок». Як з цього приводу зазначає О. М. Шамара, ці новели не було узгоджено з Конституцією України, незважаючи на існуючий зміст ч. 1 ст. 3 КК України, у якій зазначено, що КК України ґрунтується на Конституції України. Поняття ж «кримінальний проступок» в Конституції України відсутнє, а поняття «злочин» міститься в багатьох статтях. Крім того, у п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України відображено поділ правопорушень на види, відповідно до якого виокремлюють злочини, адміністративні та дисциплінарні правопорушення, тоді як вказівка на кримінальне правопорушення або кримінальний проступок відсутня [2, с. 359]. На думку Д. С. Азарова, навряд чи може бути піддано сумніву чи якимось застереженням аксіоматичне положення про те, що кримінальний закон має ґрунтуватися на Конституції України. У літературі вже неодноразово зазначалося, що в Основному Законі нашої держави не згадується поняття «кримінальне правопорушення», натомість вживається поняття «злочин» [1, с. 129]. Отже, можемо зробити висновок, що такі зміни до КК України зовсім неузгоджені з конституційними нормами.

Недосконалість нововведень дійсно може ускладнити використання норм кримінального права звичайними громадянами. Але в той же час, важко не звертати увагу на необхідність ведення таких змін, викликаних й певними позитивними моментами.

Позитивним аспектом у веденні поняття кримінального проступку до КК України є запозичення міжнародного досвіду. Більшість розвинених зарубіжних країн світу історично прийшли до того, що якщо те чи інше діяння невеликої тяжкості не несе великої суспільної небезпеки та за вчинення якого передбачене менш суворе покарання, ніж за злочин, то розслідування такого діяння повинно проводитися за спрощеною процедурою.

У той же час, головне заради чого ухвалювалися зміни, відображене в самій назві закону: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Таке спрощення досудового розслідування пов'язане з тим, що великий відсоток злочинів складають саме злочини невеликої тяжкості, які за новим законом [3] і стають проступками. Вважається, що такі зміни сприятимуть зменшенню навантажень на органи досудового слідства. За новим законом вони проводитимуть розслідування проступків за скороченою процедурою у формі досудового дізнання, тривалість якого не повинна перевищувати 1 місяця з дня вручення особі повідомлення про підозру.

Після направлення прокурором обвинувального акту до суду, останній протягом 5 днів має розглянути справу. Якщо обвинувачений визнає свою вину та не має наміру оспорювати встановлені в ході дізнання обставини, суд може розглянути провадження щодо нього без виклику учасників до зали судових засідань. Після відбуття покарання особа, яка була притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального проступку, вважатиметься такою, що не має судимості. Особливо варто зазначити, що готування до кримінального проступку не буде тягнути за собою кримінальної відповідальності.

В. М. Тертишник, розмірковуючи в руслі ідеї гуманізації кримінального закону та відстоюючи ідею масштабної декриміналізації малозначних кримінальних правопорушень і розроблення на цій основі практично нового КК України та нового КПК України, зазначає, що кримінальні проступки доцільно виокремити з кримінального закону, здійснити декриміналізацію малозначних кримінальних правопорушень, які мають бути переведені в адміністративно карні діяння, а отже, щодо них не буде здійснюватися громіздке й дороге розслідування. На думку вченого, інститут кримінальних проступків доречно взагалі виділити з кримінального кодексу, а провадження за ним варто здійснювати в адміністративному порядку [5, с. 519, 613].

Важко повністю погодитися з думкою вченого, але в той же час думка про те, що інститут кримінального проступку потребує окремого нормативно-правового акту є раціональною та може зовсім скоро віднайти своє втілення в реальному житті.

Розглянувши, позитивні та негативні сторони введення інституту кримінального проступку в Україні, хочеться звернути увагу саме на те, що створення кримінальних проступків має стати важливим етапом в гуманізації кримінального права. Адже кримінальними проступками стануть не лише деякі адміністративні проступки, а й нинішні найменш тяжкі злочини.

Незрозумілою залишається правова визначеність поняття кримінального проступку, виникають питання щодо забезпечення існуючих гарантій прав і свобод людини під час запровадженої процеду-

ри дізнання. Згідно такого положення ми можемо виділити декілька нагальних проблем:

- 1) відповідно до ст. 22 Конституції України під час прийняття нових законів не допускається звуження існуючих прав і свобод людини. Відтак запроваджені процедури спрощеного дізнання замість розслідування можуть отримати неоднозначне тлумачення;
- 2) виникає проблема забезпечення права на презумпцію невинуватості. Згідно зі ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину та не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду. Проблемою може стати механічне перенесення на особу концепту «вважається невинуватою у вчиненні злочину», яка притягується до відповідальності за кримінальний проступок. І в сучасних судових реаліях це може мати дійсно негативні наслідки;
- 3) у ст. 29 Конституції України зазначено, що в разі нагальної необхідності запобігти злочину або припинити його уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого впродовж 72 годин має бути перевірена судом. Відтак запровадження процедури затримання підозрюваного для запобігання чи припинення кримінального проступку стає недопустимим [6].

Останнім нововведенням до КК України розглянуте нами, але не останнім за важливістю є поява статті 286¹, яка передбачає, що керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції буде віднесене до кримінального проступку. Дана стаття КК України передбачатиме покарання у вигляді штрафу від 17 до 34 тис. грн. і накладення заборони керувати транспортними засобами терміном до трьох років; а при повторному вчиненні такого ж проступку верхня межа штрафу може сягати до 51 тис. грн. із заборобою керувати від 2 до 3 років. Таким чином, відбудеться криміналізація діяння. Важко сказати чи дійсно існує така необхідність, але, на нашу думку, це зовсім не останнє діяння, яке в подальшому буде криміналізовано та віднесено до інституту кримінальних проступків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вище сказане, приходимо до висновків: введення інституту кримінального проступку повинно бути зваженим рішенням, що знайде чітке правове визначення у законодавстві України. Дійсно, це є важливим елементом у виконанні міжнародних зобов'язань України щодо реформування кримінального законодавства. Але, в той же час, законодавцю не слід забувати про раціональність прийняття такого рішення та особливо звернути увагу на недоліки згадані раніше. Поняття «кримінальний проступок» потребує подальшої деталізації та може бути запозичене, виходячи

з загального поняття проступку, але з посиланням на свої особливості. Отже, на нашу думку, кримінальний проступок — це система злочинів невеликої тяжкості та деяких адміністративних правопорушень, які посягають на громадський порядок, власність, права і свободи громадян та на встановлений порядок управління, й за які КК України передбачена відповідальність. Серед позитивних аспектів запровадження інституту кримінального проступку можна виділити зменшення навантаження на органи досудового слід-

ства, гуманізацію вітчизняного кримінального права, виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань. Важливими питаннями для подальшого дослідження залишаються форма нормативно-правового акту, критерії розмежування злочинів та кримінальних проступків, а також правові наслідки вчинення кримінального проступку. Доопрацювання потребують аспекти пов'язані з відповідністю конституційним нормам заміни поняття злочин на кримінальне правопорушення та певні процесуальні заходи.

Література

1. Азаров Д. С. Упровадження категорії кримінального проступку: окремі концептуальні проблеми // Наукові записки. Юридичні науки, 2012. Том. 144–145. С. 129–133.
2. Шармар О. М. Кримінальний проступок: історія і сучасність: Науковий висновок Національної академії внутрішніх справ, 2013. С. 356–364.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617 — VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. 15-те вид., доп. і перероб. К.: Правова єдність, 2018. 854 с.
6. Сачко О. В. Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання // Актуальні проблеми держави і права, 2018. С. 127–133.
7. Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності // Збірник наукових праць, 2007. С. 166–171.
8. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: Монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. С. 187–189.
9. Шариков А. С. О двух концепциях правонарушения // Вестник Волградского государственного университета. Серия 5: Юриспруденция, 2003. С. 63–68.
10. Ковальов В. А. К вопросу о правонарушении, как основании юридической ответственности // Актуальные проблемы Российского права, 2010. С. 80–83.
11. Титова Т. Ю. Уголовное правонарушение. URL: <http://www/lawcabinet.ru/5277.html> (дата звернення: 03.03.2020)

References

1. Azarov D.S. (2012) Uprovadzhenja kateghoriiji kryriminaljnogho prostupku: okremi konceptualjni problemy. [Naukovi zapysky]. Jurydychni nauky, Vol. 144–145. PP. 129–133.
2. Sharmar O. M. (2013) Kryriminaljnyj prostupok: istorija i suchasnistj. [Naukovyj vysnovok Nacionaljnoji akademiji vnutrishnikh sprav]. Vol. 2. PP. 356–364.
3. Pro vnesennja zmin do dejakykh zakonodavchykh aktiv Ukrajinjy shhodo sproshhennja dosudovogho rozsliduvannja okremykh kateghoriij kryriminaljnykh pravoporushenj: the Law of Ukraine (2018, November 22), Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>
4. The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine (1996, June 28). Vidomosti Verhovnoi Radi. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Tertyshnyk V.M. (2018) Naukovo-praktychnyj komentar Kryriminaljnogho procesualjnogho kodeksu Ukrajinjy. [Pravova jednist]. Vol. 15. 854 p.
6. Sachko O. V. (2018) Pravova vyznachenistj shhodo instytutu kryriminaljnykh prostupkiv ta procesualjnoji formy diznannja. [Aktualni problemy derzhavy i prava]. PP. 127–133.
7. Fris P. L. (2007) Oznaky ta sklad kryriminaljnogho prostupku. [Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoji dijalnostj]. Zbirnyk naukovykh pracj, Vol. 2. PP. 166–171.
8. Khavronjuk M.I. (2006) Kryriminaljne zakonodavstvo Ukrajinjy ta inshykh derzhav kontynentaljno. [Jevropy: porivnjalnyj analiz, problemy gharmonizaciji, monoghrafija]. Juryskonsuljt, PP. 187–189.
9. Sharykov A.S. (2003) O dvukh koncepcyjakh pravonarushenija. [Vestnyk Volghradskogho ghosudarstvennogho unyversyteta]. Jurysprudencyja, Vol. 6. PP. 63–68.
10. Kovaljov V. A. (2010) K voprosu o pravonarushenyy, kak osnovanyj jurydycheskoj otvetstvennosti. [Aktualnii problemy Rossyjskogho prava], vol. 3. PP. 80–83.
11. Tytova T. U. Ugholovnoe pravonarushenye. URL: <http://www/lawcabinet.ru/5277.html>

УДК 341.64(4):347.9(477)

Запорожець Анастасія Андріївна
студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Запорожец Анастасия Андреевна
студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Zaporozhets Anastasia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Бойчук Дмитро Сергійович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
У СФЕРІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ДО ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

**АДАПТАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
В СФЕРЕ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ СОГЛАСНО ПРАКТИКЕ
ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕК**

**ADAPTATION OF NATIONAL LEGISLATION
IN THE FIELD OF PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE
ACCORDING TO THE PRACTICE OF THE EUROPEAN
COURT OF HUMAN RIGHTS**

Анотація. Стаття містить аналіз основних документів Ради Європи, що включають стандарти надання допомоги та захисту жертвам насильства в сімі. Також особлива увага присвячена практиці Європейського суду з прав людини та її висновкам, з метою подальшого впровадження у законодавство України та їх практичної реалізації.

Ключові слова: домашнє насильство, Стамбульська конвенція, надання допомоги та захисту жертвам.

Аннотация. Статья включает анализ основных документов Совета Европы, которые содержат стандарты оказания помощи и защиты жертвам домашнего насилия. Также, особое внимание уделено практике Европейского суда по правам человека и её выводам, с целью дальнейшего внедрения в законодательство Украины и их практической реализации.

Ключевые слова: домашнее насилие, Стамбульская конвенция, предоставление помощи и защиты жертвам.

Summary. This article represents the analyses of Council of Europe documents that contain standards of protection and support of victims of domestic violence. Also, special attention to the European Court of Human Rights and its conclusions, with the aim of further implementation of these standards into Ukrainian legislation and on practical level.

Key words: domestic violence, Istanbul Convention, protection and support of victims.

Метою роботи є опрацювання та дослідження окремих аспектів практики Європейського суду з прав людини щодо домашньому насильству та шляхи їх адаптування до українського законодавства.

Виклад основного матеріалу. Домашнє насильство є проблемою сьогодення в нашій державі. Вона зачіпає низку прав та свобод, таких як право на життя, свободу та особисту недоторканність, право жити вільно від жорстокого поводження та тортур, рівноправ'я, приниження честі та гідності особи, право на повагу до приватного та сімейного життя та низки інших прав. Тим паче, сьогодення (на момент написання цієї статті) ситуація, що вимагає самоізоляції, як засобу подолання пандемії коронавірусу, на жаль може спричинити стрімке зростання рівня домашнього насильства в сім'ї. За для подолання вищезазначеної прогалини в Україні запроваджується низка законодавчих змін, які, на нашу думку, слід зазначити, мають бути виключно комплексного характеру. Вони мають включати такі складові як: превентивні дії щодо насильства (так звана профілактика насильства) притягнення до відповідальності порушників, надання захисту, допомоги та підтримки жертвам насильства в сім'ї. У роботі хочеться звернути увагу на проблеми котрі існують у процесуальному аспекті виявлення та притягнення до відповідальності правопорушників.

Україна прагне досягти високого рівня розвитку спираючись на досвід європейських держав, не тільки в економічній сфері, а й в правовій. Одним із важливих кроків, було набуття Україною статусу члена Ради Європи, таким чином держава взяла на себе зобов'язання дотримуватись визначених в документах норм та правил.

Протягом останніх 30 років на міжнародній арені було розроблено та прийнято велику кількість документів, які були присвячені запобіганню та протидії насильству у сім'ї, а також щодо допомоги її жертвам. Одним із провідних документів у цій сфері, за останні роки, вважається Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі — Стамбульська конвенція) [1].

Саме вона розкриває різні форми насильства та розглядає його не тільки у відношенні порушення прав жінок, але й щодо більш широкого кола осіб.

Також, положення ст. 21 Стамбульської Конвенції встановлюють, що кожна держава, яка ратифікує Конвенцію, зобов'язується забезпечити надання жертвам домашнього насильства інформацію про відповідні регіональні та міжнародні механізми подання індивідуальних та колективних скарг і доступ до таких механізмів [2].

Крім того, жертвам має бути забезпечено доступ до розумної та професійної допомоги у пред'явленні будь-яких таких скарг. Тобто, мова йдеться й про практику Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ).

Одним із основоположних актів Ради Європи, є — Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) та протоколи до неї, яку Україна ратифікувала та зобов'язалась гарантувати кожному. Згідно зі абз. 1 ч. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року першого протоколу та протоколів №2, 4, 7 та 11 до Конвенції» Україна повністю визнає на своїй території [...] щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Так, законодавчий обов'язок нашої держави та прагнення до покращення законодавчих норм та врегулювання прогалин зумовлює дослідження та аналіз практики Європейського суду з прав людини [3].

Порушення прав людини, встановлених у Європейській конвенції в ситуаціях насильства в сім'ї виявлені у низці наступних справ, які були розглянуті у ЄСПЛ, зокрема, А. проти Сполученого Королівства (1998), Контрова проти Словаччини (2007), Беваквта та С. проти Болгарії (2008), Бранко Томасік та інші проти Хорватії (2009), Опуз проти Туреччини (2009), Е.С. та інші проти Словаччини (2009), А. проти Хорватії (2010) та Хайдуова проти Словаччини (2010) та інші справи.

Серед вищезазначених рішень, основну увагу слід приділити рішенням Опуз проти Туреччини (2009). Короткий виклад обставин справи. Дана справа стосується багаторічного насильства в сім'ї стосовно жінки та її матері. Стосунки між заявницею та її колишнім чоловіком зав'язались у 1990 р., офіційно вони були оформлені у 1995 р. Від цього шлюбу у заявниці є троє дітей: 1993, 1994 та 1996 р.н. Перші скарги до поліції були подані заявницею та її матір'ю ще у 1995 р. Кривднику не були пред'явлені звинувачення у зв'язку з тим, що жінки відмовились від своїх скарг, незважаючи на їхні пояснення, що Х.О. змусив їх зробити це, погрожуючи вбити. Незважаючи на постійні скарги до правоохоронних органів, держава не змогла надати ефективний захист жінкам, що призвело до вбивства матері заявниці у 2003 р., вчинене колишнім чоловіком Нахид Опуз. За цей злочин його обуло засуджено та призначено покарання у вигляді довічного ув'язнення, проте Х.О. було звільнено до розгляду апеляції, після чого, за свідченнями Нахид Опуз, він продовжував погрожувати їй.

Заявниця звернулася до Європейського суду з прав людини 15 липня 2002 р. У своїй заяві до Європейського суду заявниця Опуз оскаржувала порушення з боку Туреччини статей 2, 3 та 14 у єднанні з цими статтями, статей 6 і 13.

Європейський суд з прав людини 9 червня 2009 р. виніс рішення у цій справі, в якому визнав Туреччину винною у порушенні своїх зобов'язань захищати жінку від насильства в сім'ї і вперше у своєму

рішенні визнав, що ґендерне насильство є формою дискримінації згідно з Європейською конвенцією.

Саме вищезазначене рішення вважається одним із найважливіших та таким, що підіймає досить гострі питання у сфері боротьби із домашнім насильством. Виокремлюють три головні проблематики, котрі вперше ЄСПЛ виокремив у справі Опуз проти Туреччини: насильство в сім'ї не є приватною чи сімейною справою; домашнє насильство визнане жорстоким поведінням, що є проявом нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведіння щодо особи; нездатність держави захистити жінок від домашнього насильства порушує їх право на рівний захист перед законом, навіть за відсутності наміру такої дискримінації [4].

Сфера, котру зачіпає домашнє насильство, є досить закритою, не всі особи спроможні розповісти про те, що сталося. До того ж, це саме та форма насильства, яка майже ніколи не має свідків, що ускладнює її захист. Характерним, окрім зазначеного, також є невизнання своєї провини, у більшості випадках, зі сторони винної особи або зміна своїх свідчень під час судового розгляду справи. Однак, найбільшою

прогалиною, яку можливо подолати, є наявність приватного обвинувачення, щодо більшості таких справ.

Звісно ж, ст. 8 Конвенції наголошує на необхідності визнання, державою поваги до приватного та сімейного життя особи. Держава не має права обмежувати ці права, окрім виключних випадків. Загалом, усі цінності, перелічені у ст. 8 Конвенції, є складовими такого широкого поняття, як «приватність», до якого традиційно включаються також гідність та репутація [5].

Висновок. Таким чином, у ситуації — домашнього насильства, жертви нездатні в повній мірі захищати себе самостійно, окрім фізичного, ще й від психологічного тиску. Саме через психологічну неготовність до змін та вразливий емоційний стан більшість жертв не подають заяви, чи то забирають їх у райвідділах поліції, що впливає негативно на досудове розслідування та, безпосередньо, захист такої особи державою.

Саме тому, Україні слід звернути особливу увагу на те, що недостатньо мати закони, щодо протидії домашньому насильству, більш важливим є наявність ефективних механізмів їх реалізації.

Література

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Council of Europe Convention on Preventing and Combatting Violence against Women and Domestic Violence). URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (із змінами): від 04.11.1950 р. // Урядовий кур'єр. 17.11.2010. № 215.
3. Закон України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р.
4. Справа «Опуз проти Туреччини» (Case of Opuz v. Turkey). URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?it em=1&portal=hbk&action=html&highlight=OPUZ&sessionid=65605183&skin=hudoc-en>.
5. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

Лугіна Наталія Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університет державної фіскальної служби України*

Лугина Наталия Анатольевна

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры уголовного права и криминологии
Университет государственной фискальной службы Украины*

Lugina Natalia

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Criminal Law and Criminology
The University of the State Fiscal Service of Ukraine*

Щербатюк Яна Богданівна

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України*

Щербатюк Яна Богдановна

*соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня
Учебно-научного института права
Университета государственной фискальной службы Украины*

Scherbatyuk Yana

*Master's Degree
The Educational and Research Institute of Law
The University of the State Fiscal Service of Ukraine*

**ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ
У ПИТАННІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ**

**ПРИМЕНЕНИЕ ПРАКТИКИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН
В ВОПРОСЕ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ КОРУПЦИИ**

**APPLICATION OF FOREIGN STATES PRACTICE
IN THE PREVENTION OF CORRUPTION**

Анотація. В більшій частині нашого населення сформувалася думка, що корупційні злочини не наносять шкоди. Тому негарама більшість обирає вирішувати ті чи інші проблеми корупційним шляхом. Соціальні опитування свідчать, що понад 80% громадян України вважають характерним для нашого суспільства таке явище як корупція.

В статті досліджується питання застосування практики таких зарубіжних країн як Данія, Нова Зеландія, Сінгапур, Фінляндія, Японія та Швеція щодо запобігання корупції.

Розглянуто Індекс сприйняття корупції антикорупційною міжнародною організацією Transparency International за 2019 рік. За допомогою показника виділено два лідера серед 180 країн світу із найнижчим рівнем корупції.

Визначено методи, які ефективно впливають на зменшення корупції в інших країнах, а також проаналізовано закордонні програми, які спрямовані на протидію корупції та хабарництва. Серед основних є:

1. програми щодо громадської та правової культури зарубіжних країн, в яких корупцію засуджують і стимулюють населення, публічні служби і чиновників працювати чесно і відкрито;
2. програми щодо просвіти громадян у сфері антикорупційного законодавства;
3. впровадження комплексу заходів щодо журналістських розслідувань корупційних злочинів ЗМІ.

Доведено те, що незважаючи на відсутність єдиного кодифікованого акта у сфері боротьби з корупцією, а також спеціалізованих антикорупційних органів більшості країн хоч і частково, але все-таки вдається побороти таке негативне соціальне явище як корупція.

Зроблено висновок про необхідність і важливість запозичення міжнародного досвіду протидії корупції для побудови антикорупційної системи в Україні. Для цього потрібно взяти до прикладу сильну політичну волю вищого керівництва держав, яким вдається боротися із корупцією.

Ключові слова: корупція, зарубіжний досвід, боротьба з корупцією.

Аннотация. В большей части нашего населения сформировалось мнение, что коррупционные преступления не наносят вреда. Поэтому недаром большинство выбирает решать те или иные проблемы коррупционным путем. Социальные опросы показывают, что более 80% граждан Украины считают характерным для нашего общества такое явление как коррупция.

В статье исследуется вопрос применения практики таких зарубежных стран как Дания, Новая Зеландия, Сингапур, Финляндия, Япония и Швеция по предотвращению коррупции.

Рассмотрены Индекс восприятия коррупции антикоррупционной международной организацией Transparency International за 2019 год. С помощью показателя выделено два лидера среди 180 стран мира с самым низким уровнем коррупции.

Определены методы, которые эффективно влияют на уменьшение коррупции в других странах, а также проанализированы зарубежные программы, направленные на противодействие коррупции и взяточничества. Среди основных являются:

1. программы по общественной и правовой культуре зарубежных стран, в которых коррупции осуждают и стимулируют население, общественные службы и чиновников работать честно и открыто;
2. программы по просвещению граждан в сфере антикоррупционного законодательства;
3. внедрение комплекса мероприятий по журналистских расследований коррупционных преступлений СМИ.

Доказано, что несмотря на отсутствие единого кодифицированного акта в сфере борьбы с коррупцией, а также специализированных антикоррупционных органов большинстве странам хоть и частично, но все же удается побороть такое негативное социальное явление как коррупция.

Сделан вывод о необходимости и важности заимствования международного опыта противодействия коррупции для построения антикоррупционной системы в Украине. Для этого нужно взять к примеру сильную политическую волю высшего руководства государств, которым удается бороться с коррупцией.

Ключевые слова: коррупция, зарубежный опыт, борьба с коррупцией.

Summary. Most of our population believes that corruption crimes don't harm. That is why it is no wonder that the majority decides to solve certain problems with corruption. Social polls show that over 80% of Ukrainian citizens consider corruption a characteristic of our society.

The article examines the practice of preventing corruption in countries such as Denmark, New Zealand, Singapore, Finland, Japan and Sweden.

Transparency International Corruption Perceptions Index 2019 is considered. This indicator identifies two leaders from 180 countries with the lowest levels of corruption.

Methods that effectively reduce corruption in other countries, as well as foreign programs aimed at combating corruption and bribery, have been identified. Among the main ones:

1. programs on the social and legal culture of foreign countries in which corruption is condemned and encouraged by the public, public services and officials to act honestly and openly;
2. training programs for citizens in the field of anti-corruption legislation;
3. implementation of a set of measures for journalistic investigation of corruption crimes of the media.

It is proved that, despite the absence of a single codified act in the field of combating corruption, as well as specialized anti-corruption bodies of most countries, though partially, it still manages to overcome such a negative social phenomenon as corruption.

The conclusion is made about the necessity and importance of borrowing international experience in the fight against corruption in order to build an anti-corruption system in Ukraine. To do this, we need to take into account the strong political will of the senior leadership of the states that are able to fight corruption.

Key words: corruption, foreign experience, fight against corruption.

Постановка проблеми. Боротися з корупцією почали давно, ще 4500 років тому. Першим намагався це зробити шумерський правитель Урукагіна, який керував містом-державою Лагаш. Проте вдалося перемогти, чи ні — таємниця, яка зникла разом з містом.

На противагу цьому в теперішній час є досвід сучасних країн, який можна вивчати і аналізувати. За даними міжнародної організації Transparency International,

найкращі показники боротьби з корупцією мають Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Сингапур, Нідерланди, Японія та Німеччина [1]. Методи у них дуже різні, але в основі антикорупційної боротьби вони використовують політичні, правові та організаційні механізми подолання корупції.

Тому одним із ефективних способів зменшення рівня корупції в Україні до безпечного є втілення

в життя закордонного досвіду боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем, а також вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію хабарництву та корупції, що довели на практиці свою ефективність.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням запобігання корупції та застосуванням практики зарубіжних держав займалися такі науковці як Каліна А., Трепак В., Семенов В. та інші.

Формування цілей статті. Виходячи з розуміння проблеми даної статті, опираючись на напрацьований досвід зарубіжних країн, метою статті є аналіз зарубіжного досвіду щодо боротьби із корупцією і впровадження його в Україні.

Виклад основного матеріалу. Данія — одна з найменш корумпованих країн у світі. За рейтингом сприйняття корупції, підготовленому міжнародною організацією Transparency International за 2019 рік, вона перебуває на першому місці серед 180 країн світу [1]. У цій країні всього 3% населення стикалися з корупцією. Це пояснюється наступним:

1. В країні діє норма, згідно з якою члени парламенту — Фолькетінгу можуть задавати міністрам питання, які в тому числі пов'язані з підозрою у корупційних діях, і на які обов'язково потрібно дати відповідь.

2. Потрібно укладати спеціальний антикорупційний трудовий договір, без якого не можливе працевлаштування. Згідно даного договору на працівника покладається обов'язок не приймати і не пропонувати хабарі іншим особам. За порушення цього договору роботодавець має право звільнити працівника, поставивши спеціальну позначку в особовій справі та характеристиці. І як наслідок — надалі ніхто не бажає вести справу з корумпованими партнерами.

3. Існує гаряча лінія при Агентстві міжнародного розвитку, на яку можна залишити повідомлення про будь-яку особу, підозрювану у корумпованих неправомірних діях, що є підставою проведення розслідування [2].

Розвиток громадської та правової культури в Данії зводиться до осуду корупції і стимулювання чесності і відкритості функціонування публічних служб і чиновників — чого дуже сильно не вистачає Україні. І тому 1 лютого 2017 року датські фахівці офіційно приступили до реалізації антикорупційної програми ЄС в Україні. Бюджет кампанії був спрямований на функціонування НАБУ, спеціалізованої антикорупційної прокуратури, агентства з питань запобігання корупції та поліпшення системи парламентського контролю за процесом впровадження реформ [3].

Нова Зеландія — країна, яка у рейтингу «Transparency International» за 2019 рік розділяє із Данією почесне перше місце, а у 2017 навіть обійшла її на один бал і стала одноосібним лідером [1].

Низка законодавчих змін останніх років ще більше посилила спроможність новозеландського суспільства чинити опір корупційним проявам. У листопаді 2015 року було прийнято Закон «Про

організовану злочинність та антикорупційне законодавство», а 1 грудня 2015 року країна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Реалізовано низку заходів, спрямованих на протидію відмиванню грошей, хабарництву та злочинам, пов'язаним з наркотиками.

Ключовою правоохоронною організацією, що фокусується на боротьбі із корупцією у Новій Зеландії, є SFO (the Serious Fraud Office — Управління по боротьбі з великим шахрайством). Цікавим фактом є те, що у Новій Зеландії немає юридичного визначення корупції, тому SFO керується критеріями, на основі яких приймає рішення про належність справи до своєї компетенції. До них належать: вплив, масштаб, складність, що визначає неможливість успішного розслідування справи силами інших правоохоронних органів і громадський інтерес та запобіжний вплив, який може бути досягнутий у разі успішного судового переслідування.

Важливим моментом є те, що SFO має дуже широкі повноваження: представники відомства можуть допитати будь-якого новозеландця — від прибиральниці до міністра. Ті в свою чергу не мають права мовчати і повинні відповідати на запитання та надавати затребувані свідчення і докази, навіть якщо вони компрометують/викривають їх самих. Від свідків можуть вимагати відповідати на питання під примусом. Кожен, хто відмовиться виконувати ці зобов'язання, може бути притягнутий до кримінальної відповідальності у вигляді штрафу або ув'язнення.

Важливим методом запобігання корупції у Новій Зеландії є просвіта громадян з питань своєчасного виявлення ознак корупційної поведінки та протидії їй. Кожен новозеландець може пройти антикорупційний електронний навчальний курс. Він був розроблений британським відділенням «Transparency International» та адаптований місцевим підрозділом цієї організації спільно із SFO [4].

Антикорупційна політика Сінгапуру вражає своїми успіхами. Центральною ланкою є постійно діючий спеціалізований орган по боротьбі з корупцією — Бюро по розслідуванню випадків корупції, яке наділене широкими повноваженнями. Значним впливом на зменшення корумпованих діянь стало прийняття Акта про запобігання корупції з чітким переліком корупційних діянь і встановленням відповідальності за їх учинення.

Кримінальне законодавство Сінгапуру передбачає, що за умов доведення вини в отриманні хабара до винного застосовують позбавлення волі або штраф (п'ять років ув'язнення або 100 тис. доларів США). Якщо ж стосовно держслужбовця надійшло місце завідомо неправдиве повідомлення щодо вчинення відповідних незаконних діянь, то особі, яка вчинила поширення недостовірної інформації, за завідомо неправдиві свідчення загрожує покарання у виді одного року ув'язнення або штраф у 10 тис. доларів США. Іноземні особи, яких викрили в корупції,

позбавляють права здійснювати господарську діяльність на території Сінгапуру [5].

Головна ідея антикорупційної політики Сінгапура полягає в «прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість особи здійснення корумпованих дій». Це досягається за рахунок антикорупційних принципів, а саме:

- 1) оплата праці державних службовців згідно формулі, прив'язаній до середньої заробітної платні успішно працюючих в приватному секторі осіб;
- 2) контрольована щорічна звітність державних посадовців про їх майно, активи і борги;
- 3) велика строгість в справах про корупцію саме відносно високопоставлених урядовців для підтримки морального авторитету непідкупних політичних лідерів;
- 4) ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки.

Боротьба з корупцією є одним з ключових чинників економічного успіху Сінгапура [6].

Чітка й ефективна система боротьби з корупцією діє у Фінляндії. Не дарма вона займає третє місце у рейтингу «Transparency International» [1]. Своїм прикладом Фінляндія дає чітке осмислення того, що без спеціального антикорупційного законодавства і спеціального органу для боротьби з корупцією можна подолати це негативне явище. У Кримінальному кодексі лише діють положення, згідно яких за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як «корупція», передбачено санкції від штрафу до ув'язнення строком до чотирьох років у залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину [7].

Ефективним засобом контролю за діяльністю чиновників є журналістські розслідування ЗМІ, в результаті чого вся інформація, що представлена журналістами аналізується компетентними органами правопорядку Фінляндії. Фінляндія також відмовилася від недоторканності президента, депутатів, чиновників і суддів, тому кожен з них може постати перед судом за корупцію без попереднього схвалення з боку вищих органів. Так, протягом останніх десяти років було звільнено і притягнуто до відповідальності значне число міністрів і чиновників вищої та середньої ланки [8].

Японський досвід боротьби з корупцією доводить, що відсутність єдиного кодифікованого акту, направлено на боротьбу з корупцією, не перешкоджає ефективному вирішенню проблеми, так як норми антикорупційного характеру містяться в багатьох національних законах. У цьому є схожість із досвідом Фінляндії.

В Японії одним з найголовніших напрямів боротьби з корупцією є кадрова політика. Японським державним службовцям гарантована гідна оплата праці. З квітня 2000р. в країні діє Закон «Про етику державних службовців», і затверджені етичні правила державного службовця та норми адміністративних покарань за їх порушення, в яких також даються визначення «заці-

кавленої особи» і докладний перелік неетичних дій, що виключає довільне тлумачення вимог закону [6].

У квітні 2001р. в Японії набув чинності Закон «Про розкриття інформації». Положення нормативно-правового акта гарантують громадянам держави доступ до офіційної інформації, яку зберігають в органах влади. Передбачено можливість вимоги розкриття інформації, адресованої Раді з контролю за розкриттям інформації у разі обмеження доступу до певного її виду.

Однією з найбільш вільних від корупції країн є також Швеція. У Швеції велику роль у протидії корупції посідає церква і громадська думка, які вправі висловити свої підозри будь-якому бізнесмену, який за короткий період зумів отримати дуже високий дохід, або до чиновника, доходи якого істотно нижче його витрат. Також діє цілий ряд громадських об'єднань антикорупційної спрямованості. Найбільш велика з них — «Інститут проти хабарів» при Торговій палаті Стокгольма.

Для більш об'єктивного та прозорого оцінювання роботи державних органів громадянам було відкрито доступ до внутрішніх документів державного управління, що дозволив всім бажаючим розуміти, як працює держава.

У рамках шведського парламенту не існує окремої спеціалізованої структури парламентського антикорупційного контролю, яка б займалася питаннями корупції в країні. Однак, при необхідності, до такого роду роботи долучаються Конституційний комітет і Комітет у справах юстиції. Істотну роль в боротьбі з корупцією відіграє парламентський омбудсмен юстиції, наділений правом порушувати кримінальні справи проти посадових осіб.

Корупція, як соціальне явище, притаманна, будь-якій державі, жодна країна у світі сьогодні не може назватися вільною від корупції. Проте деяким країнам світу вдається ефективно боротися з цим негативним явищем, створюючи ефективні механізми протидії корупційним проявам.

Висновки. Особливості боротьби з корупцією і методи усунення цього ганебного явища передбачають: стимулювання чесності і відкритості функціонування публічних служб і чиновників, низку законодавчих змін, просвіта громадян з приводу антикорупційного законодавства, гідна оплата праці державним службовцям, свобода слова, свобода журналістських розслідувань засобів масової інформації.

Україна намагається боротися з корупцією і поступово впроваджує на своїх теренах міжнародний досвід. Проте нам потрібна сильна політична воля вищого керівництва держави щодо боротьби з корупцією і сформована на її основі єдина державна політика в галузі боротьби з корупцією, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру; забезпечити незалежність та спроможність органів антикорупційної сфери, підвищити ефективність систем запобігання політичній корупції.

Література

1. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/cpi2019>
2. Каліна А. Світові антикорупційні інструменти і Україна // Держзакупівлі. 2016. № 3. С. 81–85
3. Данія починає боротьбу з корупцією в Україні. URL: https://antikor.com.ua/articles/149381-daniya_pochinaje_borotjbu_z_koruptsiyeju_v_ukrajini (дата звернення 18.03.2020)
4. Рецепти антикорупційного успіху Нової Зеландії URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/50782/> (дата звернення 20.03.2020)
5. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 2 (10). С. 233–246.
6. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html> (дата звернення 20.03.2020)
7. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? // Вечерний Харьков. 2009. 22 декабря. № 143. С. 4.
8. Трепак В. М. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу // Публічне право. 2016. № 1. С. 24–27.

References

1. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/cpi2019>
2. Kalina A. World anti-corrosion products in Ukraine // Public procurement. 2016. № 3. P. 81–85.
3. Denmark has begun to fight corruption in Ukraine. URL: https://antikor.com.ua/articles/149381-daniya_pochinaje_borotjbu_z_koruptsiyeju_v_ukrajini (accessed 03/18/2020)
4. Recipe for New Zealand's Anti-Corruption Success. URL: <https://gurt.org>
5. Trepak V. M. International search for proposed anti-corruption systems // Law Journal of the National Academy of the Interior. 2015. № 2 (10). S. 233–246.
6. Allow disturbed countries to fight corruption. URL: <http://uspishnaukraina.com/strategy/69/244.html> (accessed 20.03.2020)
7. Semenov V. Who can overcome corruption by forces? // Evening Kharkiv. 2009. December 22. No. 143. P. 4.
8. Trepak V. M. The security system of anti-corruption activities has improved in the world // Public law. 2016. № 1. S. 24–27.

Матвієнко Владислава Владиславівна
студентка

*Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Матвиенко Владислава Владиславовна
студентка

*Института прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Matvienko Vladislava

*Student of the
Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of
Yaroslav Mudriy National Law University*

Науковий керівник:

Харитоновна Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права № 1

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ:
АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ**

**УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
ПРЕСТУПЛЕНИЯМ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ СВОБОДЫ
И НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ ДЕТЕЙ:
АНАЛИЗ КЛЮЧЕВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ**

**CRIMINAL MEASURES FOR SEXUAL
CRIMES AGAINST CHILDREN:
KEY TRENDS ANALYSIS**

Анотація. У статті досліджуються ключові тенденції останніх змін до кримінального законодавства України щодо реагування держави на сексуальні злочини проти дітей, аналізуються пропозиції щодо можливості введення процедури хімічної кастрації та Єдиного реєстру сексуальних злочинців в Кримінальний Кодекс України за злочини проти статевої свободи та недоторканості дітей.

Зокрема, проводиться ґрунтовний аналіз та узагальнення наукових праць, що мають на меті дослідження хімічної кастрації не стільки як покарання, а в першу чергу як заходів медичного характеру, що спрямовані на попередження вчинення рецидиву.

Аналізується досвід зарубіжних країн, що вже використовують такий або альтернативний комплекс дій щодо злочинців, які вчинили подібні злочини. Критично осмислюються переваги та недоліки використання таких заходів.

Ключові слова: хімічна кастрація, неповнолітні, малолітні, педофілія, злочини проти статевої свободи та недоторканості, кримінальна відповідальність, заходи кримінально-правового характеру.

Аннотация. В статье исследуются ключевые тенденции последних изменений в уголовном законодательстве Украины в отношении реагирования государства на сексуальные преступления против детей, анализируются законодательные попытки введения процедуры химической кастрации и реестра сексуальных преступников в Уголовный Кодекс Украины за преступления против половой свободы и неприкосновенности несовершеннолетних.

В частности, проводится основательный анализ и обобщение научных работ, исследующих химическую кастрацию не столько как наказание, но в первую очередь как меры медицинского характера, направленные на предупреждение совершения рецидива.

Анализируется опыт зарубежных стран, уже использующих такой или альтернативный комплекс действий по отношению к сексуальным преступникам в отношении детей. Критически осмысливаются преимущества и недостатки использования подобных мер.

Ключевые слова: химическая кастрация, несовершеннолетние, малолетние, педофилия, преступление против половой свободы и неприкосновенности, уголовная ответственность, меры уголовно-правового характера.

Summary. The article examines the key trends of recent changes to the criminal legislation of Ukraine regarding the state's response to sexual crimes against children, analyzes proposals on the possibility of introducing a chemical castration procedure and the Unified Register of Sexual Offenders in the Criminal Code of Ukraine for sexual crimes against children.

In particular, there is a thorough analysis and generalization of academic works aimed to researching chemical castration not only as punishment, but primarily as medical measures aimed to preventing the repetition of the sexual offence.

The experience of foreign countries that already use such or an alternative set of actions against criminals who have committed such crimes is analyzed. The advantages and disadvantages of using such measures are critically considered.

Key words: chemical castration, juveniles, minors, pedophilia, sexual crimes, criminal liability, criminal measures.

Постановка проблеми. Дані інфографіки від Національної поліції України за 2017–2018 рр. свідчать, щодо насильницькі дії сексуального характеру, пов'язані з вагінальним, оральним, анальним проникненням у тіло, були вчинені щодо 139 дітей. Сексуальні злочини щодо дітей перебувають в центрі суспільної уваги, а тому роль та ефективність заходів правового впливу на осіб, що здійснюють подібні суспільно-небезпечні діяння, залишаються одним з центральних фокусів реформування кримінального законодавства та системи кримінальної юстиції у цілому. Проте, законодавчі ініціативи не завжди послідовні, а запроваджені заходи викликають багато запитань під час правозастосування та аналізу їх крізь призму захисту прав людини. Найбільш дискусійними є питання хімічної кастрації та реєстру педофілів, їх відповідності критеріям пропорційності обмеження прав людини та ефективності у забезпеченні сексуальної безпеки дітей. Яким чином насправді хімічна кастрація впливає на життя та здоров'я сексуального злочинця, захист дітей, зниження рівня рецидиву сексуальних злочинів та чи зможе реєстр сексуальних злочинців працювати в легітимних межах, шукає відповіді авторка даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практику застосування хімічної кастрації до винних у вчиненні злочину сексуального характеру проти неповнолітніх досліджували такі вчені як, А. Я. Авдалян, І. В. Воскресенська, А. А. Васильєв, О. С. Пироженко, А. Л. Д'яченко, Є. І. Цимбал, Ю. М. Антонян, С. В. Бородін, Н. Д. Гомонова.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У статті пропонується здійснити аналіз генеалогії законодавчих змін в Україні щодо застосування кримінально-правових заходів за статеві злочини проти дітей та визначити ключові тенденції у характері останніх. Висвітлення зарубіжного досвіду та спектру наукових праць з даної проблематики дасть змогу оцінити перспективи впровадження процедури

хімічної кастрації в Україні, забезпечити захист прав людини при застосуванні кримінально-правових заходів та попереджати вчинення подібних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз Єдиного звіту про кримінальні правопорушення від Генеральної Прокуратури України демонструє таку кримінологічну ситуацію: у період з січня по серпень 2019 р. було зареєстровано 855 випадків розбещення неповнолітніх, що значно перевищує, наприклад, показники 2012 р., коли було зареєстровано 178 випадків.

Проте поліція та правозахисники вважають, що дана цифра є досить умовною та становить близько 10% від реальних випадків. Такий стан речей обумовлений тим, що більшістю дорослих та дітей керує страх розголосу та сорому, і більшість подібних злочинів залишається латентною.

З метою запобігання сексуальним зловживанням щодо дітей до Верховної Ради України у 2017 р. було внесено законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, вчинені щодо малолітньої чи малолітнього, неповнолітньої чи неповнолітнього та особи, яка не досягла статевої зрілості» (№ 6449). Даний законопроект пропонував зміни до Кримінального Кодексу України, що значно посилювали заходи кримінально-правового характеру за зґвалтування та розбещення неповнолітніх осіб.

Недоліками даного законопроекту стало те, що по-перше, не було визначено доцільність застосування примусової хімічної кастрації до особи, яка вчинила подібний злочин, але не має психічної хвороби — педофії. По-друге, пропонувалося створення загального публічного реєстру осіб, що були засуджені до позбавлення волі за статтями Кримінального кодексу України за зґвалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо дітей; планувалося, що даний реєстр буде відкритим, для того щоб педофіл був підданий суспільному осуду (проте у правозахисників виникало

побоювання, а чи не буде подібний реєстр надмірно обмежувати права злочинців). По-третє, не було визначено, з якого моменту такі заходи можуть застосовуватися. Також був відсутній чіткий порядок реалізації даної процедури, зокрема, де і коли має відбутися перша терапія; не було визначено, застосування препарату здійснюється на постійній основі чи носить тимчасовий характер.

Викликало шквал критики і те, що у законопроекті йшлося про обов'язкову та примусову хімічну кастрацію, адже Кримінальний Кодекс України у ч. 4 статті 134 забороняє примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи. Тобто, нововведення прямо суперечило існуючим нормам українського кримінального права.

Пізніше народними депутатами України було зареєстровано новий законопроект № 0887 «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статеві свободи та недоторканності малолітньої чи малолітнього та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статеві свободи та недоторканності малолітньої чи малолітнього». У даному законопроекті пропонувалося ввести нову статтю 95 КК про добровільну хімічну кастрацію, яка визначалася як добровільний захід медичного характеру, який полягав у введенні особі медичних препаратів, які б зменшували статевий потяг та активність. Хімічна кастрація пропонувалася для застосування до особи, засудженої за вчинення особливо тяжкого злочину проти статеві свободи та недоторканності малолітньої чи малолітнього, якій судом було задоволено клопотання про заміну невідбутої частини покарання добровільним заходом медичного характеру. Тобто, у законопроекті № 0887 відмовились від хімічної кастрації як примусового заходу.

Водночас залишилося незрозумілим, чому законодавець почав використовувати безальтернативну санкцію: ст. 152 КК було доповнено ч. 5 такого змісту: «Згвалтування малолітньої чи малолітнього, — карається позбавленням волі на строк у двадцять років». Також даний закон запровадив довічне позбавлення волі за вчинення рецидиву подібних злочинів. Щодо того, що у статтях 152 та 153 КК підвищена нижня межа покарання у виді позбавлення волі з восьми до десяти років, слід зазначити, що відповідно до положень КК України покарання у виді позбавлення волі від десяти до п'ятнадцяти років передбачається за такі діяння, як вбивство при кваліфікуючих обставинах (ч. 2 ст. 115 КК України), вчинення терористичного акту, що призвело до загибелі людини (ч. 3 ст. 258 КК України) тощо. Оскільки диспозиція ч. 4 ст. 152 КК України містить формальний склад злочину (тобто злочин вважається закінченим з моменту вчинення діяння і настання наслідків не впливає на кваліфікацію), посилення кримінальної відповідальності не відповідає ступеню суспільної небезпеки зазначеного діяння, отже не

може бути визнане ефективним засобом загальної превенції подібних злочинів і, по суті, означає лише звуження можливості суду для індивідуалізації покарання при винесенні вироку. Аналіз даного законопроекту демонструє, що педофілів розглядають як здорових злочинців, які не потребують лікування та яким може допомогти довічне позбавлення волі.

Ст. 152 КК України також була доповнена новою ч. 6, відповідно до змісту якої «дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених частинами четвертою або п'ятою статті 153, статтею 155 або частиною другою статті 156 цього Кодексу, караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі». Отже, в частині строку позбавлення волі даний припис також сконструйований як безальтернативна санкція.

Як підкреслює Головне юридичне управління ВРУ, «абсолютно визначені санкції у чинному законодавстві відсутні, та варто зазначити, що наявність абсолютно визначених санкцій у науковій кримінально-правовій літературі розглядається як прояв волюнтаризму при тоталітарних режимах» [2]. А. С. Макаренко зазначала, що через використання такого виду санкцій повністю виключається можливість суддівського розгляду. Використання абсолютно визначеної санкції може призвести до порушення принципів кримінального права: диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання [3]. Крім того, встановлення абсолютно визначеного покарання у виді позбавлення волі на строк п'ятнадцять років не відповідає меті покарання, яка визначена у статті 50 КК України, відповідно до якої покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Тобто, у даному випадку покарання не повинно мати на меті завдання фізичних страждань або приниження людської гідності.

Варто розуміти, що лише суд, вивчивши усі обставини справи, особу обвинувачуваного може визначити вид і міру покарання належного і достатнього для досягнення мети кримінальної відповідальності. А абсолютно визначена санкція у даному законі позбавляє суд такої можливості, що негативним чином впливає на ефективність кримінально-правового регулювання в цілому [2]. Тобто, даний закон не прагне виправити особу, що вчинила такий злочин, а лише прагне жорстоко її покарати. Хоча, відзначимо, що у даному прийнятому законі законодавці відмовились від застосування хімічної кастрації взагалі.

Проте наразі залишається багато прихильників введення хімічної кастрації як примусового заходу медичного характеру, тому, на нашу думку, академічній спільноті варто проаналізувати доцільність запровадження хімічної кастрації в Україні, адже законодавча мобільність та динаміка змін не виключають можливості повернення до питання про впровадження даного заходу.

Отже, за Міжнародною класифікацією хвороб десятого перегляду педофілія відноситься до класу V «Психічні розлади та розлади поведінки». Відповідно до цієї класифікації сексуальним об'єктом даного злочину є діти у віці до 13 років. Переважна більшість хворих — чоловіки, в більшості випадків з гетеросексуальною орієнтацією. Серед об'єктів відзначається деяке переважання дітей чоловічої статі. Приблизно в половині випадків акту педофілії передувало алкоголізація. Сексуальна практика обмежується генітальним петтінгом і оральним сексом [2].

Таким чином, якщо аналізувати педофілію як психічний розлад, то виникає багато запитань. Чи доцільно застосовувати заходи хімічної кастрації як покарання? Права злочинця порушуються внаслідок застосування такої санкції, як примусова кастрація? Процедура хімічної кастрації корисна для суспільства чи для захворюваного?

Зупинимося на характеристиці сутності процедури хімічної кастрації. Лікування антиандрогенними препаратами полягає у тому, що наслідки їх вживання змінюють функцію мозку і тіла, шляхом зменшення впливу на мозок тестостерону. Це позбавляє злочинців здатності відчувати сексуальне бажання і займатися сексуальною діяльністю взагалі. Побічними ефектами даної процедури є різке зниження кількості сперматозоїдів (що тягне за собою послаблення репродуктивної функції особи), незворотна втрата кісткової маси, цукровий діабет, легенева емболія, депресія і багато інших [3, с. 586].

Основним аргументом проти хімічної кастрації є те, що її застосування має багато негативних наслідків для здоров'я особи, що є причиною рідкого використання у світовій судовій практиці [4, с. 104]. До цього варто додати, що дія процедури хімічної кастрації досить обмежена у часі та зовсім не вирішує питання щодо психічного розладу злочинця. Як наслідок, це спричиняє девіантну статеву поведінку та не гарантує відсутність рецидиву.

Кастрація як вид кримінального покарання часто використовувалось в країнах Давнього Сходу та Китаю (зазвичай використовувалась для політичних супротивників). Дана міра покарання впливала на здоров'я людини, зокрема на її можливість використання репродуктивної функції організму. Наслідки такої процедури могли докорінно змінити поведінку людини та стати чинниками виникнення ряду захворювань [5].

Варто враховувати і правовий аспект використання даної процедури, тому що під час розробки Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. було заборонено катування та приниження гідності людини [6].

Дослідники, спираючись на ст. 5 Конвенції про права людини та біомедицину, наполягають: втручання медиків можливе тільки після згоди зацікавленої особи, яку достатньо проінформували та ознайомили з суттю процедури та її наслідками. Винятком з цього є ст. 7 даної Конвенції про те, що

якщо у особи присутні серйозні психічні розлади, то вона може бути примусово піддана медичному втручання, але за таких умов: 1) дане втручання має бути спрямоване на лікування цієї особи; 2) відсутність лікування може спричинити важкі наслідки її здоров'ю. Тобто, навіть наявність у особи такої хвороби, як педофілія, не дає приводу для заподіяння шкоди здоров'ю особи [7, с. 253].

З досліджень Хезер Барр зрозуміло, що процедура хімічної кастрації ризикує запропонувати помилкове і просте рішення для неминуче складної і важкої проблеми. Тому що захист дітей від сексуального насильства вимагає складного і зваженого набору заходів у відповідь, в тому числі ефективної системи соціальних служб, шкільних зусиль щодо попередження та виявлення зловживань, послуг лікування людей, що піддаються ризику жорстокого поводження з дітьми, і заходи кримінального правосуддя, що допоможуть зосередитися на профілактиці. На думку дослідниці, хімічна кастрація сама по собі не відповідає жодній із цих потреб, і медичні втручання повинні використовуватися тільки в рамках програми кваліфікованого лікування, а не в якості покарання [8].

Як аргумент на користь процедури кастрації працює данське дослідження щодо 900 кастрованих осіб, що вчинили сексуальні злочини, яке показало, що частота повторних злочинів знизилася після хірургічної кастрації з 80% до 2,3%. Проте варто врахувати той момент, що дане дослідження спирається на самозвіт з боку сексуальних злочинців. Інші ж психіатри стверджують, що сексуальна патологія знаходиться в мозку і не може бути вилікувана хірургічним шляхом [9].

Практика сучасної хімічної кастрації полягає у введенні в організм певної речовини, що пригнічує дію чоловічого статевого гормону (антиандрогенна терапія). Наприклад, в США вводять препарат «Депро-провер», що застосовується у звичайних умовах та випадках, якщо є потреба у гормональній терапії, зокрема при хворобі раку залоз та інших. Такий препарат варто застосовувати раз в три-чотири місяця, його дія має зворотній характер. Також є побічні ефекти, такі як: збільшення ваги, остеопороз, підвищений ризик серцево-судинних захворювань, а також фемінізація — втрата м'язової маси, випадіння волосся на тілі тощо. Аналіз досвіду США у даному питанні свідчить, що законодавець встановлює чітку систему контролю поведінки звільненого, який вчинив злочин проти неповнолітніх: ведення національного реєстру, повідомлення сусідів про нового мешканця, заборона перебувати у місцях скупчення неповнолітніх, регулярне відвідування психологічних служб та правоохоронних органів, заборона оселятися поблизу шкіл та дитячих садків. Варто зауважити, що до осіб, які вчинили сексуальний злочин проти неповнолітніх повторно, в США застосовується така міра покарання, як невизначений строк ув'язнення. Зазвичай хімічну кастрацію

називають альтернативним покаранням невизначеного строку ув'язнення, проте це не зовсім так. Суддя, що ухвалює вирок про дострокове звільнення, враховує не тільки застосування даної процедури, але й наміри особи, яка бажає звільнитися [9, с. 24].

Хімічна кастрація також легалізована і у деяких європейських країнах. Наприклад, у 2009 р. польський Сейм схвалив закон про обов'язкову хімічну кастрацію. До того злочинці могли добровільно погодитись на дану процедуру задля зниження лібідо, проте зараз хімічна кастрація є обов'язковою для осіб, що вчинили злочин проти дітей до 15 років. Відзначимо, що дані законодавчі зміни не були позитивно сприйняті польськими медиками. Так, Марек Сафян зазначає, що лікування має слугувати хворому, а не суспільству, інакше це веде до примусової стерилізації за соціальними показниками [7].

У 2018 р. в Казахстані було введено в дію закон про хімічну кастрацію педофілів. Примусові заходи медичного характеру виконуються за місцем відбування позбавлення волі осіб, а щодо осіб, засуджених до інших видів покарань, — в організаціях охорони здоров'я, що надають амбулаторну психіатричну допомогу. Позитивним в даному законі про хімічну кастрацію є те, що протягом встановленого терміну після введення антиандрогенного препарату в дію педофіл проходить медичне обстеження, яке фіксує його стан здоров'я. Впродовж лікування хворого злочинця він забезпечений регулярним оглядом терапевта, лікуванням психотропними речовинами. За півроку до закінчення строку покарання проводиться експертиза щодо наявності або відсутності психічних відхилень та схильності до сексуального насилля [10].

В Чехії, наприклад, введено у практику як хімічну, так і хірургічну кастрацію. Хоча ще в 2009 році комісія Ради Європи боротьби з катуваннями закликала до відміни подібної процедури, назвавши її незворотною та інвазивною, кастрація не була скасована. Віком, з якого стає можливим застосування даної процедури, є 25 років [6].

Варто зазначити, що досвід зарубіжних країн суттєво відрізняється в залежності від ставлення законодавця та суспільства до спеціалізованого кримінально-правового заходу за статеві злочини проти дітей. Різняться вік, періодичність та особливості проведення процедури. Також характерно, що реєстр педофілів не є обов'язковим заходом у комплексі дій щодо посилення кримінальної відповідальності у кожній з країн.

Педофілія — це розлад, який формується з ранніх років. Людина з подібним розладом починає «залицятись» до молодших з раннього віку. Більш ніж 40% починають це робити, не досягнувши 15 років, і більшість — у віці до 20 років [11].

Асоціація Нью-Джерсі щодо лікування осіб, які вчинили сексуальні дії, наголошує: якість лікування педофілів залежить від віку особи, що вчинила такий злочин. Так, частота випадків рецидиву у неповно-

літніх, які скоїли сексуальне зловживання з дітьми, оцінюється в діапазоні від 1,7% до 19,6% [10]. Також науковці вказують на тенденцію зниження рівня рецидиву скоєння злочинів сексуального характеру неповнолітніми щодо дітей майже на 72%, якщо ці злочини були викриті, а злочинці пройшли відповідне лікування [12].

Думається, варто враховувати, що мета хімічної кастрації полягає у тому, щоб здійснювався контроль над почуттями і розумом правопорушника, який робить його нездатним відчувати сексуальне бажання. Варто пам'ятати, що велика кількість осіб, які вчинили злочини на статевому ґрунті і охоплені законом про хімічну кастрацію, не мають ніяких сексуальних відхилень і розладів. Деякі з таких злочинців не страждають від сексуальної хвороби, тому і піддавати їх хімічній кастрації не є доцільним навіть з медичної сторони.

Ще одним застереженням є те, що сексуальним злочинцям вводяться великі дози жіночих гормонів, наслідки яких серйозно впливають на загальний стан здоров'я: тривале лікування препаратами знижує мінеральну щільність кісткової тканини, тому у правопорушників може виникнути остеопороз і множинні переломи кісток в результаті їх лікування. Потрібно розуміти, що хімічна кастрація має характеристики, які за своєю сутністю роблять її принижуючою, а отже і жорстокою для злочинця. Хімічна кастрація завдає сексуальних правопорушникам серйозної та тривалої фізичної шкоди. Передбачуваний ефект хімічної кастрації полягає в тяжких порушеннях функціонування організму та мозку, зменшення здатності злочинця мислити, мати будь-яке статево життя. Хімічна кастрація має серйозні побічні ефекти, які з'являються у багатьох реципієнтів, включаючи атрофію яєчок, різке зменшення вироблення сперми, легеневі емболії, цукровий діабет, депресію, кошмари, збільшення ваги, головні болі, м'язові спазми, диспепсію та жовчні камені.

Таким чином, в довгостроковій перспективі хімічна кастрація має сприйматися як щось на зразок тортур, а її застосування виключатися. Вибір даного способу реагування держави на сексуальні злочини показує, що здоров'я і життя, гідність сексуальних злочинців не мають значення для держави. Варто звернути увагу на справу «Фурман проти Джорджії», яка зруйнувала стереотип та установку, що покарання має бути розраховане на збільшення страждання правопорушника як кінцеву мету, або гіпотезу про те, що такі страждання не є значними, тому що це «злочинець, який вчинив жорстоке правопорушення» і саме тому він не заслуговує на повагу до його гідності. Особливо слід відзначити, що справжня сутність подібних заходів впливу на правопорушника виявляється у тому, що вони демонструють ставлення до представників людського роду як до нелюдей. Подібні «нелюдські» заходи скасовують гуманну установку про те, що навіть самий підлий

і жорстокий злочинець залишається людиною, яка має людську гідність [13].

Висновки з даного дослідження. Отже, враховуючи усе вищевикладене, відзначимо, що педофілія — це психічний розлад та один із видів сексуальних відхилень, які потрібно лікувати, враховуючи волю злочинця.

Видеться, що при вирішенні питання про заходи кримінально-правового характеру щодо сексуальних злочинців, які вчинили злочини проти дітей, слід враховувати теорію реабілітації злочинців, яка полягає у тому, щоб застосовувати до злочинця такі заходи, завдяки яким він буде здатний повернутися до нормального суспільного життя, функціонувати у законослухняному полі. Реабілітація розглядається як гуманна альтернатива жорстоким покаранням та іншим заходам кримінально- правового впливу.

На нашу думку, якщо в найближчій перспективі хімічна кастрація і буде знов пропонуватися у КК, то вона має бути добровільною, тобто використовуватись у тих випадках, коли особа, що скоїла злочин, розуміє, що для неї це є позитивним, і бажає цього. Якщо медичне дослідження довело, що у особи є певні психічні розлади, які можуть корегуватися хімічною кастрацією, то хімічна кастрація має пропонуватися як лікувальний захід, а не як санкція, та відбуватися добровільно за бажанням особи, що скоїла сексуальний злочин щодо дитини. Якщо педофіл погоджується

на хімічну кастрацію, то вона має відбуватися на постійній основі до того моменту, коли вірогідність повторення злочину буде значно знижена. Після застосування хімічної кастрації особа підлягає подальшому лікуванню у спеціальному медичному центрі для лікування хворих із сексуальними розладами.

Також треба враховувати, що якщо все ж таки педофіл добровільно погодився на проведення хімічної кастрації, він має стояти на обліку у певному медичному закладі. Для того, щоб уникнути зупинення прийняття препарату та початку нового злочину, лікар, який займається таким пацієнтом, має повідомити у суд або правоохоронні органи про самовільне переривання прийняття засудженим антиадрогенних препаратів.

Також принагідно зазначимо, що Україна досить слабо розвинена у сфері дослідження особистості, що скоїла сексуальні злочини. Тому, на нашу думку, державі потрібно приділяти більшу увагу даним питанням, для того, щоб у правоохоронних органах була можливість виявляти сексуальні розлади педофілів раніше, аніж вони скоять статеві злочини проти дітей. Слід розробити законодавство та інші правові інструменти, які допоможуть працювати з особами, що стали жертвами подібних злочинів. До того ж, в українських школах потрібно запровадити сексуальне виховання для дітей та підлітків, що допоможе розвивати систему протидії таким злочинам.

Література

1. Пропозиції Президента до Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, вчинені стосовно малолітньої особи, неповнолітньої особи, особи, яка не досягла статевої зрілості» від 16.05.2017 № 6449 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61790
2. Зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66444
3. Макаренко А. С. Теоретичні аспекти здійснення суддівського розсуду при призначенні покарання // Вісник Верховного Суду України № 6(130)'2011. С. 44–48.
4. Міжнародна класифікація хвороб Десятого Перегляду. URL: <http://www.mkb10.ru> (дата звернення 18.11.2019)
5. Stinneford, John F., Incapacitation Through Maiming: Chemical Castration, the Eighth Amendment, and the Denial of Human Dignity. University of St. Thomas Law Journal, 2006; U of St. Thomas Legal Studies Research Paper No. 06–25. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=918271>
6. Авдалян А. Кастрация лиц, совершивших половые преступления: опыт США / Уголовное право. 2013. № 4. С. 102–108.
7. Гасанова А. К. Химическая кастрация как дополнительный вид наказания за преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних // Материалы IX международной научно-практической интернет-конференции «Наука в информационном пространстве», 10–11 октября 2013 г. URL: http://www.confcontact.com/2013-nauka-informatsionnomprostranstve/yur8_gasanova.htm
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята і проголош. Радою Європи від 4 листопада 1950р. // База даних «Законодавство України». URL: (дата звернення 18.11.2019)
9. Zvěřina, J., Weiss, P., Holý. Výsledky terapeutické kastrace u parafilních sexuálních delikventů / Ministerstvem zdravotnictví ČR. 2014. 45 с. URL: https://www.mzcr.cz/dokumenty/vysledky-terapeuticke-kastrace-u-parafilnich-sexualnich-delikventu_10012_1045_3.html
10. Васильев А. А., Пироженов О. С. Примусові заходи у виді «хімічної кастрації» як новела кримінального законодавства // Право і суспільство. 2013. № 6. С. 252–255.

11. California Child Molesters Face Chemical Castration, «New York Times, August 27, 1996.
12. Мусаелян М. Ф. Химическая кастрация педофилов: новый способ предупреждения сексуальных преступлений или средневековая жестокость? / М. Ф. Мусаелян // Адвокат. 2009. №12. С. 21–26.
13. Об утверждении Правил применения химической кастрации Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 15 июня 2017 года № 423. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 28 июля 2017 года № 15399.
14. Emili Rambus, Psy.D. (Associates in Psychological Services), Jackson Tay Bosley, Psy.D. (NJ Association for the Treatment). Presentation: Sexually Abusive Youth (англ.) (ppt) 1–34. SlidePlayer.com Inc (2009) URL: <http://slideplayer.com/slide/7234474/>
15. Worling J. R., Curwen T. Adolescent sexual offender recidivism: success of specialized treatment and implications for risk prediction. *Child Abuse Negl.* 2000 Jul; 24(7): 965–82.
16. *Furman v. Georgia*, 408 U.S. 238 (1972) U.S. Supreme Court (справа, яку розглядав Верховний Суд США).
17. Donald C. Clarke, Antony Nicolas Allott and Others (See All Contributors) // «Punishment». *Encyclopædia Britannica*, 2016. URL: <https://www.britannica.com/topic/punishment>

References

1. Propozycji Prezydenta do Zakonu «Pro wnesennja zmin do dejakych zakonodavchych aktiv Ukrainy shhodo posylenja vidpovidalnosti za zlochyny, vchyneni stosovno malolitnjoji osoby, nepovnolitnjoji osoby, osoby, jaka ne dosjagha statevoji zrilosti» vid 16.05.2017 #6449 // Oficijnyj veb-portal Verkhovnoji Rady Ukrainy. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61790
2. Zauvazhennja do projektu Zakonu Ukrainy «Pro wnesennja zmin do dejakych zakonodavchych aktiv Ukrainy shhodo vprovadzhenja Jedynogho rejestru osib, zasudzhenykh za zlochyny proty statevoji svobody ta statevoji nedotorkanosti malolitnjoji osoby, ta posylenja vidpovidalnosti za zlochyny, vchyneni proty statevoji svobody ta statevoji nedotorkanosti malolitnjoji osoby». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66444
3. Makarenko A. S. Teoretychni aspekty zdijsnennja suddivsjkogho rozsudu pry pryznachenni pokarannja // *Visnyk Verkhovnogho Sudu Ukrainy* # 6(130) 2011. S. 44–48
4. Mizhnarodna klasyfikacija khvorob Desjatogho Pereghljadu. URL: <http://www.mkb10.ru> (data zvernennja 18.11.2019).
5. Stinneford, John F., Incapacitation Through Maiming: Chemical Castration, the Eighth Amendment, and the Denial of Human Dignity. *University of St. Thomas Law Journal*, 2006; U of St. Thomas Legal Studies Research Paper No. 06-25. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=918271>
6. Avdalyan A. Kastratsiya lits, sovershivshikh polovye prestupleniya: opyt SShA // *Ugolovnoe pravo*. 2013. № 4. S. 102–108.
7. Gasanova A. K. Khimicheskaya kastratsiya kak dopolnitelnyy vid nakazaniya za prestupleniya protiv polovoy neprikosновенности nesovershennoletnikh // *Materialy IX mezhdunarodnoy nauchnoprakticheskoy internet-konferentsii «Nauka v informatsionnom prostranstve»*, 10–11 oktyabrya 2013 g. URL: http://www.confcontact.com/2013-nauka-informatsionnomprostranstve/yur8_gasanova.htm
8. Konvencija pro zakhyst prav ljudyny i osnovopolozhnykh svobod: pryjnjata i progholosh. Radoju Jevropy vid 4 lystopada 1950r. // *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (data zvernennja 18.11.2019)
9. Zvěřina, J., Weiss, P., Holý. Výsledky terapeutické kastrace u parafilních sexuálních delikventů // *Ministerstvem zdravotnictví ČR*. 2014, 45 s. URL: https://www.mzcr.cz/dokumenty/vysledky-terapeuticke-kastrace-u-parafilnich-sexualnich-delikventu_10012_1045_3.html
10. Vasyljjev A. A., Pyrozhenko O. S. Prymusovi zakhody u vydi «khimichnoji kastratsiji» jak novela kryminalnogho zakonodavstva / *Pravo i suspiljstvo*. 2013. # 6 S. 252–255.
11. California Child Molesters Face Chemical Castration, «New York Times, August 27, 1996.
12. Musaelyan M. F. Khimicheskaya kastratsiya pedofilov: novyy sposob preduprezhdeniya seksualnykh prestupleniy ili srednevekovaya zhestokost? / M. F. Musaelyan // *Адвокат*. 2009. №12. С. 21–26.
13. Об утверждении Правил применения химической кастрации Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 15 июня 2017 года № 423. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 28 июля 2017 года № 15399.
14. Emili Rambus, Psy.D. (Associates in Psychological Services), Jackson Tay Bosley, Psy.D. (NJ Association for the Treatment). Presentation: Sexually Abusive Youth (англ.) (ppt) 1–34. SlidePlayer.com Inc (2009) URL: <http://slideplayer.com/slide/7234474/>
15. Worling J. R., Curwen T. Adolescent sexual offender recidivism: success of specialized treatment and implications for risk prediction. *Child Abuse Negl.* 2000 Jul; 24(7): 965–82.
16. *Furman v. Georgia*, 408 U.S. 238 (1972) U.S. Supreme Court (справа, яку розглядав Верховний Суд США).
17. Donald C. Clarke, Antony Nicolas Allott and Others (See All Contributors) // «Punishment». *Encyclopædia Britannica*, 2016 URL: <https://www.britannica.com/topic/punishment>

Покальчук Михайло Юрійович

кандидат юридичних наук

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Покальчук Михаил Юрьевич

кандидат юридических наук

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Pokalchuk Mikhail

Candidate of Juridical Sciences

Yaroslav Mudryi national law university

Приліпко Віта Валеріївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Прилепко Вита Валерьевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Prylipko Vita

Student of the

Yaroslav Mudryi national law university

ОЦІНКА ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

ОЦЕНКА ЗЕМЛИ В УКРАИНЕ: СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

LAND VALUATION IN UKRAINE: CURRENT SITUATION, PROBLEMS AND PROSPECTS

Анотація. У статті розглянуті питання оцінки землі в Україні. Визначено основні проблеми, пов'язані з оцінкою земель сільськогосподарського призначення. Розроблено пропозиції щодо поліпшення використання і оцінки землі. Зокрема, авторами проаналізовано особливості нормативно-правового регулювання оцінки землі в Україні та наголошено на прогалинах та колізіях, які містяться в чинному законодавстві. Крім того, особливу увагу у статті приділено дослідженню, передбачених законодавством, видів оцінки землі. Окремо проаналізовано особливості нормативної та експертної грошової оцінки землі, на основі чого зроблено висновок, що грамотне використання затвердженого інструментарію дозволяє з високим ступенем точності провести аналіз і оцінку практично будь-якої земельної ділянки. При цьому особлива увага приділяється аналізу найбільш ефективного використання земельної ділянки, враховується дозвіл на її використання з урахуванням діючих норм і правил, а також економічна доцільність того чи іншого проекту. Крім того, зазначено, що на ціну земель сільськогосподарського призначення впливають такі основні фактори, як економічні – вони визначаються: доходом, який отримує підприємство з даної ділянки; інвестиціями, залученими на даній території; станом фінансової підтримки галузей сільського господарства; соціальні – характеризують землевикористання, попит і вартість землі; фізичні – пов'язані з навколишнім середовищем і характером місця розташування ділянки; природно-кліматичні – визначають напрями ведення сільськогосподарського виробництва, вибір пріоритетних напрямків вирощування зернових культур. З огляду на це, авторами підсумовано, що формування ринку земель сільськогосподарського призначення має ґрунтуватися на соціальних орієнтирах для реалізації інтересів сільських жителів в процесі реалізації землі, чіткому державному регулюванню ринку землі, створення системи цінкових і податкових важелів впливу на ринковий оборот землі, а також доопрацювання основних законодавчих проектів, які регулюють ринок землі. Крім того, необхідно вдосконалити правове регулювання оцінки земель при впровадженні ринку сільськогосподарських земель для усунення усіх вищеведених законодавчих прогалин та колізій, а також, безумовно, стимулювати до раціонального використання земель.

Ключові слова: земля, оцінка, сільськогосподарські землі, нормативна грошова оцінка, експертна грошова оцінка, ринок землі.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы оценки земли в Украине. Определены основные проблемы, связанные с оценкой земель сельскохозяйственного назначения. Разработаны предложения по улучшению использования и оценки земли. В частности, авторами проанализированы особенности нормативно-правового регулирования оценки земли в Украине и отмечены пробелы и коллизии, которые содержатся в действующем законодательстве. Кроме того, особое внимание в статье уделено исследованию, предусмотренных законодательством видов оценки земли. Отдельно проанализированы особенности нормативной и экспертной денежной оценки земли, на основе чего сделан вывод, что грамотное использование утвержденного инструментария позволяет с высокой степенью точности провести анализ и оценку практически любого земельного участка. При этом особое внимание уделяется анализу наиболее эффективно-го использования земельного участка, учитывается разрешение на его использование с учетом действующих норм и правил, а также экономическая целесообразность того или иного проекта. Кроме того, отмечено, что на цену земель сельскохозяйственного назначения влияют следующие основные факторы: экономические – они определяются: доходом, который получает предприятие с данного участка; инвестициями, привлеченными на данной территории; состоянием финансовой поддержки отраслей сельского хозяйства; социальные – характеризуют землепользования, спрос и стоимость земли; физические – связаны с окружающей средой и характером местоположения участка; природно-климатические – определяют направления ведения сельскохозяйственного производства, выбор приоритетных направлений выращивания зерновых культур. Учитывая это, авторами подведены итоги, что формирование рынка земель сельскохозяйственного назначения должно основываться на социальных ориентирах для реализации интересов сельских жителей в процессе реализации земли, четком государственном регулировании рынка земли, создании системы ценовых и налоговых рычагов влияния на рыночный оборот земли, а также доработки основных законодательных проектов, регулирующих рынок земли. Кроме того, необходимо усовершенствовать правовое регулирование оценки земель при внедрении рынка сельскохозяйственных земель для устранения всех вышеприведенных законодательных пробелов и коллизий, а также, безусловно, стимулировать к рациональному использованию земель.

Ключевые слова: земля, оценка, сельскохозяйственные земли, нормативная денежная оценка, экспертная денежная оценка, рынок земли.

Summary. The article deals with the issues of land valuation in Ukraine. The main problems related to the evaluation of agricultural land are identified. Suggestions for improving land use and valuation have been developed. In particular, the authors analyze the peculiarities of the legal regulation of land valuation in Ukraine and emphasizes the gaps and conflicts contained in the current legislation. In addition, special attention is given in the article to the study provided by law, types of land valuation. The peculiarities of the normative and expert monetary valuation of the land are separately analyzed, on the basis of which it is concluded that the competent use of the approved tools allows to carry out with the high degree of accuracy analysis and evaluation of practically any land plot. At the same time, special attention is paid to the analysis of the most efficient use of the land plot, the permission for its use is taken into account, taking into account the current rules and regulations, as well as the economic feasibility of a particular project. In addition, it is noted that the price of agricultural land is influenced by such basic factors as economic – they are determined by: the income received by the enterprise from the site; investments involved in the territory; state of financial support for agricultural sectors; social – characterize land use, demand and value of land; physical – related to the environment and the nature of the location of the site; natural and climatic – determine the directions of agricultural production, the choice of priority areas for growing crops. In view of this, the authors conclude that the formation of the agricultural land market should be based on social orientations for the realization of the interests of rural residents in the process of land realization, clear state regulation of the land market, creation of a system of price and tax levers of influence on the market turnover of land, as well as major legislative projects governing the land market. In addition, it is necessary to improve the legal regulation of land valuation in the implementation of the agricultural land market in order to eliminate all the above legislative loopholes and conflicts, as well as to stimulate the rational use of land.

Key words: land, valuation, agricultural land, regulatory monetary valuation, expert monetary valuation, sale of land.

Постановка проблеми. В умовах переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки розширюється вплив ринкового механізму на всі сфери національної економіки, в тому числі і на формування ринку земельних ресурсів. Однак, формування ринкової економіки в Україні не дозволило отримати очікуваний успіх у вирішенні найважливіших питань, які відносяться до продовольчої безпеки, справедливої приватизації землі, забезпеченні

ефективного розвитку аграрного сектора України. Натомість, розвиток земельних відносин неможливий без об'єктивної оцінки вартості землі. В цілому, система земельних відносин повинна базуватися на показниках ціни землі.

Разом з тим, формування ринку земель сільськогосподарського призначення є одним із найбільш дискусійних і заполітизованих питань аграрної політики в Україні. Протягом півтора десятиріччя

точаться дискусії щодо цього питання. Суспільство і більшість політичних сил визнали неминучість формування ринку земель сільськогосподарського призначення. Для створення повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення необхідно вирішити низку питань стосовно земель, зокрема законодавчо врегульовану процедуру оцінки земель сільськогосподарського призначення, оскільки незважаючи, на існування досить великої кількості факторів, що впливають на формування вартості сільськогосподарських угідь, всі вони виявляються в двох основних показниках: дохід від ведення сільського господарства та ринкова вартість землі. Однак, на сучасному етапі питання дослідження правового регулювання у сфері оцінки земель сільськогосподарського призначення при впровадженні ринку сільськогосподарських земель не є достатньо дослідженим у спеціальній юридичній літературі, що зумовлює актуальність цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки земель у юридичній літературі досліджувалися такими науковцями, як В. І. Андрейцев, А. П. Гетьман, О. О. Погрібний, М. В. Шульга, А. М. Мірошниченко, В. З. Янчук та інші. Проте питання дослідження правового регулювання оцінки земель при впровадженні ринку сільськогосподарських земель на сучасному етапі все ще не знайшли належного відображення у юридичній науці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначити основні проблеми, пов'язані з оцінкою земель сільськогосподарського призначення та розробити пропозицію щодо поліпшення використання та оцінки землі.

Виклад основного матеріалу. Відносини в сфері оцінки землі сільськогосподарського призначення регулюються такими основними законодавчими і нормативними документами: Земельним кодексом України від 25.10.2001 № 2768-III [1], Податковим кодексом України від 02.12.2010 № 2755-VI [2], Законом України від 11.12.2003 № 1378-IV «Про оцінку земель» [3], постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 року № 831 «Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення» [4], постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.1995 року № 213 «Про Методику нормативної грошової оцінки земель населених пунктів» [5], наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.05.2017 № 262 «Про затвердження Порядку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення» (наказ зареєстровано в Мін'юсті України 31.05.2017 року за № 679/30547) [6].

Законом України «Про оцінку землі» визначено, що існують такі види оцінки землі: грошова, економічна і бонітування ґрунтів.

Грошова оцінка земельних ділянок буває двох видів: нормативна та експертна.

В основі нормативної грошової оцінки земельних ділянок закладені не ринкові механізми формування вартості. Вперше після 1995 року оцінено всі землі сільськогосподарського призначення на території України (крім земель у межах населених пунктів). Грошову оцінку земель сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів провели протягом 2018 року на площі у 35 млн. га згідно з постановою Кабінету міністрів України від 7 лютого 2018 № 105 «Про проведення загальнонаціональної (всеукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення» [7].

Всі отримані дані розміщені на порталі загальнонаціональної (всеукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. На сайті є можливість онлайн-розрахунку нормативної грошової оцінки як зареєстрованих у Державному земельному кадастрі земельних ділянок, так і несформованих об'єктів.

Надання відомостей про нормативну грошову оцінку окремої земельної ділянки здійснюється відповідно до вимог статті 20 Закону України № 1378-IV «Про оцінку земель» у формі витягу з технічної документації про нормативну грошову оцінку в порядку надання адміністративних послуг [8].

Результати зазначеної нормативної грошової оцінки є базою для визначення розміру земельного податку, державного мита при міні, спадкуванні та даруванні земельних ділянок, орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, вартості земельних ділянок площею понад 50 га для розміщення відкритих спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд, а також при розробці показників та механізмів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель [1]. Грамотне використання затвердженого інструментарію дозволяє з високим ступенем точності провести аналіз і оцінку практично будь-якої земельної ділянки. При цьому особлива увага приділяється аналізу найбільш ефективного використання земельної ділянки, враховується дозвіл на її використання з урахуванням діючих норм і правил, а також економічна доцільність того чи іншого проекту.

Так, на ціну земель сільськогосподарського призначення впливають такі основні фактори, як:

- економічні — вони визначаються: доходом, який отримує підприємство з даної ділянки; інвестиціями, залученими на даній території; станом фінансової підтримки галузей сільського господарства;
- соціальні — характеризують землекористування, попит і вартість землі;
- фізичні — пов'язані з навколишнім середовищем і характером місця розташування ділянки;
- природно-кліматичні — визначають напрями ведення сільськогосподарського виробництва, вибір пріоритетних напрямків вирощування зернових культур.

Земельний кодекс в ст. 201 закріпив застосування експертної оцінки наряду з нормативною.

Експертна грошова оцінка земельних ділянок та прав на них проводиться з метою визначення вартості об'єкта оцінки.

Експертна грошова оцінка земельних ділянок використовується при здійсненні цивільно-правових угод щодо земельних ділянок та прав на них, крім випадків, визначених цим Законом, а також іншими законами [1].

Однак, оцінка земельної ділянки є непростим завданням. Згідно вище згаданої законодавчої бази України, нормативна оцінка земельних ділянок здійснюється наступними підходами: прибутковим (капіталізація чистого доходу від використання земельної ділянки), порівняльним (зіставлення вартості продажу подібних земельних ділянок), витратний підхід (облік витрат на земельні поліпшення).

Кожен з перерахованих підходів має свої особливості і специфіку їх використання.

Прибутковий підхід є одним з кращих, з точки зору досягнення головної мети підприємства. Сутність даного підходу визначається шляхом розрахунку поточної вартості майбутніх доходів, які виникають в процесі реалізації даного майна.

В основі дохідного підходу до оцінки землі — принцип очікування, який застосовується тільки до тих земельних ділянок, які приносять дохід. Ринкова вартість земельної ділянки розраховується методом дисконтування очікуваних рентних доходів та інших вигод.

Грошові потоки від володіння земельною ділянкою, а також в процесі її перепродажу дисконтуються в справжню вартість.

У цьому підході використовуються методи прямої і непрямой капіталізації. Метод прямої капіталізації здійснюється шляхом капіталізації річного рентного доходу від використання земельної ділянки в її вартість відповідною ставкою капіталізації (математично — поділ річного прибутку на коефіцієнт капіталізації). При прямій капіталізації чистого доходу оцінна вартість земельної ділянки визначається за формулою:

$$V_{3m} = \frac{D_o}{C_K}$$

де V_{3m} — оцінна вартість земельної ділянки, визначена шляхом прямої капіталізації чистого доходу, в гривнях;

D_o — річний чистий дохід (фактичний або очікуваний), в гривнях;

C_K — ставка капіталізації, в процентах.

Залежно від використання земельної ділянки рентних доходом може бути:

- дохід, розрахований від використання земель як сільськогосподарських, садівничих або лісових;
- дохід, визначений як залишок від використання майнового комплексу;
- дохід як орендна плата за використання земельної ділянки.

За непрямой капіталізації чистого операційного доходу вартість земельної ділянки розраховується наступним чином:

$$V_{3m} = \sum_{i=1}^t \frac{D_o}{(1 + C_K)^i}$$

де C_K — ставка капіталізації;

i — період.

Порівняльний підхід формується шляхом порівняння земель, які мають подібні властивості. Він заснований на застосуванні принципу заміщення, тобто визначенні земель-аналогів. Однак дані землі мають певні відмінності, що в свою чергу, призводить до певного коригування цих відмінностей.

Витратний підхід ґрунтується на вартості заміщення землі тієї ж якості за рахунок виключення всіх видів зносу. Даний підхід ефективний у використанні земель спеціального призначення [9, с. 125].

Експертна грошова оцінка, розроблена для умов української економіки, містить інструментарій, що включає дев'ять етапів оцінки земельних ділянок, заснованих на комбінації різних підходів до оцінки майна.

На відміну від нормативної грошової оцінки, в рамках експертної оцінки земельної ділянки розглядаються, перш за все, як основна складова нерухомості (житлова, виробнича, комерційна), ринки яких в достатній мірі сформувалися в багатьох регіонах України.

Це дозволяє при визначенні вартості землі максимально врахувати ринкові чинники.

Крім того, оцінка вкладу землі в загальну прибутковість об'єкта нерухомості забезпечує визначення поточної вартості реального, а не потенційного рентного доходу, в якому акумулюються індивідуальні властивості земельної ділянки та локалізованої в її рамках діяльності, а також економічна ситуація, що склалася в населеному пункті і в цілому по країні на момент оцінки. Експертна оцінка ґрунтується на зовсім інших принципах, що дозволяють застосовувати гнучкі підходи до визначення вартості земельної ділянки. Методи експертної оцінки земельних ділянок викладені в постанові Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2002 № 1531 «Про експертну грошову оцінку земельних ділянок» [10].

Необхідно відзначити, що в сільському господарстві діє загальний закон попиту, який стосується земельних ділянок: чим вище попит — тим вище ціна на неї, і навпаки, чим нижче попит на землю, тим нижче ринкова ціна.

Пропозиція на землю має свої особливості. З огляду на, те що земля має просторове обмеження, тому на ринку може пропонуватися тільки певна кількість, що не перевищує максимально можливу площу, яку потенційні продавці можуть продати.

Оцінюючи сучасний стан ринку землі в Україні, необхідно відзначити недостатню розвиненість деяких його елементів.

Це в свою чергу обумовлено специфікою відносин власності на землю, а саме, орендними відносинами. Тому, виходячи з поставлених завдань оцінки землі, під економічною оцінкою землі слід розуміти норматив, який виражає в грошовій формі цінність земельної ділянки при її використанні у відповідних цілях. Цінність в даному випадку характеризує відносну величину і висловлює порівняльну оцінку. При оцінці вартості земель сільськогосподарського призначення необхідно враховувати врожайність ґрунтів відповідно до нормативів.

Однак, варто зауважити, що сучасна оцінка земельних ділянок сільськогосподарського призначення містить низку недоліків.

По-перше, відповідно до «Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення» нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення провадиться окремо по орних землях, землях під багаторічними насадженнями, природними сіножатями і пасовищами. Водночас відповідно до ст. 22 Земельного кодексу України до земель сільськогосподарського призначення належать у тому числі несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, поєзакисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісгосподарського призначення, землі під господарськими будівлями і дворами, землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, землі тимчасової консервації тощо). Існують навіть земельні ділянки сільськогосподарського призначення, склад угідь котрих представлений виключно несільськогосподарськими угіддями. Таким чином, Методика повинна передбачати оцінку даного виду угідь [11].

По-друге, єдиний для всіх областей України коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки ріллі не враховує специфічні природно-кліматичні умови різних регіонів України, і його застосування негативно вплине на економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств.

Так, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру на виконання статті 289 Податкового кодексу України (далі — Кодекс) повідомляє, що відповідно до пункту 9 підрозділу 6 розділу XX «Перехідні положення» Кодексу індекс споживчих цін за 2017–2023 роки, що використовується для визначення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення, застосовується із значенням 100 відсотків.

Значення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення за 2020 рік становить 1,0.

Коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель застосовується кумулятивно залежно від дати проведення нормативної грошової оцінки зе-

мель. Коефіцієнти індексації нормативної грошової оцінки земель становлять: 1996 рік — 1,703, 1997 рік — 1,059, 1998 рік — 1,006, 1999 рік — 1,127, 2000 рік — 1,182, 2001 рік — 1,02, 2005 рік — 1,035, 2007 рік — 1,028, 2008 рік — 1,152, 2009 рік — 1,059, 2010 рік — 1,0, 2011 рік — 1,0, 2012 рік — 1,0, 2013 рік — 1,0, 2014 рік — 1,249, 2015 рік — 1,433 (крім сільськогосподарських угідь) та 1,2 для сільськогосподарських угідь (рілля, перелоги, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження), 2016 рік — для сільськогосподарських угідь (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги) — 1,0, для земель несільськогосподарського призначення — 1,06, 2017 рік — 1,0, 2018 рік — 1,0.

Нормативна грошова оцінка земель за 2002, 2003, 2004 та 2006 роки не індексувалася [12].

Тому, вважаємо, що Методика нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення потребує суттєвого вдосконалення в частині розробки диференційованого для областей України коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки ріллі.

По-третє, варто сказати про неможливість використання для оцінки земель сільськогосподарського призначення найбільш об'єктивного та достовірного методичного підходу, який полягає у зіставленні цін продажу подібних земельних ділянок через відсутність, наразі, ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення [13].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, з огляду на те, що в ринкових умовах господарювання земельні ресурси є одним з головних сегментів ринку, необхідно удосконалити методологічну базу для оцінки землі, яка буде базуватися на основних економічних підходах, з метою оцінки вартості земельних ділянок, забезпечення економічного регулювання якості та місця розташування ґрунтів, діючих розмірів ставок земельного податку.

В Україні на сьогодні не створено прозорого ринку землі сільськогосподарського призначення. Тому, у зв'язку з неефективним перерозподілом прав власності на землю виявилася зруйнована матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств, знизилася продуктивність сільськогосподарського призначення, збільшився диспаритет цін на продукцію.

Формування ринку земель сільськогосподарського призначення має ґрунтуватися на соціальних орієнтирах для реалізації інтересів сільських жителів у процесі реалізації землі, чіткому державному регулюванні ринку землі, створення системи цінових і податкових важелів впливу на ринковий оборот землі, а також доопрацювання основних законодавчих проектів, які регулюють ринок землі. Крім того, необхідно вдосконалити правове регулювання оцінки земель при впровадженні ринку сільськогосподарських земель для усунення усіх вищенаведених законодавчих прогалин та колізій, а також, безумовно, стимулювати до раціонального використання земель.

Література

1. Земельний кодекс України від 25.10. 2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. ст. 27.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14. № 15–16. № 17. ст. 112.
3. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 № 1378-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 15. ст. 229.
4. Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 року № 831. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2016-p> (дата звернення: 21.04.2020).
5. Про Методику нормативної грошової оцінки земель населених пунктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.1995 року № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-95-p> (дата звернення: 21.04.2020).
6. Про затвердження Порядку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.05.2017 № 262. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-17> (дата звернення: 21.04.2020).
7. Про проведення загальнонаціональної (всеукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105-2018-p> (дата звернення: 21.04.2020).
8. В Україні набула чинності грошова оцінка земель за межами населених пунктів. Укрінформ. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2616278-v-ukraini-nabula-cinnosti-grosova-ocinka-zemel-za-mezami-naselenih-punktiv.html> (дата звернення: 21.04.2020).
9. Калінеску Т. В. Оцінювання майна: навч. посіб. / Т. В. Калінеску, Ю. А. Романовська, О. Д. Кирилов. К.: Центр учбової літератури, 2012. 312 с.
10. Про експертну грошову оцінку земельних ділянок: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2002 № 1531. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1531-2002-p> (дата звернення: 21.04.2020).
11. Русан В. Щодо регулювання оцінки земель при впровадженні ринку сільськогосподарських земель в Україні. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/981/#_ftn20 (дата звернення: 21.04.2020).
12. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру повідомляє про значення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель за 2020 рік. Сайти управлiнь Держгеокадастру. 2020. URL: <https://land.gov.ua/info/derzhavna-sluzhba-ukrainy-z-pytan-heodezii-kartohrafii-ta-kadastru-povidomiaie-pro-znachennia-koefitsiienta-indeksatsii-normatyvnoi-hroshovoi-otsinky-zemel-za-2019-rik/> (дата звернення: 21.04.2020).
13. Шевченко Я. Правове регулювання оцінки земель при впровадженні ринку сільськогосподарських земель на сучасному етапі. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 3. С. 93–97. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/03/17.pdf> (дата звернення: 21.04.2020).

References

1. Land Code of Ukraine № 2768-III (25.10. 2001) // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 3–4, 27 [in Ukrainian].
2. Tax Code of Ukraine № 2755-VI (02.12.2010) // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 13–14, 15–16, 17, 112 [in Ukrainian].
3. Law of Ukraine on land valuation 1378-IV (11.12.2003) // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 15. 229 [in Ukrainian].
4. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the Methodology for Regulatory Monetary Valuation of Agricultural Lands № 831 (16.11.2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2016-p> (accessed: 21.04.2020).
5. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the Methodology of Regulatory Monetary Valuation of the Lands of Settlements № 213 (23.03.1995). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-95-p> (accessed: 21.04.2020).
6. Order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine On approving the Procedure of the normative monetary valuation of agricultural lands № 262 (23.05.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-17> (accessed: 21.04.2020).
7. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine On conducting nationwide (all-Ukrainian) regulatory monetary valuation of agricultural land № 105 (07.02.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105-2018-p> (accessed: 21.04.2020).
8. In Ukraine, a monetary valuation of land outside settlements came into force. (2019). Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2616278-v-ukraini-nabula-cinnosti-grosova-ocinka-zemel-za-mezami-naselenih-punktiv.html> (accessed: 21.04.2020).
9. Kalinesku T. V., Romanovska Yu. A., Kyrylov O. D. (2012). Property valuation: a textbook. Kyiv: Tsentru uchbovoi literatury [in Ukrainian].

10. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine On expert monetary valuation of land plots № 1531 (11.10.2002). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1531-2002-п> (accessed: 21.04.2020).

11. Rusan V. Regarding the regulation of land valuation in the implementation of the agricultural land market in Ukraine. Analychna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen pry Prezydentovi Ukrainy. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/981/#_ftn20 (accessed: 21.04.2020).

12. The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre announces the value of the index of the index of monetary valuation of land for 2020. (2020). Saity upravlin Derzhheokadastru. URL: <https://land.gov.ua/info/derzhavna-sluzhba-ukrainy-z-pytan-heodezii-kartohrafi-ta-kadastru-povidomliaie-pro-znachennia-koefitsiienta-indeksatsii-normatyvnoi-hroshovoi-otsinky-zemel-za-2019-rik/> (accessed: 21.04.2020).

13. Shevchenko Ya. (2016). Legal regulation of land valuation in the implementation of the agricultural land market at the present stage. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 3. PP. 93–97. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/03/17.pdf> (accessed: 21.04.2020).

Чорна Вікторія Володимирівна
студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Чёрная Виктория Владимировна
студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Chorna Viktoriya
Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Червякова Олена Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ**

**СТУДЕНЧЕСКОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ
В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОПЫТА ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВ**

**STUDENTS 'SELF-GOVERNMENT IN HIGHER
EDUCATION IN UKRAINE THROUGH THE EXPERIENCE
OF THE EUROPEAN STATES**

Анотація. У статті розкрито поняття студентського самоврядування, під яким розуміється засіб реалізації студентською громадою прав, обов'язків та ініціатив шляхом прийняття рішень, спираючись на власні ресурси у сфері своєї компетенції, у співпраці з адміністрацією, а також вирішення питань, які стосуються студентства. Досліджено реальний стан такого феномена в Україні. Шляхом аналізу чинного законодавства визначено основні недоліки врегулювання цього громадського утворення на державному рівні. Виявлено, що в Україні існує низка проблем, основними з яких є недосконалість національного законодавства (а точніше брак законодавчої бази), відсутність чітких меж визначення компетенції органів студентського самоврядування, авторитарний вплив керівництва вищого навчального закладу на такі громадські осередки, неналежне фінансування й не визначення правового статусу органів студентського самоврядування. Спираючись на досвід вищих навчальних закладів таких провідних європейських країн, як Велика Британія, Латвія, Польща, Німеччина, виявлено відмінність вітчизняної та європейської системи студентського самоврядування, яка полягає у тому, що в європейських ВНЗ органи студентського самоврядування частіше за все наділені статусом юридичних осіб і мають підтримку з боку адміністрації та значно ширші повноваження (як ті, що закріплені на законодавчому рівні, так і ті, що є звичаєвими та не фіксуються). Також, європейська система студентського самоврядування не конкурує із студентськими профспілками, адже вони там просто відсутні. На основі даного дослідження визначено, що найважливішим для розвитку системи студентського самоврядування в Україні є розширення повноважень органів студентського самоврядування та запровадження механізму їх реалізації, більша підтримка з боку адміністрації навчальних закладів, також зацікавленість студентів.

Ключові слова: студентське самоврядування, професійна спілка студентів, громадські утворення, органи студентського самоврядування.

Аннотация. В статье раскрыто понятие студенческого самоуправления, под которым понимается способ реализации студенческим обществом прав, обязанностей и инициатив путем принятия решений, опираясь на собственные ресурсы в сфере своей компетенции, в сотрудничестве с администрацией, а также решение вопросов, касающихся студенчества. Исследовано реальное состояние такого феномена в Украине. Путем анализа действующего законодатель-

ства определены основные недостатки урегулирования этого общественного образования на государственном уровне. Выявлено, что в Украине существует ряд проблем, основными из которых являются несовершенство национального законодательства (а точнее отсутствие законодательной базы), отсутствие четких границ определения компетенции органов студенческого самоуправления, авторитарное влияние руководства высшего учебного заведения, ненадлежащее финансирование и отсутствие определения правового статуса органов студенческого самоуправления. Опираясь на опыт высших учебных заведений таких ведущих европейских стран, как Великобритания, Латвия, Польша, Германия, выявлено отличие отечественной и европейской системы студенческого самоуправления, которая заключается в том, что в европейских вузах органы студенческого самоуправления чаще всего наделены статусом юридических лиц и имеют поддержку со стороны администрации и значительно более широкие полномочия (как те, которые закреплены на законодательном уровне, так и те, что есть обычными и не фиксируются). Также, европейская система студенческого самоуправления не конкурирует со студенческими профсоюзами, ведь они там просто отсутствуют. На основе данного исследования определено, что важнейшим для развития системы студенческого самоуправления в Украине является расширение полномочий органов студенческого самоуправления и введение механизма их реализации, большая поддержка со стороны администрации учебных заведений, а также заинтересованность студентов.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, профсоюз студентов, общественные образования, органы студенческого самоуправления.

Summary. The article describes the concept of student self-government, which means the method of implementation of the student society its rights, responsibilities and initiatives by making decisions, relying on its own resources in the area of its competence, in cooperation with the administration and solving students' issues. The real situation of this phenomenon in Ukraine is investigated. By analyzing the legislation, the main disadvantages of the regulation of this public formations at the state level were identified. It is revealed that in Ukraine there are many problems, the main ones being the imperfection of national legislation (more precisely the lack of legislative base), the lack of clear boundaries for determining the competence of student self-government bodies, authoritarian influence of the management of higher education institutions, inadequate funding and not determining the legal status of the student body. Based on the experience of higher educational institutions of leading European countries such as the UK, Latvia, Poland, Germany, the difference between the native and European student self-government systems is revealed, which is that in European universities, student self-government bodies are most often endowed with the status of legal entities and have the support of the administration and much broader powers (both those which are fixed at the legislative level, and those that are ordinary and not fixed.). Also, the European system of student self-government does not compete with student unions, because they simply do not exist there. Based on this study, it is determined that the most important for its development is the empowerment of student self-government bodies and the introduction of a mechanism for their implementation, greater support from the administration of educational institutions and the interest of students.

Key words: student self-government, professional union of students, public formations, student self-government bodies.

Постановка проблеми. Важливим елементом системи управління сучасним вищим навчальним закладом є студентське самоврядування. Необхідність та значущість питання зміцнення засад діяльності органів студентського самоврядування обумовлюється роллю та місцем, які вони відіграють у вихованні демократичних, громадянських цінностей, а також соціальної активності молоді. Тож студентське самоврядування становить значний потенціал щодо залучення молоді до активної участі у вирішенні питань, пов'язаних зі створенням умов для її професійного становлення та розвитку. Проте в Україні в цій сфері існує низка проблем, основними з яких є недосконалість національного законодавства (а точніше брак законодавчої бази), відсутність чітких меж визначення компетенції органів студентського самоврядування, авторитарний вплив керівництва вищого навчального закладу на такі громадські осередки, неналежне фінансування й не визначення правового статусу органів студентського самоврядування. Часто це провокує незацікавленість студентів у роботі таких осередків, що в свою чергу впливає на ефективність їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми студентського самоврядування висвітлювалися у працях таких вчених, як В. Бахрушин, О. Светликова, А. Слипка та інші.

Метою статті є дослідження проблем студентського самоврядування в Україні, аналіз стану правового регулювання даного питання, а також з врахуванням зарубіжного досвіду у цій царині формулювання пропозицій щодо удосконалення нормативних та інституціональних засад функціонування студентського самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Наразі в Україні відбувається активний процес розвитку студентського самоврядування. Проте, представляти студентську громаду у відносинах з адміністрацією вищого навчального закладу (далі ВНЗ) претендують два громадських утворення: професійні спілки студентів та органи студентського самоврядування. Розглянемо це питання докладніше.

Відповідно Закону «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (ст. 1), професійна спілка студентів — добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних

спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) [2]. Тут, зазначення слова «навчання» й дає підстави для створення студентських профспілок. Водночас, враховуючи популярність набуття другої вищої освіти та тенденцію молоді до раннього працевлаштування, все більше дорослих — економічно активних громадян стають (або є) студентами ВНЗ, при цьому вже перебуваючи у профспілках за місцем своєї роботи.

На відміну від цього, органи студентського самоврядування (далі — ОСС) традиційно є знаряддям реалізації студентською громадою прав, обов'язків та ініціатив студентів, як учасників освітнього процесу. Зазначене відбувається шляхом прийняття у співпраці з адміністрацією рішень з питань, що стосуються студентства. Саме студентські об'єднання є чинником, який допомагає створювати й реалізовувати потреби та інтереси студентів в усіх сферах суспільного життя: соціально-економічній, політичній та духовній.

Права, обов'язки та функціональна спрямованість таких громадських організацій врегульовані Законами «Про освіту»; «Про вищу освіту», постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад» від 5 вересня 1996 року № 1074 та ін.

Так, Закон України «Про вищу освіту» визначає студентське самоврядування, як право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти [3]. Крім цього, Закон закріплює основні засади організації ОСС й визначає завдання та принципи їх діяльності.

Проте норми чинного закону мають прогалини та зазнають критики, що значно заважає розвитку студентського самоврядування в Україні. Зокрема, на думку В. Бахрушина, найбільші проблеми щодо практичної реалізації положень зазначеного Закону становлять норми, які регулюють порядок обрання ОСС без посилання на шлях прямого таємного голосування студентів (курсантів) (ч. 1 ст. 40). Науковець проаналізував тексти близько тридцяти Положень закладів вищої освіти про студентське самоврядування й зазначив, що практично відсутні такі, у яких зазначена норма Закону виконувалася б у повній мірі. На його думку, це пов'язано із великою кількістю різноманітних виборів, які треба проводити у закладах вищої освіти згідно з чинним Законом, та певними складностями організаційного характеру [1].

У своїй діяльності ОСС керуються законодавством, рішеннями Міністерства освіти і науки України, статутом вищого навчального закладу. Саме статuti більш детально регламентують положення, що стосуються організації та діяльності органів самоврядування у відповідному навчальному закладі. Як правило, статuti посилаються на Поло-

ження про студентське самоврядування відповідних навчальних закладів. Наприклад, в пункті 5.4 Статуту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (далі НЮУ) зазначено, що в Університеті функціонують органи студентського самоврядування. Їх структура та система, а також питання, що належать до їх компетенції визначаються Положенням про студентське самоврядування Університету, що затверджується конференцією студентів (курсантів) [4].

Варто зазначити, що Положенням «Про студентське самоврядування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого» (далі Положення) Конференція студентів Університету визначається вищим представницьким органом студентського самоврядування і виконує найвідповідальніші економічні та організаційні функції, що покладаються на органи студентського самоврядування, а саме затверджує процедуру використання майна та коштів органів студентського самоврядування, затверджує річний кошторис витрат (бюджет) органів студентського самоврядування, вносить до нього зміни та доповнення, заслуховує звіт про його виконання, обирає контрольно-ревізійну комісію з числа студентів та курсантів для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів студентського самоврядування та деякі інші. Необхідно звернути увагу на те, що відповідно до пункту 3.4 цього Положення на Конференції мають право бути присутніми представники ректорату Університету; представники деканату факультетів (інститутів); члени органів студентського самоврядування факультетів (інститутів) Університету; представники студентських рад гуртожитків Університету; представники органів студентського самоврядування інших вищих навчальних закладів, громадських організацій, консультативно-дорадчих органів (за запрошенням). Проте, важливим вважаємо, що в пункті 3.5 зазначається, що тільки делегати факультетів (інститутів), які обираються на конференціях студентського самоврядування на факультетах (інститутах) мають право голосу. Всі інші, згідно з цим пунктом, мають право лише дорадчого голосу.

Вищим колегіальним виконавчим органом студентського самоврядування НЮУ є Студентський Сенат Університету (ст. 4). Його функції полягають в безпосередньому захисті прав та інтересів студентів, активізації участі студентів у навчальному процесі, реалізації цілей та завдань, поставлених Конференцією. Крім того, Положенням статтею 16 визначає відносини Сенату з адміністрацією Університету. Таким чином, Сенат є підзвітним адміністрації та має інформувати ректорат, деканати та профспілковий комітет студентів щодо результатів своєї діяльності. Також, ОСС можуть проводити різноманітні заходи спільно з ректоратом, деканатами, профспілковим комітетом студентів. Ректор Університету забезпечує належні умови для діяль-

ності органів студентського самоврядування про що укладається відповідна угода. Таким чином, хоча в пункті 1.4 Положення адміністрації Університету забороняється втручатися в діяльність органів студентського самоврядування, на нашу думку, ОСС перебувають у міцній залежності від адміністрації.

Варто зазначити, що статтею 6 Положення передбачається чітка процедура виборів членів Сенату та Голови Студентського Сенату Університету й тут дійсно виконується норма щодо прямого таємного голосування, що проявляється у виділенні певного приміщення та встановлення кабінки для голосування. Щодо виборів членів Ради студентського самоврядування факультету (інституту) та Голови Ради, то тут також дотримуються даного принципу й організуються відповідні кабінки для голосування. Проте, виборам Студентських рад гуртожитків не приділено стільки ж уваги. Згідно з пунктом 27.9. Положення: «...На основі пред'явлення документа, що посвідчує статус його як мешканця відповідного гуртожитку, отримує бюлетень, де перелічені кандидати від його гуртожитку, здійснює своє волевиявлення та вкидає свій бюлетень до отвору виборчої скриньки» [7]. Тож, для виборів Студентських рад не передбачені кабінки для голосування, а отже й не забезпечується таємність, тому й справедливості цих виборів під великим питанням.

Таким чином, на прикладі аналізу Положення «Про студентське самоврядування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого» можна зрозуміти, що врегулювання студентського самоврядування ще далеко від ідеалу й потребує подальшого вдосконалення та роботи над недоліками. Тож, для покращення реального стану цього громадського утворення необхідно звернути увагу, який розвиток зазнає студентське самоврядування в інших країнах.

Для України корисним є досвід провідних держав, особливо європейських вищих навчальних закладів в галузі діяльності та функціонування студентського самоврядування, як одного із соціальних інститутів суспільства. В цьому аспекті особливо цікавими є: Велика Британія, Німеччина, Польща, Латвія, Франція, Фінляндія. Слід зазначити, що європейська система студентського самоврядування значно відрізняється від вітчизняної. Так, наприклад, якщо в європейських країнах відносини органів студентського самоврядування з адміністрацією вищих навчальних закладів базуються на стосунках рівноправних та партнерських, то в Україні таке співробітництво відбувається скоріше на рівні управлінського впливу, ніж реальної співпраці у сфері забезпечення потреб студентів. Показовим є те, що студентське самоврядування в зазначених країнах отримує значну підтримку з боку держави, а саме — фінансову та консультативну.

Самоврядування студентів у Великій Британії представлено студентськими організаціями, що ви-

ступають у формі студентських спілок, студентських рад або студентських урядів. Студентські ради, в свою чергу, представляють інтереси студентів в університеті та відповідають за надання їм різноманітних послуг. Ці ради також керують деякими комерційними установами, які розміщуються на території університету (друкарні студентських газет, спортивні клуби, магазини, нічні клуби тощо). Ще однією особливістю є те, що голова студентської ради отримує заробітну плату і працює повний робочий день.

Також цікавим є досвід Латвії, де студентське самоврядування виступає юридичною особою й укладає угоду з керівництвом ВНЗ про співпрацю. Тут, ОСС можуть займатися господарською діяльністю, а адміністрація ВНЗ створює для цього умови. Важливим повноваженням ОСС є право вето на рішення Сенату вузу, що стосуються студентів (повинні проголосувати 2/3 членів ОСС, які представлені в Сенаті).

Адміністрація вищого навчального закладу Польщі, як правило, забезпечує ОСС приміщенням, офісною технікою та Інтернетом, а також у ці органи мають власну печатку для самостійного ведення своєї документації [5].

Не менш цікавим є досвід Німеччини, де ОСС дозволено отримувати фінансування від студентів, яких вони представляють, що по суті схоже на податок. Крім того, ОСС можуть заробляти гроші шляхом надання соціальних послуг студентам [6].

До основних відмінностей української та європейської системи студентського самоврядування можна віднести те, що ОСС останніх мають значно ширші повноваження (як ті, що закріплені на законодавчому рівні, так і ті, що є звичаєвими та не фіксуються). Також у європейських ВНЗ органи студентського самоврядування частіше за все наділені статусом юридичних осіб і мають підтримку з боку адміністрації. До того ж європейська система студентського самоврядування не конкурує із студентськими профспілками, адже вони там просто відсутні. Слід зазначити, що незалежність органів студентського самоврядування зовсім не означає відсутність будь-якої підтримки з боку адміністрації, адже в більшості провідних ВНЗ світу адміністрація навпаки надає неабияку підтримку, створюючи усі умови саме для незалежної діяльності ОСС.

Висновок. Студентське самоврядування в Україні потребує більшої уваги як з боку законодавців, так і з боку студентів та адміністрації ВНЗ. Саме зацікавленість у розвитку цього важливого елементу системи управління навчальним закладом й реальні кроки щодо його становлення є запорукою розвитку інноваційних процесів, які започатковані шляхом реформування вищої освіти. Хоча норми чинного закону мають певні прогалини, досвід європейських країн із залучення студентської спільноти до участі в управлінні ВНЗ може стати у нагоді під час опрацювання шляхів розвитку демократичних засад в системі вітчизняної вищої освіти.

Література

1. Бахрушин В. Є. Проблеми організації студентського самоврядування / Володимир Євгенович Бахрушин. 2018. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1176-problemi-organizatsiji-studentskogo-samovryaduvannya>.
2. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».
3. Закон України «Про вищу освіту».
4. Статут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
5. Светликова О. В. Європейський досвід функціонування студентського самоврядування: приклад для України / О. В. Светликова // Наукові праці. Соціологія. Том 258. 2015. С. 194–195.
6. Слипко А. Что есть студенческое самоуправление // Молодіжна альтернатива. URL: http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12002012-03-11-23-09-17&catid=41:headlines&Itemid=91.
7. Положення «Про студентське самоврядування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого».

Шаповалова Катерина Романівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Шаповалова Екатерина Романовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Shapovalova Kateryna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Кутєпов Максим Юрійович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

науковий співробітник відділу дослідження проблем

кримінального та кримінально-виконавчого права

Науково-дослідний інститут вивчення проблем

злочинності імені академіка В.В. Сташиса

Національної академії правових наук України

ЩОДО ДОСВІДУ США У СФЕРІ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ І МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

ПРО ОПЫТ США В СФЕРЕ ИСПРАВЛЕНИЯ И РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ ОСУЖДЕННЫХ И ВОЗМОЖНОСТЬ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

ABOUT US' EXPERIENCE IN THE SPHERE OF CORRECTION AND RE-SOCIALIZATION OF PRISONERS AND THE POSSIBILITY OF ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Анотація. В статті досліджено питання становлення й гуманізації покарання в США, підкреслена ефективність існуючої в країні державної політики у сфері виправлення й ресоціалізації засуджених. Кінцева поведінка правопорушника після відбуття покарання має не становити більше загрози для охоронюваних законом прав, свобод та інтересів. Політика виконання покарань, в тому числі й щодо виправлення й ресоціалізації засуджених, в Україні перебуває на етапі реформування та переосмислення, тому з метою підвищення якості та ефективності виправлення й ресоціалізації засуджених, необхідно впроваджувати визнані у високорозвиненому світі відповідні вимоги і стандарти, оскільки, наприклад, рецидивна злочинність в Україні значно більша, аніж в більш розвинутих країнах. Автором проаналізовано статистику рецидивної злочинності в органічному зв'язку з виправленням й ресоціалізацією. У США діє більш гнучка та розвинена система заходів заохочення до засуджених, в тому числі до довічного позбавлення волі, що не може не стимулювати слухняній поведінці осіб. Визначено необхідність підвищувати якість освіти та збільшення можливостей колишніх злочинців працевлаштуватись після закінчення відбуття покарання. Здобуття освіти засудженими є одним із важливих факторів зниження криміногенності в суспільстві, запобігання рецидиву злочинів, сприяння ресоціалізації та адаптації засуджених у суспільстві після їх звільнення. На прикладі США проаналізована доцільність таких програм ресоціалізації, як психологічні послуги, освіта, шкільні та університетські програми, професійна підготовка, участь у релігійних групах, участь у промисловому виробництві і сільськогосподарських роботах. Наведено приклади пенітенціарних

освітніх програм в США й неоліки вітчизняної системи. Окрему увагу приділено службі пробачії в США та електронному моніторингу. Звернуто увагу на виправлення й ре соціалізацію неповнолітніх осіб. Підкреслено важливість такого чинника соціальної роботи зі засудженими, як підтримка сімейних та особистих зв'язків. Підведено підсумок можливості застосування позитивного досвіду США в Україні.

Ключові слова: виправлення та ресоціалізація засуджених, права засуджених, зарубіжний досвід виправлення засуджених.

Аннотация. В статье исследованы вопросы становления и гуманизации наказания в США, подчеркнута эффективность существующей в стране государственной политики в сфере исправления и ресоциализации осужденных. Конечное поведение правонарушителя после отбытия наказания ставит перед собой цель – не составлять более угрозы для охраняемых законом прав, свобод и интересов. Политика исполнения наказаний, в том числе и по исправлению и ресоциализации осужденных, в Украине находится на этапе реформирования и переосмысления, поэтому в целях повышения качества и эффективности исправления и ресоциализации осужденных, необходимо внедрять признанные в высокоразвитом мире соответствующие требования и стандарты, поскольку, например, рецидивная преступность в Украине значительно больше, чем в более развитых странах. Автором проанализирована статистика рецидивной преступности в органической связи с исправлением и ресоциализацией. Обозначено, что в США действует более гибкая и развитая система мер поощрения к осужденным, в том числе к пожизненному лишению свободы, что не может не стимулировать послушное поведение лиц. Определена необходимость повышать качество образования и возможностей бывших преступников трудоустроиться после окончания отбывания наказания. Получение образования осужденными является одним из важных факторов снижения криминогенности в обществе, предотвращения рецидива преступлений, содействие ресоциализации и адаптации осужденных в обществе после их освобождения. На примере США проанализирована резонансность таких программ ресоциализации, как психологические услуги, образование, школьные и университетские программы, профессиональная подготовка, участие в религиозных группах, участие в промышленном производстве и сельскохозяйственных работах. Приведены примеры пенитенциарных образовательных программ в США и недостатки отечественной системы. Особое внимание уделено службе пробации в США и электронному мониторингу. Обращено внимание на исправление и ресоциализацию несовершеннолетних. Подчеркнута важность такого фактора социальной работы с осужденными, как поддержка семейных и личных связей. Подведен итог возможности применения положительного опыта США в Украине.

Ключевые слова: исправление и ресоциализация осужденных, права осужденных, зарубежный опыт исправления осужденных.

Summary. The article examines the issue of humanitarian punishment formation and humanization in the USA and emphasizes the effectiveness of the state's existing policy in the field of correcting and re-socializing prisoners. The author explains that the offender's ultimate conduct after serving his sentence should no longer pose a threat to the rights, freedoms and interests protected by law. Sentencing, including on the correction and re-socialization of prisoners, is in the process of reforming and rethinking in Ukraine, so it's necessary to implement relevant requirements and standards recognized in the highly developed world, in order to improve the quality and efficiency of sentencing and re-socialization, for example, relapse is much higher in Ukraine than in other developed countries. The author analyzed statistics in recurrent crime in the organic area of correction and re-socialization. There is a more flexible and sophisticated system of incentives for sentencing, including life imprisonment, which cannot but encourage the obedient behavior of individuals (in the United States). Ukraine is in need to improve the quality of education and increase the ability of former criminals to find a job in the end of their sentence has been determined. The author says that obtaining education for prisoners is one of the important factors in reducing criminality in society, preventing the recurrence of crimes, facilitating the re-socialization and adaptation of prisoners in society after their release. For example, the US has analyzed the feasibility of such programs of re-socialization as psychological services, education, school and university programs, vocational training, participation in religious groups, participation in industrial production and agricultural work. The examples of penitentiary educational programs in the USA and the shortcomings of the domestic system are given. Particular attention is paid to the United States Probation Service and electronic monitoring. Attention is paid to the correction and re-socialization of minors. The importance of such a factor as social work with prisoners is emphasized, as support for family and personal relationships. The possibility of applying a positive US experience in Ukraine is summarized.

Key words: corrections and re-socialization of convicts, convicts' rights, foreign experience in correcting convicts.

Кримінальне покарання в цілому зазвичай розраховане не лише на кару, а й на те, що у кінцевому підсумку поведінка правопорушника наблизиться до певного зразка, взірця та не становитиме більше загрози для охоронюваних законом прав, свобод та інтересів. Іншими словами, особа, що відбула кримінальне покарання в ідеалі не повинна вчиняти

більше нових злочинів та інших правопорушень, тобто має відбутися її виправлення. Політика виконання покарань, в тому числі й щодо виправлення й ресоціалізації засуджених, в Україні перебуває на етапі реформування та переосмислення. Справедливим буде відзначити, що з метою підвищення якості та ефективності виправлення й ресоціалізації

засуджених, необхідно впроваджувати визнані у високорозвиненому світі відповідні вимоги і стандарти, оскільки, наприклад, рецидивна злочинність в Україні значно більша, аніж в більш розвинутих країнах.

Вивченню зазначених питань присвячені праці таких вчених, як Шевченко О. Д., Завацька Л. М., Кутепов М. Ю. та інші, але питання досвіду такої провідної країни, як США та можливості використання їх позитивних надбань в Україні досліджено недостатньо.

Метою статті є дослідження досвіду США щодо реалізації державної політики у сфері виправлення та ресоціалізації засуджених та можливості його використання в Україні.

Спроба знайти найбільш ефективні заходи впливу з сукупності покарань до злочинців призвела до створення у 1816 р. у м. Оборні (США) спеціальної тюрми. Основним її завданням стала ізоляція засуджених один від одного задля досягнення розкаяння. Ще одним із завдань виступала примусова праця злочинців. Однак Оборнська тюремна система не змогла стати поштовхом для виправлення правопорушників, адже у своїх методах впливу на злочинців використовувала елементи катування [1, с. 83]. Найбільш характерними ознаками «пенсільванської» і «оборнської» систем були суворе одиночне утримання засуджених в умовах цілковитої тиші, поєднане з постійними молитвами та читанням релігійної літератури. Основною відмінністю між ними стало те, що в умовах Оборнської системи засудженим дозволялося працювати на користь общини, але також за дотримання умов абсолютної тиші [2, с. 145]. З часом США перейшло до гуманізації покарання, що стало сприяти зменшенню рівня злочинності та виправленню засуджених, саме тому досвід цієї країни є цікавим для України.

Проблема пошуку оптимальних шляхів для досягнення мети виправлення та ресоціалізації засуджених нерозривно пов'язана з питаннями боротьби зі злочинністю та перед усім, з її найбільш небезпечним проявом — рецидивною злочинністю. Так, відповідно за грудень-січень 2019 р. 12 тис. осіб з 60 тис. щодо яких судом прийнято рішення, мали не зняту або не погашену судимість [3]. Так, Кримінально-виконавчий кодекс України у ст. 6 основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених фіксує: режим, пробацію, суспільно корисну працю, соціально-виховну роботу, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив [4]. Вважаємо доцільним розглянути досвід США, де рівень злочинності зменшився з геометричної прогресією за останні десять років.

Детальної уваги заслуговує аналіз застосування заходів заохочення до засуджених в США. Так, погані умови і зневага до особи засудженого навряд чи зможуть допомогти його виправленню і ресоціалізації. У США мета, яку ставлять перед ув'язненим, — це здатність ставити для себе реалістичні

цілі і досягати їх. Заходи заохочення застосовуються до тих засуджених, які беруть участь у виправних програмах того чи іншого штату. Такі програми, мають різне спрямування, яке орієнтоване на працю, освіту та ін. Вони поділені на рівні (етапи), всього 5. Після кожного успішного проходження рівня програми до засудженого застосовується один із видів заходів заохочення [5, с. 24]. Так, безумовно позитивним є той факт, що існує шкала збільшення привілеїв та заохочень, що не може не стимулювати слухняній поведінці осіб.

Так, Коломієць Н. В. було запропоновано внести зміни до КВК України і в якості одного із видів заходів заохочення застосовувати скорочення строку відбування покарання до трьох днів за кожен місяць правослухняної поведінки. Для соціальної адаптації та ефективності процесу ресоціалізації доцільно впровадити такий захід заохочення як короткострокові виїзди за межі установ виконання покарань терміном до 24 годин один раз на місяць [5, с. 25]. Таким чином, особі буде зрозуміло, що викорінення її соціально злочинної діяльності буде сприяти поверненню її до звичайного ритму життя у більш швидкий термін.

Вивчення зарубіжного досвіду за предметом дослідження дало можливість обґрунтувати доцільність використання досвіду США стосовно проходження засудженими індивідуальної виправної програми (в основі яких лежить психокорекція поведінки засудженого). Слід звернути окрему увагу й на засуджених до довічного позбавлення волі. Через наявність кримінальної культури у місцях позбавлення волі саме засуджені до найбільш суворого покарання можуть негативно впливати на інших засуджених, бо їм вже «нічого втрачати». Отже, постає питання щодо доповнення заохочень такими, які становлять значимість для засуджених до довічного позбавлення волі. Таким чином, може відбутися зменшення рецидивної злочинності через збільшення правослухняних ув'язнених.

Станом на січень-грудень 2019 р., статистика злочинів проти власності становить 257 тис. [3]. Оскільки дані злочини мають корисливий мотив, то причиною їх вчинення у більшості випадків стає саме потреба та брак коштів. Наприклад, в реєстрі судових рішень чимало справ щодо вчинення повторних крадіжок з продуктивних супермаркетів. Отже, задля вирішення цієї проблеми необхідно підвищувати якість освіти та можливість злочинців працевлаштуватись після закінчення відбуття покарання. Здобуття освіти засудженими є одним із важливих факторів зниження криміногенності в суспільстві, запобігання рецидиву злочинів, сприяння ресоціалізації та адаптації засуджених у суспільстві після їх звільнення. Кутепов М. Ю. зазначає, що особливу увагу треба звернути на підвищення освітнього рівня, освоєння трудових професій, вироблення навичок правослухняної поведінки і спілкування з людьми,

заняття суспільно корисною працею, підтримання здорового способу життя [11, с. 676]. Здобуття освіти засудженими — один із важливих факторів зниження криміногенності в суспільстві, запобігання рецидиву злочинів, сприяння ресоціалізації та адаптації засуджених у суспільстві після їх звільнення. Сучасна кримінально-виконавча наука розглядає освіту невід'ємною частиною виконання кримінальних покарань й умовою успішної реінтеграції в суспільство громадян, які скоїли злочини [12, с. 50].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що держава відіграє велику роль у забезпеченні реалізації права на освіту засуджених до позбавлення волі, а саме дає можливість навчатись, як заочно так і стаціонарно. В Україні протягом останніх років значно збільшилась кількість приватних начальних закладів, що при правильній організації навчання може забезпечити можливість отримання засудженими освіти на платній основі шляхом здійснення відрахувань від заробітку осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. У США система освітньої пенітенціарної політики ґрунтується на децентралізації... Найсерйозніша увага приділяється питанням виправлення засуджених через продуктивно поставлений виховний процес. При цьому найпоширенішими програмами ресоціалізації у місцях позбавлення волі США є психологічні послуги, освіта, шкільні та університетські програми, професійна підготовка, участь у релігійних групах, участь у промисловому виробництві і сільськогосподарських роботах. Всім учням в центрах професійної підготовки протягом усього терміну навчання виплачується стипендія. Колишні засуджені, які давно не притягувалися до відповідальності, можуть через адміністрацію управлінь просити про безкоштовне професійне навчання [6, с. 77].

У США набули поширення освітні програми, що створені спеціально для пенітенціарних установ, що враховують терміни і зміст навчання ув'язнених, а також цільову аудиторію. У той час, коли в Україні засуджені до позбавлення волі, наприклад, не можуть отримати вищу освіту, то в США наявна така опція.

До освітніх програм засуджених в США належать: програми спеціальної педагогічної техніки для дорослих (андрологічні техніки), коригувальні освітні програми для різних категорій ув'язнених (неповнолітніх, жінок, осіб, з відставанням у розумовому розвитку і т. п.), програми вирівнювання (для засуджених з різним початковим рівнем знань), програми мотивації до навчання, програми набуття практичних навичок, програми формування навичок безперервної освіти тощо. Найпоширенішими програмами соціальної роботи зі засудженими у США є освіта за шкільними й університетськими програмами, професійна підготовка практичного спрямування (отримання робітничої професії, або навіть просто навичок робітничої професії без

диплома державного зразка), участь в релігійних групах (оскільки релігійні громади, найчастіше, виступають дуже активними суб'єктами соціальної роботи зі засудженими, особливо на місцевому рівні), участь в промисловому виробництві і сільськогосподарських роботах, програми групової психотерапії, індивідуальна робота з психологом (за певним протоколом загальнодержавного рівня затвердження). Отримання освіти в обов'язки середньої школи обов'язкова вимога до засуджених у США [7, с. 95]. Так, питання соціальної роботи із засудженими щодо їх навчання та психотерапії розглядається у США як збільшення можливостей особи щодо пошуку роботи після звільнення й допомагають становленню прийнятних у суспільстві навичок поведінки. Саме тому покращення якості освіти серед засуджених в Україні буде сприяти їх виправленню.

Охарактеризуємо специфіку провідної ролі суб'єктів соціальної роботи зі засудженими в США, а саме — службу пробації. Оскільки пробація для України є новим явищем, то позитивний досвід інших країн буде сприяти її ефективності. Наприклад, у США службою пробації виконує значну роботу з профілактики рецидивної злочинності.

Так, наприклад, деякі законотворці пропонують перейняти досвід США та доповнити забезпечення дотримання нормованої поведінки засудженими розповсюдженим у США електронним моніторингом. Електронний моніторинг злочинців здійснюється в США згідно з законом «Про електронне спостереження», прийнятим у 1968 р. Моніторингом передбачене постійне носіння засудженим спеціального електронного браслета, що прикріплюється до його ноги і за сигналами якого працівники служби пробації мають можливість стежити за місцем перебування засудженого та контролювати наявність датчика на його тілі [8, с. 247].

Не менш важливим чинником успішної соціальної роботи зі засудженими є підтримка сімейних і особистих зв'язків. Так, у багатьох пенітенціарних закладах США надаються приміщення, часто у виді розташованого в межах периметра в'язниці будиночка на колесах, оточеного дерев'яним парканом з метою створення обстановки відокремленості [9, с. 13]. Вважаємо, запровадження відповідних аналогів в Україні буде сприяти зміцненню позитивних соціальних зв'язків засуджених, що є актуальним в рамках державної політики зменшення рівня злочинності та виправлення засуджених.

Слід звернути окрему увагу на неповнолітніх засуджених. Так, у США налічується близько 993 державних виправних установ для неповнолітніх правопорушників, в яких утримуються 45 тисяч засуджених. Варта для запозичення Україною практика США, за якою щорічно після закінчення навчального року у виправному закладі для неповнолітніх готуються характеристики, на підставі яких бюро умовного звільнення штату вирішує

питання подальшого перебування неповнолітнього в установі, його переведення до іншої установи чи звільнення під нагляд. Особливе місце в ресоціалізації неповнолітніх правопорушників у США займають виправно-трудова табори «US Boot Camps» («Військові черевики»). Зазначені табори побудовані за напіввійськовим зразком і є виправними установами для неповнолітніх засуджених. У них застосовується «шокове виправлення» неповнолітніх, яких направлено туди за вироком суду або в превентивних цілях на термін від 90 до 180 днів. Цікавим є режим у зазначених таборах: підлітки після сніданку займаються фізичною працею 6–8 годин, після цього — стройовою підготовкою та фізичними вправами, а після вечері — навчаються або отримують консультації та лікування від алко-

голізму, токсикоманії і наркоманії [10, с. 10; 13]. Вважаємо, що така комплексна система заходів буде сприяти виправленню та ресоціалізації неповнолітніх засуджених.

Отже, у якості позитивного досвіду США, який може бути використано Україною звернуто увагу: на виправні програми; прогресивну шкалу збільшення привілеїв та заохочень, які можуть бути застосовані до засуджених, в тому числі до довічного позбавлення волі; електронний моніторинг; покращення якості освіти та психотерапії. Окремим позитивним чинником успішної соціальної роботи зі засудженими є підтримка сімейних і особистих зв'язків задля їх виправлення й ре соціалізації. За прикладом США можливо в межах в'язниці встановлення будиночка на колесах для створення обстановки відокремлення.

Література

1. Денисенко К. С. Передумови виникнення та становлення міжнародно-правових стандартів поведіння із ув'язненими: матеріали міжн. н. конф. / К. С. Денисенко, 2017. URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/Materiali-konferentsiyi-12-13-zhovtnya-2017-roku.pdf>
2. Комарова О. М. Історико-правовий аналіз загальних засад виникнення сучасної прогресивної системи відбування покарання: міжн. н. конф. / О. М. Комарова, 2017. URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/Materiali-konferentsiyi-12-13-zhovtnya-2017-roku.pdf>
3. Статистика з сайту ГПУ. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113898&libid=100820&c=edit&_c=fo
4. Кримінально-виконавчий кодекс України в ред. від 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
5. Коломієць Н. В. Заохочення у кримінально-виконавчому праві: теоретичні засади та практика застосування: автореф. / Н. В. Коломієць, 2018. URL: http://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/abstract_Kolomiyets_N_V.pdf
6. Шевченко О. Д. Досвід зарубіжних країн щодо забезпечення права на освіту засуджених до позбавлення волі / О. Д. Шевченко. 2015.
7. Завацька Л. М. Технології соціально-педагогічної роботи / Л. М. Завацька, 2015.
8. Олефір Л. І. Пробація як інститут кримінального права / Л. І. Олефір. 2014. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/10983/1/zb_aktual-pr-krum-pr2_p062-064.pdf
9. Інноваційні методики ресоціалізації осіб, які готуються до виходу місць позбавлення волі. 2019. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/9ed53ee06385456413d03f471d60592d.pdf>
10. Кутєпов М. Ю. Виправлення та ресоціалізація засуджених неповнолітніх: шляхи вдосконалення / М. Ю. Кутєпов, 2020. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/55.pdf
11. Кутєпов М. Ю. Деякі проблеми ресоціалізації неповнолітніх засуджених в Україні / М. Ю. Кутєпов // Молодий вчений. 2018. № 2. С. 674–677.
12. Кутєпов М. Ю. Роль освіти в процесі виправлення та ресоціалізації засуджених / М. Ю. Кутєпов, М. А. Кутах // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки», 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 48–51.

References

1. Denysenko K. S. Peredumavy vynyknennja ta stanovlennja mizhnarodno-pravovykh standartiv povodzhennja iz uv'jaznenymy: materialy mizhn. n. konf. / K. S. Denysenko, 2017. URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/Materiali-konferentsiyi-12-13-zhovtnya-2017-roku.pdf>
2. Komarova O. M. Istoryko-pravovyj analiz zaghaljnykh zasad vynyknennja suchasnoji proghresyvnoji systemy vidbuvannja pokarannja: mizhn. n. konf. / O. M. Komarova, 2017. URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/Materiali-konferentsiyi-12-13-zhovtnya-2017-roku.pdf>
3. Statystyka z sajtu GhPU. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113898&libid=100820&c=edit&_c=fo
4. Kryminaljno-vykonavchij kodeks Ukrajinu v red. vid 16.01.2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

5. Kolomijecj N. V. Zaokhochennja u kryminaljno-vykonavchomu pravi: teoretychni zasady ta praktyka zastosuvannja: avtoref. / N. V. Kolomijecj, 2018. URL: http://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/abstract_Kolomiyets_N_V.pdf
6. Shevchenko O. D. Dosvid zarubizhnykh krajin shhodo zabezpechennja prava na osvitu zasudzhennykh do pozbavlennja voli / O. D. Shevchenko, 2015.
7. Zavacjka L. M. Tekhnologhiji socialjno-pedagoghichnoji roboty / L. M. Zavacjka, 2015.
8. Olefir L. I., Probacija jak instytut kryminalnogho prava / L. I. Olefir, 2014. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/10983/1/zb_aktyal-pr-krum-pr2_p062-064.pdf
9. Innovacijni metodyky resocializaciji osib, jaki ghotujutsja do vykhodu miscej pozbavlennja voli / 2019. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/9ed53ee06385456413d03f471d60592d.pdf>
10. Kutjepov M. Ju. Vypravlennja ta resocializacija zasudzhennykh nepovnolitnikh: shljakhy vdoskonalennja / M. Ju. Kutjepov, 2020. URL: http://lsey.org.ua/1_2020/55.pdf
11. Kutjepov M. Ju. Dejaki problemy resocializaciji nepovnolitnikh zasudzhennykh v Ukrajinі / M. Ju. Kutjepov // Molodyj vchenyj. 2018. #2. S. 674–677.
12. Kutjepov M. Ju. Rolj osvity v procesi vypravlennja ta resocializaciji zasudzhennykh / M. Ju. Kutjepov, M. A. Kutakh // Naukovyj visnyk Khersonsjkogho derzhavnogho universytetu. Serija «Jurydychni nauky», 2018. Vyp. 2. T. 2. S. 48–51.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 6 (86)

2 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2020

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12

Контактний телефон: +38 (067) 401-8435

E-mail: editor@inter-nauka.com

www.inter-nauka.com

Підписано до друку 30.04.2020. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.

Умовно-друкованих аркушів 10,23. Тираж 100.

Замовлення № 398. Ціна договірна.

Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.